

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 22

ANDRA KAMMAREN

1968

7—9 maj

Debatter m. m.

Tisdagen den 7 maj

	Sid.
Interpellationer av:	
herr Börjesson i Falköping (cp) ang. omläggningen av postdistributionen	5
herr Larsson i Norderön (cp) ang. utnyttjandet av flygambulansorganisationen för läkares sjukbesök	6
herr Hedlund (cp) ang. åtgärder för att förhindra våld vid demonstrationer	7
herr Jonasson (cp) ang. förbättrade vattenvägsförbindelser för Vänerregionen	8
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Gustafsson i Borås (fp) ang. textil- och konfektionsindustrins förhållanden	10
herr Werbro (fp) ang. åtgärder för att förebygga upplopp	10
herr Oskarson (h) ang. åtgärder mot demonstrationer av visst slag	10
fru Sundberg (h) ang. direktiv för beviljande av tillstånd till demonstrationer	10
herr Börjesson i Falköping (cp) ang. kostnaderna för polisbevakning i samband med demonstrationer	10
herr Johansson i Skärstad (cp) ang. åtgärder för att förbättra förutsättningarna för demonstrationer i demokratiska former	10

Onsdagen den 8 maj

Vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet	11
Vissa frågor om hjälpmedel för handikappade	15
Ändring i lagen om allmän försäkring, m. m.	27
Inskrivning och redovisning av värnpliktiga	34

	Sid.
Företagsdemokratin	41
De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande	44
Meddelande ang. arbetet under återstoden av vårsessionen	57
Särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning, m. m.	57
Fortsatt valutareglering	58
Tillskapande av ett minnesföremål för ledamot av riksdagen	63
Utredning rörande bullerproblemet, m. m.	65
Inrättande av en trafikteknisk försöksanstalt	71
Interpellationer av:	
herr Andersson i Örebro (fp) ang. det statliga stödet till kommersiell utlandsinformation	73
herr Oskarson (h) ang. igångsättningstillstånd för lägenheter i bostadshus	74
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Hermansson (vpk) ang. åtgärder för att förhindra sammanstöt- ningar mellan polis och demonstranter	75
herr Hermansson (vpk) ang. idrottsorganisationers politiska ställ- ningstaganden	75
herr Nilsson i Agnäs (h) ang. bearbetning av malmfyndigheter inom Arjeplogs kommun	75

Torsdagen den 9 maj

Svar på frågor av:

herr Johansson i Skärstad (cp) ang. åtgärder för att förhindra att ungdomar får tillgång till sprit och starköl	76
herr Adolfsson (h) ang. användandet av naturvårdslagen för att förhindra viss villabebyggelse	78
herr Nilsson i Tvärålund (cp) ang. stationeringen av lantbruks- nämndernas konsulenter och instruktörer	78
herr Nilsson i Bästekille (h) ang. importförbud på grönsaker, som icke kan garanteras vara rena från skadeinsekter, och herr Björk (s) ang. kontrollen av importerade livsmedel	79
fru Kristensson (h) ang. enhetliga bestämmelser vid fastställande av barns identitet	82
herr Rubin (mbs) ang. åtgärder för att vidga lärarnas kunskaper om stamningsbesvär bland elever	84
herr Rubin (mbs) ang. åtgärder för att befrämja den svenska flyg- chartertrafiken	86
Svar på interpellationer av:	
herr Karlsson i Huddinge (vpk) ang. åtgärder mot skattefusk	86
herr Göransson (s) ang. apotekares tystnadsplikt	90

	Sid.
Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.	91
Organisation av ett läromedelsförlag.	110
Interpellationer av:	
herr Lorentzon (vpk) ang. sysselsättningsläget i Medelpads inland	139
herr Jansson (vpk) ang. skoindustrins framtidsutsikter.	140
herr Rask (s) ang. ökad trafiksäkerhet för cyklister.	141
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Jansson (vpk) ang. frivilliga medborgargården.	142
herr Turesson (h) ang. upprätthållande av ordningen under mid- sommarhelgen.	142
herr Källstad (fp) ang. psykologutbildningen.	142
herr Jonsson (fp) ang. värdesäkring inom den frivilliga pensionsför- säkringen.	142
herr Carlshamre (h) ang. den ekonomiska krisen inom fiskerinäringen	142
herr Lundmark (s) ang. teleservicen i glesbygderna.	142
herr Josefson i Arrie (cp) ang. fortsatt propaganda för trafiksäker- het.	142

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 8 maj

<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 18, ang. lag om vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet.	11
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 88, ang. vissa frågor om hjälpmedel för handikappade.	15
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 41, ang. ändring i lagen om allmän för- säkring, m. m.	27
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 89, ang. medelsanvisning till folkpensioner	34
— nr 90, ang. fortsatt utbyggande av akademiska sjukhuset i Upp- sala m. m.	34
— nr 91, ang. fortsatt disposition av vissa äldre anslag inom socialde- partementets verksamhetsområde.	34
— nr 92, ang. inskrivning och redovisning av värnpliktiga.	34
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 32, ang. företagsdemokratien.	41
— nr 33, ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande. .	44
— nr 34, ang. lag med särskilda bestämmelser om riksbankens sedel- utgivning, m. m.	57
— nr 35, ang. fortsatt valutareglering.	58
— nr 36, ang. ändrad lydelse av 16 § förordningen om Svenska bo- stadskreditkassan och om bostadskreditföreningar, m. m.	63
— nr 37, om tillskapande av ett minnesföremål för ledamot av riks- dagen.	63
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 30, om fortsatt giltighet av lagen angående utvidgad tillämpning av lagen om förbud i vissa fall mot	

	Sid.
överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m. och av lagen med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg	64
<i>Allmänna beredningsutskottets</i> utlåtande nr 30, om utredning rörande bullerproblemet, åtgärder mot bullerstörningar och normer för bullervärden	65
— nr 34, om inrättande av en trafikteknisk försöksanstalt	71

Torsdagen den 9 maj

<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 93, ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.	91
— nr 96, ang. organisation av ett läromedelsförlag	110

Tisdagen den 7 maj

Kl. 16.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr andre vice talmannen.

§ 1

Justerades protokollen för den 25 och den 26 nästlidne april.

§ 2

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 125, angående komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1968/69, m. m., hänvisades propositionen, såvitt avsåg det procenttal av grundbeloppet, varmed statlig inkomstskatt för vissa skattskyldiga föreslagits skola ingå i preliminär skatt, till bevillningsutskottet och i övrigt till statsutskottet.

§ 3

Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtande nr 18, statsutskottets utlåtanden nr 88—92, bankoutskottets utlåtanden nr 32—37, första lagutskottets utlåtande nr 30, andra lagutskottets utlåtande nr 41 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 30 och 34.

§ 4

Föredrogs var för sig följande, vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda men då bordlagda interpellationsframställningar, nämligen av:

herr *Gustavsson* i Alvesta (cp), till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående ersättningen för kostnader i samband med vissa vägförrättningar, och

herr *Larsson* i Luttra (cp), till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående differentieringen av avgifter vid kommunala vårdinstitutioner.

Kammaren biföll dessa framställningar.

§ 5

På hemställan av herr andre vice talmannen beslöt kammaren, att andra lagutskottets utlåtande nr 41 skulle uppföras närmast före statsutskottets utlåtande nr 89 bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista.

§ 6

Interpellation ang. omläggningen av postdistributionen

Ordet lämnades på begäran till

Herr *BÖRJESSON* i Falköping (cp), som yttrade:

Herr talman! Den 12 maj 1968 genomför postverket över hela landet en radikal omläggning av postdistributionen. Den nya transport- och sorteringsorganisationen bygger på en indelning av landet i 41 brevområden och innefattar bl. a. en uppdelning av posten i A-post och B-post.

Förändringen i postdistributionen synes komma att innebära en försämrad service, speciellt för de större kunderna, på vissa orter. Som ett exempel på detta kan nämnas postservicen i Skara. Vad gäller B-posten, t. ex. postpaket och trycksaker, kommer förändringen därstädes att medföra en längre beford-

Interpellation ang. utnyttjandet av flygambulansorganisationen för läkares sjukbesök

ringstid. Huvuddelen av paketposten kommer inte att vara uppsorterad förrän under eftermiddagen. Utöver detta kommer brevlådetömningen att tidigare läggas en timma.

Det finns anledning att ifrågasätta, om tillräckliga förberedelser vidtagits från postverkets sida samt huruvida omläggnings negativa konsekvenser tillräckligt beaktats. Det är därutöver angeläget att få klarlagt på vilket sätt postverket informerat sina kunder i denna fråga.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få ställa följande frågor:

Har statsrådet uppmärksammat den försämring i postservicen som omläggningen av postdistributionen kan medföra för vissa kunder?

Vill statsrådet redogöra för hur informationen om ifrågavarande omläggning skett?

Denna anhållan bordlades.

§ 7

Interpellation ang. utnyttjandet av flygambulansorganisationen för läkares sjukbesök

Ordet lämnades på begäran till

Herr LARSSON i Norderön (cp), som yttrade:

Herr talman! Ambulans- och räddningsflygtjänsten leds och samordnas av luftfartsstyrelsen i samråd med berörda myndigheter såsom cheferna för flygvapnet, socialstyrelsen, telestyrelsen och länsstyrelserna. Genom avtal med luftfartsstyrelsen har olika flygbolag åtagit sig att svara för flygtransporterna.

I samråd med socialstyrelsen har luftfartsstyrelsen utfärdat särskilda be-

stämmelser och anvisningar rörande ambulans- och räddningsflygtjänsten (Info 55/1964). I dessa sägs bl. a. att ambulansflygtjänsten får användas för sådana olycks- eller sjukdomsfall, där den skadade eller sjuke anses vara i oundgängligt behov av att snarast få läkar- eller sjukhusvård. Dessutom krävs att antingen inga andra transportmedel står till buds eller att, om sådana finns, det skulle medföra sådan tidsutdräkt eller sådana risker av annat slag, att den skadades eller sjukes liv eller framtida hälsa äventyrades om de användes (4.1). Rätten att rekvirera flygambulans tillkommer envar läkare eller, om sådan inte kan anträffas, distriktssköterska eller distriktsbarnmorska (4.2).

Flygambulans får anlitas även vid sjukbesök under huvudregelns villkor att situationen bedöms livshotande. Luftfartsstyrelsen har vid några tillfällen i sina anslagsäskanden framhållit önskvärdheten av att flygambulansorganisationen i viss utsträckning kunde få utnyttjas även för läkares sjukbesök av andra anledningar än akuta nödsituationer. Framställningarna har emellertid inte vunnit framgång.

Enligt min mening vore det av stort värde, om läkare gavs möjlighet att använda ambulansflyg även då icke akuta nödsituationer föreligger. Särskilt i glesbygds- och skärgårdsområden skulle medgivande till sådana flygtransporter vara av värde. I dessa områden med långa avstånd och svåra kommunikationsförhållanden blir restiden vid sjukbesök oftast orimligt lång. Detta problem accentueras av vakanserna på flera läkartjänster och nödvändigheten av att samordna jourtjänsten för flera läkardistrikt. Tidsåtgången blir stor vid sjukbesök både för läkaren och för de patienter som sitter på mottagningen och väntar — om sjukbesöket företages på dagtid. Med hänsyn till tidsfaktorn synes inte kostnaderna vid anlitan- de av

Interpellation ang. åtgärder för att förhindra våld vid demonstrationer

flyg vara oöverstigligen jämfört med konventionella transportmedel.

Användning av flyg vid läkares sjukbesök skulle sålunda innebära en betydande lättnad och tidsbesparing för såväl läkare som befolkning inom ifrågasvarande regioner. Om ett mera generellt medgivande att använda flyg vid läkarbesök inte kan ges omedelbart bör inom ett visst område — enligt min mening lämpligen Jämtlands län — startas försöksverksamhet.

Med hänvisning till det anförda anholder jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd att medverka till att särskilt i glesbygds- och skärgårdsområden, flygambulansorganisationen får utnyttjas för läkares sjukbesök av andra anledningar än akuta nödsituationer?

Denna anhållan bordlades.

§ 8

Interpellation ang. åtgärder för att förhindra våld vid demonstrationer

Ordet lämnades på begäran till

Herr HEDLUND (cp), som yttrade:

Herr talman! Till samhällets grundfunktioner hör att svara för att rätt och ordning upprätthålles. Varje enskild människa eller grupp av människor måste när de är ute i lagliga ärenden kunna göra anspråk på ett effektivt skydd från samhällets sida. Samhället måste också svara för skydd av enskild egendom.

I samband med den nyligen planerade tennisturneringen i Båstad tillgreps våldsmetoder för att stoppa de planerade matcherna mot Rhodesia. Den regim som råder i Rhodesia kan inte tolereras. Förenta Nationernas säkerhetsråd har beslutat om sanktioner mot den rasåtskillnadsregim, som har makten där. Sverige sluter helt upp bakom denna

form av repressalier, som syftar till att få till stånd en politik i Rhodesia i överensstämmelse med FN:s konventioner angående de mänskliga rättigheterna och rasjämligheten. En överväldigande svensk opinion står bakom den sanktionspolitik, i vilken Sverige tar del. Dessa oeffterrättliga förhållanden i Rhodesia får emellertid under inga omständigheter motivera att icke-demokratiska metoder används i Sverige. Oberoende av om man anser att de planerade tennismatcherna borde komma till stånd eller icke, kan våldsmetoder inte tolereras för att hindra dem.

De unga människor från demokratiska politiska ungdomsorganisationer, som med polisens tillstånd på ett fullt lagligt sätt genomförde sin demonstration, har också rätt att kräva att deras legitima åsiktsyttring inte spolieras genom att aktivistgrupper tar till våldsmetoder. Det är naturligt att unga entusiastiska människor, som har en bestämd uppfattning om och en klar inlevelse i vad de betraktar som en samhällelig orättvisa, känner ett behov av att ge sin uppfattning till känna, men det får inte ske under former som åsidosätter demokratins spelregler. Skulle våldsmetoder bli allmänt brukade, föreligger fara för den styrelseform som demokratiska krafter med folkrörelserna i spetsen byggt upp i Sverige och under vars hägn vi strävar efter så stor frihet och trygghet som möjligt. Användandet av våld kan lätt leda till motåtgärder från andra grupper, som tillgriper våldsmetoder. Detta kan leda till anarki.

Med hänvisning till det anförda anhålles om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för justitiedepartementet få ställa följande frågor:

1. Vill statsrådet lämna en redogörelse för de händelser som inträffade i samband med den planerade tennisturneringen i Båstad nyligen och för de åtgärder som i samband därmed vidtagits från samhällets sida?

Interpellation ang. förbättrade vattenvägsförbindelser för Vänerregionen

2. Ämnar statsrådet vidtaga åtgärder i syfte att förhindra användandet av våldsmetoder i samband med demonstrationer?

Denna anhållan bordlades.

§ 9

Interpellation ang. förbättrade vattenvägsförbindelser för Vänerregionen

Ordet lämnades på begäran till

Herr JONASSON (cp), som yttrade:

Herr talman! Vänerregionen och dess uppland har, om man häri inräknar de båda västgötalänen, Värmlands, Kopparbergs, Örebro och Västmanlands län, en befolkning på nära 2 miljoner människor. Detta område är av mycket stor betydelse för vårt lands produktion och ekonomi. Det är uppenbart att olika industrigrenar har goda utvecklingsmöjligheter inom denna region. Men en förutsättning är då givetvis att goda kommunikationer kan ordnas med export- och importhamnar vid västerhavet.

Vattenvägsförbindelserna är härvidlag av särskild betydelse, eftersom de är ekonomiskt väsentligt fördelaktigare än landsvägs- och järnvägsförbindelser. Vänerregionen har i detta avseende goda naturliga förutsättningar, som bör tillvaratas. Nuvarande förhållanden är emellertid långt ifrån tillfredsställande. Trollhätteleden motsvarar i sitt nuvarande skick inte tidens krav. Den årliga godsmängd, som transporteras på Trollhätte kanal, närmar sig nu 4 miljoner ton och därmed gränsen för kanalens trafikkapacitet. Det är obestridligt att en moderniserad kanal med en ökad trafikkapacitet skulle betyda väsentliga kostnadsminskningar för näringslivet och befolkningen i regionen. Detta gäller inte minst de omfattande transportererna av petroleumprodukter, som nu till huvuddelen sker per landsväg eller järnväg men som vid en förbätt-

ring av vattenvägsförbindelserna bör kunna förbilligas i mycket hög grad. Man kan räkna med att konsumenterna i Vänerregionen skulle tjäna åtskilliga miljoner kronor årligen på en modernisering och förstärkning av vattenvägsförbindelserna.

Frågan om förbättrade förbindelser för Vänerregionen med västerhavet har haft aktualitet under årtionden. Den kraftigt ökade godsmängden har här redan nämnts. Frågan har vidare aktualiserats bl. a. av att slussarna i Trollhätte kanal blivit bristfälliga genom betongens urlakning och behöver byggas om. Andra omständigheter, som aktualiserade ärendet, var rasen vid Surte 1950 och vid Göta 1957. Efter götaraset tillsattes Vänerkommittén, som förde fram frågan om en omläggning av Väners förbindelse med havet till sträckningen Vänersborg—Uddevalla, innebärande byggande av Uddevalla kanal. Denna tanke diskuterades också före Trollhätte kanals byggande. År 1961 tillsattes kanaltrafikutredningen, som inom kommunikationsdepartementet skulle verkställa trafikekonomisk utredning om godstransporterna till västkusten.

Kanaltrafikutredningen har som huvudalternativ övervägt en modernisering av Trollhätteleden och byggande av Uddevalla kanal. Utredningen stannade för det förstnämnda alternativet. En modernisering av Trollhätteleden, innebärande bl. a. utbyggnad för ett djupgående av 6 m, beräknades av utredningen kunna genomföras till en kostnad av 275 miljoner kronor, baserad på 1963 års prisnivå. Motsvarande kostnad för Uddevalla kanal har av utredningen angivits till 525 miljoner kronor.

Kanaltrafikutredningen lade fram sitt förslag i maj 1967, d. v. s. för ett år sedan. Därefter synes inte något initiativ av vikt ha tagits i denna för Vänerregionen betydelsefulla fråga.

Det bör i sammanhanget anföras som anmärkningsvärt, att Uddevallaleden

Interpellation ang. förbättrade vattenvägsförbindelser för Vänerregionen

som alternativ inte beaktats i större utsträckning. Det finns obestridliga fördelar i en Uddevallaled. Tidsvinsten i transportarbetet skulle bli betydande, vilket givetvis har stor ekonomisk vikt för regionen. Det måste också stå klart att Uddevallaleden skulle bli en geologiskt säkrare farled än Trollhätteleden. Man kan inte bortse från att Göta älv även för framtiden kan innebära risker för jordskred.

Kanaltrafikutredningen har motiverat sitt ställningstagande till förmån för Trollhätteleden med att detta alternativ skulle vara ekonomiskt fördelaktigare. Betänkanternas siffror, nämligen 275 miljoner kronor för upprustningen av Trollhätte kanal och 525 miljoner kronor för Uddevallakanalen, stämmer emellertid inte med tidigare beräkningar. Vattenbyggnadsbyrån uttalade 1908, att vid 5 m eller större djup Uddevallaleden skulle bli ekonomiskt fördelaktigare än Trollhätteleden. Kanaltrafikutredningen har uppenbarligen kommit fram till sin kostnadsbedömning för Uddevallaleden genom att räkna upp vänerkommitténs beräkning med 50 procent. Det är sannolikt att en fullständig kostnadsberäkning för Uddevallaleden skulle ge denna en väsentligt gynnsammare position i jämförelse med Trollhätteleden.

Det är angeläget att åtgärder snarast kommer till stånd för förverkligande av förbättrade vattenvägsförbindelser för Vänerregionen med västerhavet. Det torde härvid vara möjligt att skyndsamt ånyo pröva också frågan om Uddevallaleden och kostnaderna härför.

Med stöd av vad jag har anfört anholder jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet ställa följande frågor:

Avser herr statsrådet att skyndsamt vidta åtgärder för förbättrade vattenvägsförbindelser för Vänerregionen med västerhavet?

Vill herr statsrådet härvid även verk-

ställa en skyndsamt men fullständig kostnadsberäkning av Uddevallaleden?

Denna anhållan bordlades.

§ 10

Till bordläggning anmäldes statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m. för budgetåret 1968/69 jämte motioner,

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisation m. m. av försvarets rationaliseringsverksamhet jämte motioner,

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en datamaskinfond och anslag till statskontoret för budgetåret 1968/69, m. m., jämte motioner,

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisation av ett läromedelsförslag jämte motioner,

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisationen av den statliga publiceringsverksamheten jämte motioner,

nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande anslagen för budgetåret 1968/69 till rundradioverksamheten m. m. samt Kungl. Maj:ts proposition angående införande av färgtelevision m. m. jämte motioner, och

nr 99, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden;

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 35, i anledning av motioner om viss utbildning för erhållande av körkort,

nr 43, i anledning av motioner om skyldighet att borttaga gammal taggtråd,

nr 44, i anledning av motion om decentralisering av vissa körkortsärenden, och

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående upphävande av lagen den 4 juni

1926 (nr 189) om upplåtelse under åborätt av viss jord, m. m.; samt

jordbruksutskottets memorial:

nr 25, angående departementsvis uppgjorda förteckningar över försäljningar av viss staten eller allmänna arvsfonden tillhörig fast egendom, och

nr 26, angående uppskov med behandlingen av vissa till jordbruksutskottet hänvisade ärenden.

§ 11

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från bevillningsutskottet:

nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om rätt för Konungen att medge tull- och skattefrihet m. m. för anläggning som uppföres vid rikets gräns, m. m.; och

från jordbruksutskottet:

nr 180, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1968/69, såvitt propositionen avser jordbruksärenden.

§ 12

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 121, angående vissa löneanslag m. m., och

nr 122, angående begränsning av sva-velhalten i eldningsolja.

Dessa propositioner bordlades.

§ 13

Till bordläggning anmäldes skrivelse från styrelsen för riksdagens förvalt-

ningskontor angående ersättning för deltagande i interparlamentariskt möte.

§ 14

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställts sex enkla frågor, nämligen av:

herr *Gustafsson* i Borås (fp), till herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet angående textil- och konfektionsindustrins förhållanden,

herr *Werbros* (fp), till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet angående åtgärder för att förebygga upplopp,

herr *Oskarson* (h), till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet angående åtgärder mot demonstrationer av visst slag,

fru *Sundberg* (h), till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet angående direktiv för beviljande av tillstånd till demonstrationer,

herr *Börjesson* i Falköping (cp), till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet angående kostnaderna för polisbevakning i samband med demonstrationer, samt

herr *Johansson* i Skärstad (cp), till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet angående åtgärder för att förbättra förutsättningarna för demonstrationer i demokratiska former.

§ 15

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-efter kl. 16.06.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 8 maj

Kl. 10.00

§ 1

Föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid till statsutskottet propositionen nr 121, angående vissa löneanslag m. m.; och till lagutskott propositionen nr 122, angående begränsning av svavelhalten i eldningsolja.

§ 2

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet å bordet vilande skrivelse från styrelsen för riksdagens förvaltningskontor angående ersättning för deltagande i interparlamentariskt möte.

§ 3

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden och memorial nr 93—99, tredje lagutskottets utlåtanden nr 35, 43, 44 och 46 samt jordbruksutskottets memorial nr 25 och 26.

§ 4

Föredrogs var för sig följande, vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda men då bordlagda interpellationsframställningar, nämligen av:

herr *Börjesson* i Falköping (cp), till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående omläggningen av postdistributionen,

herr *Larsson* i Norderön (cp), till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående utnyttjandet av flygambulansorganisationen för läkares sjukbesök,

herr *Hedlund* (cp), till herr statsrådet och chefen för justitiedeparte-

mentet angående åtgärder för att förhindra våld vid demonstrationer, och herr *Jouasson* (cp), till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående förbättrade vattenvägsförbindelser för Vänerregionen.

Kammaren biföll dessa framställningar.

§ 5

Vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 18, i anledning av proposition med förslag till lag om vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet jämte följdmotioner.

I detta utlåtande behandlades:

1) propositionen nr 44 (kom.:dep.), i vilken hemställts att riksdagen måtte anta ett förslag till lag om vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet, avsedd att träda i kraft den 1 juli och av följande innehåll: »Kommun får vidtaga åtgärder för uppförande och drift av turistanläggningar i den mån det är påkallat för att främja turistväsendet inom kommunen.»;

2) de likalydande följdmotionerna I: 786 av herrar *Sveningsson* och *Enarsson* samt II: 1017 av herrar *Bengtson* i Solna och *Oskarson*, vari hemställdes att riksdagen måtte avslå propositionen;

3) de likalydande följdmotionerna I: 785 av herrar *Eric Gustaf Peterson* och *Karl-Erik Eriksson* samt II: 1018 av herr *Norrby m. fl.*

Vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte med avslag på motionerna I: 786 och II: 1017 bifalla propositionen nr 44; samt

B. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 785 och II: 1018.

Reservation hade avgivits av herrar *Sveningsson*, *Hernelius* och *Werner* (alla h), vilka ansett att utskottet under A. bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 786 och II: 1017 avslå propositionen nr 44.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr LARSSON i Norderön (cp):

Herr talman! När proposition nr 44 framlades, hälsade jag den med tillfredsställelse, eftersom det är värdefullt att åt primärkommunerna genom en särskild lag ges befogenhet att engagera sig i turistfrågor, t. ex. i anläggandet av semesterbyar. Som bekant har många kommuner redan engagerat sig i sådana anläggningar, men tidigare har detta bedömts icke stå i överensstämmelse med kommunallagen.

Jag vill nu ta kammarens tid i anspråk med att anföra några synpunkter på denna fråga. Jag gör det särskilt därför att jag interPELLERADE i ämnet år 1963 och tillsammans med herr Grebäck väckte motionen II: 469 år 1964, vilken föranledde riksdagen att begära en omprövning av frågan. När jag interPELLERADE var ett visst fall aktuellt. Hallens kommun i Jämtlands län hade då beslutat teckna aktier i ett bolag, som skulle ha till uppgift att inom ett sportstugeområde exploatera tomter och anlägga en semesterby. Det angavs klart att semesterbyn skulle utnyttjas inte enbart av kommunens egna medlemmar. När beslutet överklagades fällde länsstyrelsen det utslaget att åtgärden borde vara förenlig med den kommunala kompetensen, eftersom den på ett ända-

målsenligt sätt skulle främja utvecklingen av den för kommunen betydelsefulla turistnäringen. Högsta instansen, regeringsrätten, upphävde dock det beslutet med motiveringen att åtgärden var att betrakta som en med kommunen som intressent bedriven rörelse inom turistväsendet.

Som framhållits är det en allmän företeelse att kommunerna direkt engagerar sig i semesterbyar och liknande verksamhet för rekreation på fritiden samt att verksamheten då inte avgränsas till enbart kommunens egna medlemmar. Hittills har situationen alltså varit den att många kommuner har engagerat sig i en verksamhet, som enligt den högsta administrativa rättsinstansen faller utanför den kommunala kompetensen. Endast i undantagsfall har sådana beslut blivit överklagade och därmed upphävda.

För den kommunala affärsverksamheten bör den begränsningen gälla, att den inte får inriktas på direkt företagavinst och inte heller tränga in på områden, som bör vara förbehållna det privata näringslivet. Semesterbyar och liknande verksamhet för fritidsändamål är givetvis ett område, där den privata företagsamheten i olika former bör anses ha angelägna uppgifter. Men samtidigt synes mig denna verksamhet ha en så stark social motivering, att samhället måste anses ha ett direkt ansvar på området. Om kommunen ordnar en semesterby för enbart kommunens egna medlemmar, faller åtgärden givetvis inom den kommunala kompetensen enligt dess nuvarande utformning. En sådan avgränsning kan emellertid i praktiken inte vara önskvärd för den rekreativsökande allmänheten. Det är därför mycket glädjande att semesterbyverksamhet och liknande aktiviteter kommer att falla inom den kommunala kompetensen i fortsättningen även i de fall, då verksamheten inte avgränsas till kommunens egna medlemmar.

Man har hittills haft att ta ställning

Vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet

till besvärliga gränsdragningsfrågor. Det har exempelvis ansetts riktigt att kommunerna engagerar sig i hotell- och restaurangrörelser. Givetvis kan en sådan verksamhet inte avgränsas till enbart kommunens egna medlemmar. Principiellt sett kan det inte sägas vara någon större skillnad mellan sådan verksamhet och semesterbyverksamhet. En vanlig företeelse är att kommunerna anlägger campingplatser, som väl i allmänhet torde vara avsedda för andra än kommunens egna medlemmar. Detta torde inte anses falla utanför den kommunala kompetensen. Men principiellt sett är det svårt att över huvud taget finna någon skillnad mellan den verksamhet, som anläggande och drift av campingplats innebär, och t. ex. semesterbyverksamhet.

Enligt min mening måste det vara ett allmänt intresse att kommuner i natursköna eller eljest attraktiva områden medverkar till att semesterbyar kommer till stånd och till att de semestrande, oberoende av kommuntillhörighet, kan få boplatser av god standard och till överkomlig kostnad. Hänsynen till sanitära frågor, planeringsförhållanden etc. gör att det inte kan anses vara en kommun likgiltigt var och hur en semesterby anläggs eller hur den administreras. Även ur lokaliseringspolitisk synpunkt är den föreslagna lagändringen till fördel.

Utöver detta vill jag i likhet med departementschefen framhålla vikten av att det blir konsekvens mellan bidragsbestämmelserna och rättspraxis. Hittills har man kunnat få statsbidrag till anläggningar av ifrågavarande typ, men i rättspraxis har det ansetts ligga utanför den kommunala kompetensen att kommunen engagerar sig på detta område. En anpassning av gällande rätt som här föreslås är väl motiverad.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr WERNER (h):

Herr talman! Självfallet är vi alla inom utskottet, både majoriteten och reservanterna, angelägna att slå vakt om turism och friluftsliv i landet, och det är också självklart att kommunerna därvid måste engagera sig på många punkter. Kommunallagens 3 § har också fått en vid tolkning, som gjort det möjligt för kommunerna att allmänt främja turismen inom sitt område. I praxis och genom särbestämmelser har kommunerna fått vidsträckta befogenheter att tillgodose behovet av anläggningar för fritidsändamål: badplatser, campingplatser, skidbackar och sådant. Gränserna för de kommunala engagemangen härvidlag berör dock, såsom tidigare nämnts, frågan om den kommunala kompetensen över huvud, som utreds av kommunalrättskommittén. Trots att kommittén räknar med att redan i höst vara klar med sitt betänkande om den kommunala kompetensen har den funnit anledning att lägga fram ett särskilt betänkande om turistfrågorna, och sedan har vi även fått denna proposition i ärendet.

Vi reservanter menar att det finns flera problem i samband med kommunernas engagemang i turistfrågor och att det därför varit klokt att se dessa frågor i det större sammanhang som gäller den kommunala kompetensen över huvud taget. Väntan hade ju inte blivit särskilt lång, eftersom betänkandet, som sagt, beräknas bli framlagt redan i höst.

Detta är inte något hugskott av oss reservanter, beroende på någon exceptionell försiktighet. Kommunrättskommittén driver själv ganska bestämt den mening vi gjort oss till talesmän för. Jag ber att få citera ett uttalande av kommittén, där det heter: »Varje delbehandling av uppdraget kräver ståndpunkter i en serie frågor av principiell betydelse för kompetensen i allmänhet, varvid det inbördes sammanhang som finns mellan olika samhälleliga verk-

Vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet

samheter riskerar att bli obeaktat. De principiella bedömningar som verkar riktiga vid behandlingen av en delfråga kan visa sig felaktiga när hela kompetensfrågan är genomarbetad och överblickbar. Särbehandling av en fråga medför även lagtekniska komplikationer.» Det är, som motionärerna framhållit, förunderligt att kommunalrättskommittén inte har dragit konsekvenserna av denna bestämda principiella mening.

Kammarkollegiet anser också att översynen av den kommunala kompetensen bör ske i ett sammanhang och uttalar — trots att kollegiet är medvetet om frågans angelägenhetsgrad — att behandlingen av delfrågan bör anstå tills vidare.

Eftersom de flesta turistarrangemang redan kan genomföras i kommunal regi berör propositionen främst rätten att driva turisthotell. Med anledning därav anför kommerskollegium att kollegiet känner till att lönsamheten inom turisthotellbranschen för närvarande är dålig och att stor försiktighet måste iakttas vid nyetableringar o. s. v. Kommunerna kan lätt få besvärligheter bl. a. därför att de gärna överskattar bygdens attraktionskraft i turisthänseende. Det finns åtskilliga belägg här för.

I propositionen anges också att sådana här turistföretag skall drivas utan vinstsyfte enligt självkostnadsprincipen. Men detta är givetvis ganska betänkligt ur konkurrenssynpunkt — det kan inträffa att man härigenom på sina håll gör det ännu besvärligare för övriga företag. Men bortsett från dessa sakfrågor anser vi reservanter att det är väsentligt att principfrågan om den kommunala kompetensen slutgiltigt får föras fram i hela sitt sammanhang, och vi yrkar därför avslag på propositionen.

Jag hemställer alltså, herr talman, om bifall till den vid utskottsutlåtandet fögade reservationen.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Efter herr Larssons i Norderön anförande kan jag fatta mig kort. Herr Larsson har, tycker jag, på ett utmärkt sätt belyst den frågeställning vi har att behandla, och han har speciellt pekat på svårigheten för kommunerna att kunna avgränsa åtgärder till att omfatta endast den egna kommunens medlemmar. Praxis har ju också blivit att kommunerna kan få statsbidrag, men det är tveksamt huruvida de kan utnyttja bidraget för anläggningar som tjänar andra än de i kommunen boende.

Jag skall, herr talman, inte ta upp någon lång diskussion om detta men vill, med hänsyn till att herr Werner i flera sammanhang vill göra gällande — och det synes vara hans huvudargument — att kommunalrättskommittén redan i höst skulle framlägga ett förslag på detta område, fråga vad herr Werner egentligen hade för sig i går när konstitutionsutskottet hade sitt sammanträde. En framträdande ledamot av kommunalrättskommittén betonade då speciellt ovissheten huruvida det inom en överskådlig framtid skulle bli möjligt för kommittén att fullfölja detta synnerligen svåra uppdrag. Riksdagen kan alltså inte förvänta sig ett betänkande från kommunalrättskommittén i höst, utan det kommer — såvitt man kan förstå — att dröja längre.

Herr Werner säger sedan att man från kommunalrättskommitténs sida har uttalat att det finns svårigheter när det gäller att bryta ut denna fråga. Det är riktigt, men kommunalrättskommittén har löst frågan på det sättet att man föreslår en särskild lag, d. v. s. att man inte ändrar den nuvarande kompetensen. Man gör i stället en anordning som ur lagteknisk synpunkt betyder att när kommittén gör sitt slutgiltiga ställningstagande har den inte att upphäva någon kommunallag i dessa stycken, utan endast att ta ställning till huruvida denna lagstiftning skall gälla i fortsättning-

Vissa frågor om hjälpmedel för handikappade

en eller om den skall inarbetas i den stora kommunallagen.

Herr talman! Jag tror att kammarens ledamöter håller mig räkning för om jag inte upptar deras tid mycket längre med denna fråga. Jag tycker att den föreliggande högerreservationen ger uttryck för ett beteende som vi ofta får bevittna här i kammaren, nämligen att högerpartiets representanter vitt och brett uttalar sig om den kommunala demokratin, men när det gäller att om-sätta den i praktiken vill de gärna upp-träda som förmyndare för kommuner-na.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Herr WERNER (h):

Herr talman! Jag kan inte förstå att det skulle ligga något förmynderskap i vår vilja att framhålla vikten av en viss försiktighet i dessa känsliga frågor.

Herr Adamsson undrade vad jag sysslade med i går, eftersom jag i konstitutionsutskottet inte uppfattat att man räknade med att inte få fram kommunalrättskommitténs betänkande på ett bra tag ännu. Nät utskottsbehandlingen av detta ärende ägde rum lämnades uppgiften att man hade att vänta betänkandet redan innevarande höst. Dylika uppgifter kan väl vara lika väsentliga vare sig de lämnas vid det ena eller det andra tillfället.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! För att bemöta vad herr Werner framförde i sitt senaste anförande vill jag säga att dessa uppgifter lämnades vid konstitutionsutskottets sammanträde i går. Först sedan justering av ett utlåtande skett har man att bedöma utskottets ställningstagande. Jag vill gärna ha sagt inför kammarens ledamöter att arbetsläget i kommunal-

rättskommittén inte är sådant att vi kan vänta något förslag från kommittén redan i höst.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Werner begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i mom. A, i utskottets utlåtande nr 18, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Sveningsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen och att kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. B

Utskottets hemställan bifölls.

§ 6

Vissa frågor om hjälpmedel för handikappade

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor om hjälpmedel för handikappade jämte motioner.

Sedan Kungl. Maj:t i propositionen

Vissa frågor om hjälpmedel för handikappade

nr 1 (bilaga 7, punkt K 3) beräknat medel för bidrag till hjälpmedel för handikappade m. m. hade Kungl. Maj:t i propositionen nr 41 under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 8 mars 1968 föreslagit riksdagen

1. att bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna avtal om inrättande och drift av ett handikappinstitut i huvudsaklig överensstämmelse med vad som förordats i statsrådsprotokollet,

2. att godkänna de i statsrådsprotokollet förordade grunderna för bidrag till vissa hjälpmedel m. m. för handikappade att gälla fr. o. m. den 1 juli 1968,

3. att godkänna de i statsrådsprotokollet förordade ändringarna i grunderna för invalidbostadsbidrag att gälla fr. o. m. den 1 juli 1968,

4. att för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa

a) till Bidrag till handikappinstitutet ett anslag av 3 500 000 kr.,

b) till Bidrag till vissa hjälpmedel för handikappade ett förslagsanslag av 48 000 000 kr.,

c) till Bidrag till De handikappades riksförbund ett anslag av 300 000 kr.,

d) till Bidrag till De blindas förening ett anslag av 1 300 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 230 av fru Nilsson och II: 292 av herrar Persson i Heden och Börjesson i Falköping,

dels de likalydande motionerna I: 326 av fru Diesen m. fl. och II: 412 av herr Fridolfsson i Stockholm m. fl.,

dels de likalydande motionerna I: 801 av herr Sörenson m. fl. och II: 1029 av herr Antonsson m. fl. vari föreslagits

att en stiftelse bildades för drivande av ett handikappinstitut och att staten, sjukvårdshuvudmännen och SVCR inginge i stiftelsen,

att stiftelsen stode under ledning av en styrelse på nio ledamöter, där Kungl. Maj:t utsåge ordförande och ytterligare fem ledamöter, varav två skulle vara representanter för handikapprörelsen och utses efter hörande av statens handikappråd eller motsvarande samarbetsorgan, två ledamöter skulle utses av sjukvårdshuvudmännen och en av SVCR och suppleanter skulle utses på enahanda sätt,

att Kungl. Maj:t hade att utse ett utvecklingsråd i enlighet med handikapputredningens förslag, som kontinuerligt skulle följa och bearbeta frågor om hjälpmedel för handikappade och rekommendera styrelsen de åtgärder som kunde bli aktuella,

att garantier skapades för att institutets centrala verksamhet, när det gällde testning, bedömning och rekommendationer, inte komme att gynna huvudmännen som samtidigt medverkade i tillverkning och försäljning av hjälpmedel,

att den av SVCR bedrivna individuella serviceverksamheten endast övergångsvis övertogs av institutet,

att institutets behov av kontakt med hjälpmedelsverksamheten i stället skedde genom ett samarbete med de regionala organen där institutet finge möjlighet att lägga ut forsknings-, utvecklings-, testnings- och utredningsprojekt,

att Kungl. Maj:t finge i uppdrag att träffa avtal om huvudmannskapet för institutet med sjukvårdshuvudmännen och SVCR enligt de riktlinjer som angäves i motionerna,

dels de likalydande motionerna I: 800 av herr Sörenson m. fl. och II: 1030 av herr Hamrin i Kalmar m. fl.,

dels de likalydande motionerna I: 796 av fröken Mattson och fru Lilly Ohlsson samt II: 1031 av herrar Lindkvist och Arvidson,

dels de likalydande motionerna I: 799 av fröken Stenberg och fru Hamrin-Thorell samt II: 1032 av fröken Ljungberg m. fl. vari hemstälts att riksdagen

Vissa frågor om hjälpmedel för handikappade

i anledning av proposition nr 41 måtte besluta att ansökan om statsbidrag till särskilt kostsamma hjälpmedel för vilka sådan efterfrågan föreläge att rationell produktion möjliggjordes skulle prövas av Kungl. Maj:t i vad avsåge ansökan om typgodkännande samt av socialstyrelsen i vad avsåge sökande handikappades behov,

dels motionen II: 1033 av fru *Marklund m. fl.* vari hemställdes att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att rätten till överklagning i ärenden som rörde ordination av de i propositionen nämnda hjälpmedlen inskrevs i bidragsbestämmelserna samt att i dessa fastställdes vilken myndighet som skulle utgöra prövningsinstans,

dels de likalydande motionerna I: 795 av herr *Thorsten Larsson* och fru *Nilsson* samt II: 1034 av herrarna *Matsson* och *Dockered*,

dels motionen II: 1035 av herr *Mellqvist*,

dels de likalydande motionerna I: 797 av fru *Elvy Olsson m. fl.* och II: 1036 av herr *Persson* i Heden *m. fl.* vari hemställdes

att riksdagen måtte uttala sig för en utökning av protesforskningen vid Norrbackainstitutet rörande neurosedynskadade barn, samt

att riksdagen för detta ändamål måtte till Bidrag till handikappinstitutet för budgetåret 1968/69 anvisa ett, jämfört med departementschefens förslag med 250 000 kr. förhöjt, anslag om 3 750 000 kr.,

dels de likalydande motionerna I: 798 av fröken *Stenberg* och II: 1037 av fröken *Wetterström*.

Utskottet hemställde,

1. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 801 och II: 1029 be- myndiga Kungl. Maj:t att godkänna av- tal om inrättande och drift av ett han- dikappinstitut i huvudsaklig överens-

stämmelse med vad i statsrådsproto- kollet förordats,

2. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag, i anledning av motionerna I: 799 och II: 1032 och med avslag å motionerna I: 796 och II: 1031 godkänna i statsrådsprotokollet förordade grunder för bidrag till vissa hjälpmedel för handikappade att gälla fr. o. m. den 1 juli 1968,

3. beträffande ytterligare exemplifiering av hjälpmedelstyper att riksdagen måtte avslå motionerna I: 798 och II: 1037,

4. beträffande läroböcker och glas- ögon att riksdagen måtte avslå motio- nerna I: 795 och II: 1034,

5. beträffande besvär över ordination att riksdagen måtte avslå motionen II: 1033,

6. beträffande motorfordon för hem- arbetande handikappade att riksdagen måtte avslå motionerna I: 230 och II: 292,

7. beträffande bosättningslån att riks- dagen måtte avslå motionerna I: 800 och II: 1030,

8. beträffande uttalande för viss ökad forskning att riksdagen måtte avslå mo- tionerna I: 797 och II: 1036, såvitt nu var i fråga,

9. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag godkänna i stats- rådsprotokollet förordade ändringar i grunderna för invalidbostadsbidrag att gälla fr. o. m. den 1 juli 1968,

10. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med av- slag å motionerna I: 797 och II: 1036, såvitt nu var i fråga, till Bidrag till han- dikappinstitutet för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under femte huvud- titeln anvisa ett anslag av 3 500 000 kr.,

11. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag till Bidrag till vis- sa hjälpmedel för handikappade för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten un- der femte huvudtiteln anvisa ett för- slagsanslag av 48 000 000 kr.,

12. att riksdagen måtte med bifall till

Vissa frågor om hjälpmedel för handikappade

Kungl. Maj:ts förslag för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa

a) till Bidrag till De handikappades riksförbund ett anslag av 300 000 kr.,

b) till Bidrag till De blindas förening ett anslag av 1 300 000 kr.,

13. beträffande bidrag till Sveriges dövas riksförbund att riksdagen måtte avslå motionen II: 1035,

14. beträffande medelsanvisning för hjälp bland de dövblinda att riksdagen måtte avslå motionerna I: 326 och II: 412.

Reservation utan angivet yrkande hade avgivits av herr *Mundebo* (fp).

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ANTONSSON (cp):

Herr talman! De förslag som innefattas i det utlåtande vi nu behandlar innebär väsentliga förbättringar för de handikappade i två viktiga avseenden. För det första utvidgar man möjligheterna till statsbidrag till att gälla en rad hjälpmedel som tidigare inte varit statsbidragsberättigade. För det andra föreslås i den proposition, som utlåtandet bygger på, att man inrättar ett handikappinstitut, som skall få till uppgift att svara för samordning, tekniskt utvecklingsarbete, forskningsarbete, testning och egenskapsdeklaration samt att pröva hjälpmedlens ändamålsenlighet för de handikappade.

Jag vill, herr talman, gärna poängtera att om institutet skall få den betydelse som vi har tillmätt det i handikapputredningen, är det nödvändigt med ett samarbete mellan handikappinstitutet och de regionala instanserna på sjukvårdens område, alltså sjukvårdshuvudmännen, landstingen och de landstingsfria städerna. Organisationen är tänkt så att institutet bildar den centrala instansen, medan landstingen har hand om det regionala arbetet och inrättar hjälpmedelscentraler. Det är allt-

så fråga om en organisatorisk enhet. Enligt min mening hade det varit naturligt — det var också tanken i handikapputredningen — att Landstingsförbundet som representant för sjukvårdshuvudmännen hade ingått som huvudman i stiftelsen för drivande av institutet. Detta hade varit en logisk följd av det planerade samarbete som här måste äga rum.

Jag vill kraftigt understryka att jag uppfattar det som ganska anmärkningsvärt att man kopplar samman sjukvårdshuvudmännens inflytande med frågan om institutets finansiering. Det kan inte vara ett förstahandsintresse att landstingen eller Landstingsförbundet bidrar med ekonomiska resurser i detta fall, utan det väsentliga är att man på det lokala planet får till stånd ett samarbete som strälar ut från den centrala instansen, handikappinstitutet. Jag kan gärna uttrycka mig så drastiskt att jag säger, att det ur skattebetalarnas synpunkt måste vara tämligen likgiltigt om institutet finansieras via landstingsskatten eller via statsskatten; det viktigaste är att man får till stånd en effektiv samverkan och utbyte av erfarenheter.

Det bör i detta sammanhang erinras om att Landstingsförbundet inte har någon beskattningsrätt. Landstingsförbundet har en egen mycket omfattande verksamhet, som förbundet måste bygga på medlemsavgifter från de olika landstingen. Ur den aspekten kan man rimligen inte begära att Landstingsförbundet skall bidra ekonomiskt till institutets finansiering.

Däremot kan man konstatera att landstingen såsom sjukvårdshuvudmän har det direkta ansvaret för att institutets intentioner omsätts i praktiska åtgärder ute i sjukvårdsområdena. För detta erfordras — detta har handikapputredningen också påpekat — en direktkontakt i båda riktningarna mellan institutet och de regionala hjälpmedelsorganen. Departementschefen poängterar också detta i propositionen, där han

Vissa frågor om hjälpmedel för handikappade

säger: »Sjukvårdshuvudmännens medverkan i institutet skulle ha tillförsäkrat detsamma bredast möjliga förankring i sjukvårdshuvudmännens hjälpverksamhet.» Departementschefen är sålunda på det klara med att det hade varit bäst om en sådan samverkan i stiftelsen hade kunnat äga rum, och han uttalar också en förhoppning om att det i framtiden skall bli möjligt att etablera ett sådant samarbete.

Det finns en annan viktig fråga i detta sammanhang, vilken har berörts i ett remissyttrande från statens handikappråd. I yttrandet sägs: »Vi tillstyrker att handikappinstitutet övertager SVCR:s nuvarande lokaler. Det får dock övervägas om denna förläggning på sikt är den lämpligaste. Det finns skäl som talar för en nära lokal anknytning till något undervisningssjukhus och till statens arbetsklirik, sålunda till en levande och verksam rehabiliteringsorganisation.»

Det kan inte nog understrykas att den grundläggande förutsättningen för att de handikappade skall komma i åtnjutande av de resurser, som samhället ställer till förfogande när det gäller just hjälpverksamheten, är detta såväl organisatoriska som praktiska samarbete — och ett väl utbyggt sådant — mellan institutet och de regionala organen.

I departementschefens förslag återfinns inte denna direkta samverkan inom stiftelsen, och det måste, som jag bedömer det, ur institutets synpunkt betraktas som mycket allvarligt, därför att man löper risken att förlora kontakten med rehabiliteringsverksamheten på fältet. Departementschefens förhoppning om att landstingen i framtiden ekonomiskt skall satsa på institutet har inte på något sätt belagts i propositionen, och det skulle enligt min mening vara allvarligt, om inte denna samverkan fanns redan från starten.

Nu har departementschefen sagt att han anser det naturligt att, som han uttrycker det, någon representant för

sjukvårdshuvudmännen får ingå i institutets styrelse. Jag vill här säga att sjukvårdshuvudmännens uppgift när det gäller hjälpmedelsförsörjningen inom deras område omfattar dels distribution, dels utprovning men också analyser, utredningar och organiserandet av hjälpmedelsverksamheten. Den omfattar också utbildning av personal och lämnandet av den information som behövs.

I alla dessa senare uppgifter har institutet att medverka och bistå med råd och hjälp åt de regionala instanserna. Det är sålunda, herr talman, alldeles klart att ett samarbete mellan institutet och sjukvårdshuvudmännen blir av den största betydelse, om man skall få den effekt som vi alla syftar till. Man skulle naturligtvis kunna lösa frågan om sjukvårdshuvudmännens ekonomiska medverkan i en annan form, nämligen genom att man debiterade dessa för de tjänster som institutet gör när det gäller att utprova hjälpmedel.

Jag skall inte orda mer om detta, eftersom det inte finns någon reservation, men jag har inte kunnat underlåta att ge uttryck för besvikelse över att man inte har engagerat sjukvårdshuvudmännen direkt som huvudmän för institutet utan att ställa krav på ekonomiska insatser. Det går inte här att säga att det är det ekonomiska tillskottet från sjukvårdshuvudmännen via Landstingsförbundet som är det väsentligaste. Jag tror att vi där har fått en form i inledningsskedet som inte kommer att leda till den bästa effekten.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till motionerna I: 801 och II: 1029.

I detta anförande instämde herr *Magnusson* i Tumlhult (h).

Herr PERSSON i Heden (cp):

Herr talman! Det finns i detta land en grupp småbarn, som genom ett oblikt öde blivit mycket svårt handikappade.

Vissa frågor om hjälpmedel för handikappade

Många av dessa neurosedynskadade barn har särskilt svåra extremitetsmissbildningar. Här kan proteser och andra tekniska hjälpmedel dock lindra dessa barns lidanden och ge dem vissa möjligheter att leva något så när drägligt.

Det är dock en komplicerad uppgift för det forskarteam som skall försöka få fram arm- och benproteser till dessa barn. För det första rör det sig om ett mycket svårt handikapp; det finns barn vilka t. o. m. saknar rudiment till armar. Det finns dessutom sådana som saknar både armar och ben.

Man måste söka sig fram, prova och experimentera, tills man får fram en passande protestyp. Det går inte att bygga dessa arm- och benproteser standardmässigt, utan de måste framställas individuellt i varje särskilt fall. Vidare måste man följa upp erfarenheter som utländska forskargrupper har gjort. För det andra är det fråga om barn. De förändras nära nog dagligen, varför proteser och dylika hjälpmedel måste göras om minst ett par gånger om året.

Stora insatser krävs sålunda av den tekniska forskningen för att få fram hjälpmedel till de människobarn som drabbats så fruktansvärt av ett fullständigt handikapp. Givetvis kommer dessa forskningar också andra handikappade barn till godo.

I propositionen nr 41 angående handikappinstitutets inrättande har socialministern understrukit behovet av en intensivare protesforskning. Men verksamheten för neurosedynskadade barn har ej särskilt medtagits. Den intensiva utvecklingen på protesområdet, som nu under barnens begynnande skolgång måste inriktas på kortsiktig verksamhet, fordrar speciellt kostnadskrävande arrangemang.

I en fyrpartimotion, nr 1036 i denna kammare, har föreslagits en uppräknings anslag till protesforskningen vid Norrbackainstitutet. Även om vårt lands ekonomi är ansträngd borde detta inte

få lägga hinder i vägen för att ge de handikappade bättre levnadsförhållanden. De 100 000 kronor, som en följd av år har utgått för protesforskning rörande neurosedynskadade barn, inräknas i anslaget till det föreslagna handikappinstitutet. Vi motionärer tror inte detta är tillräckligt för den intensiva forskning som måste bedrivas.

Statsutskottet framhåller i utlåtandet att det »ankommer på institutet att inom ramen för anslaget göra den prioritering av olika projekt som befinnes lämplig». Såvitt jag kan bedöma är detta en klar förbättring i förhållande till propositionen. Handikappinstitutet kan sålunda självt avgöra var anslaget skall sättas in. Kvar står dock det faktum att en uppräknings anslag i enlighet med vår begäran för att ytterligare intensifiera verksamheten på detta specialområde och tillsätta behövliga specialtjänster hade varit mer ändamålsenlig och betydelsefull för de neurosedynskadade barnen — och, som sagt, inte bara för dem utan även för övriga handikappade barn i detta land. Jag tror därför att de 250 000 kronor som behövs utöver de 3,5 miljoner kronor som föreslås i anslag till handikappinstitutet hade varit väl använda pengar och en gård av rättvisa mot dem som drabbats av detta oblidade öde, dessa oskyldiga barn.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till motionerna I: 797 och II: 1036.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! Jag kan vid detta tillfälle inte underlåta att uttrycka besvikelse över att det nya handikappinstitutet får den start som tydligen blir fallet. Jag kan helt instämma i herr Antonssons synpunkter då det gäller den organisatoriska uppbyggnaden av detta institut. Det är alldeles uppenbart att anknytningen till de regionala sjukvårdsorganen, för vilka landstingen är huvudmän, borde ha skett på ett helt annat sätt. Jag är inte kapabel att säga

Vissa frågor om hjälpmedel för handikappade

varför förhandlingarna mellan departementet och Landstingsförbundet slutade som de gjorde. Men jag vill bestämt bestrida att man i detta fall i första hand bör ta hänsyn till de ekonomiska frågorna. Jag delar härvidlag herr Antonssons uppfattning. Skatt som skatt — frågan huruvida de ekonomiska resurserna skall tas från statsskatten eller landstingsskatten borde i det efter förhandlingarna uppkomna läget ej fått vara det avgörande vid bedömningen hur man bör gå till väga.

Jag tycker att utskottet bedriver en viss advokatyr när det skriver, att det träffade avtalet i huvudsak är ett avtal om ekonomiska insatser. I så fall måste man väl konstatera, att staten träffat ett avtal i stort sett med sig själv. SVCR:s ekonomi bygger ju i stor utsträckning på statsbidrag, och det torde väl ändå inte vara de pengarna man avser när man talar om ett ekonomiskt avtal.

Mycket väsentligare hade varit om man från början fått en riktig organisation på handikappinstitutet, väl förankrad i de regionala organen och i landstingen. Man hade då kunnat tillgodogöra sig de forskningsrön och de kontakter som ändå måste komma till stånd mellan de handikappade ute i landstingen och handikappinstitutet.

Därmed nog sagt om motionen II:1029, som behandlar denna fråga och som jag i likhet med herr Antonsson yrkar bifall till. Jag hoppas att fortsatta förhandlingar skall leda till ett bättre resultat i fråga om organisationen. Det är väl den förhoppningen som även utskottet hakat sig fast vid.

Motionen II:1030 innehåller ett förslag om bosättningslån till handikappade motsvarande det som nygifta kan få då de sätter bo. Anledningen till vårt förslag är att det runt om i landet uppförs nya handikappbostäder som byggs i Fokusstiftelsens regi och som i stort sett finansieras av medel från aktionen Röda Fjädern. Det är utomordentligt

bra bostäder, men detta bör ju knappast ge utskottet anledning att konstatera, att dessa bostäder är i sådant skick att medel till möblering inte skulle behövas. Det är ju tvärtom så, att många av de handikappade, som flyttar in i dessa bostäder, kommer från föräldrahemmet eller i varje fall från bostäder, som i fråga om utrymmesstandarden är betydligt sämre, och därför behöver de ett nytt eller större möblemang. Det är i stor utsträckning fråga om handikappade som är sysselsatta i skyddad verksamhet och som alltså har inkomster, och i den mån de har inkomster är de säkerligen beredda att möblera sina bostäder med hjälp av bosättningslån. Svårigheter har redan uppkommit i sådana här fall. De första bostäderna för stiftelsen Fokus är nämligen redan uppförda; de ligger i Kalmar. Vi får väl senare på åtminstone ett tiotal andra håll i landet samma problem.

Jag vet inte vad utskottet menar med skrivningen: »De extra kostnader som alltid uppkommer vid flyttning torde vid behov kunna täckas i annan ordning än genom statliga lån.» Sannolikt avser utskottet härmed socialbidrag. Inget ont i det, men jag tror att många handikappade med förvärvsarbete och inkomster skulle föredra ett bosättningslån. Så småningom kommer vi, tror jag, att inse att vi, när vi ger de handikappade en sådan här hjälp till självhjälp, bör behandla dem som andra med samma behov och ge dem möjligheter att genom lån klara dessa utgifter.

Jag skall inte yrka bifall till motionen II:1030 men jag kommer att med uppmärksamhet följa utvecklingen när det gäller Fokus-bostäderna och deras möblering, och för den händelse det visar sig nödvändigt återkommer jag i ärendet.

Fru MARKLUND (vpk):

Herr talman! Jag har noterat de framsteg som föreliggande proposition inne-

Vissa frågor om hjälpmedel för handikappade

bär för de handikappade när det gäller hjälpmedel. Men vi har i motion II: 1033 begärt att också rätten till överklagning i ärenden som rör ordination av hjälpmedel till handikappade skall skrivas in i bidragsbestämmelserna och att man i dessa bestämmelser skall fastställa vilken myndighet som skall utgöra sådan prövningsinstans. Vi har motiverat förslaget med att det inom detta område är svårt att utfärda föreskrifter som ger enhetlighet när det gäller bedömningen av vilka som skall ordinerar hjälpmedel och också när det gäller hjälpmedlens art och natur. En handikappad som vägrats ordination kan enligt de bestämmelser som nu gäller inte få frågan prövad i annan instans. Det har framgått av exempel, framförda bl. a. i ett Fokus-program i TV, att enskilda tjänstemäns bedömning av handikappades behov av hjälpmedel lett till tvivelaktiga beslut. Bedömningen när det gäller t. ex. reparationsbehovet har skiftat från landstingsområde till landstingsområde, och den handikappade har varit beroende av den tjänsteman som inom hans område handlagt ordinationen.

Överklagningsförfarandet tillämpas ju på andra områden, t. ex. inom den allmänna försäkringen. Det förefaller oss därför vara en oformlighet i nu gällande bestämmelser att de handikappade inte har denna möjlighet, i synnerhet som det är vår uppfattning att rätten till prövning i högre instans bör avse olika slag av beslut som fattas av kommunal eller statlig myndighet eller myndighetsperson.

Jag är inte helt på det klara med vad det är i ordinationsrätten som gör att ett förvaltningsmässigt besvär förfarande enligt utskottet inte lämpligen kan komma i fråga. Det sägs i utlåtandet att socialstyrelsen har att övervaka verksamheten såväl ur sociala som rent medicinska aspekter. Avser man med detta att en handikappad som vägrats ordination skall kunna få sitt ärende

prövat av socialstyrelsen? Om så är fallet bör detta klarläggas, eller om annan instans befinnas lämpligare bör detta fastställas. Jag kan inte acceptera att möjligheten till överklagning inte klart fastställts för den grupp det här gäller och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till motionen II: 1033.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Det regeringsförslag som riksdagen nu har att ta ställning till gäller viktiga reformer inom handikappområdet. Det har lagts fram på grundval av ett förtjänstfullt utredningsarbete av handikapputredningen. Förslaget gäller dels inrättandet av ett handikappinstitut, dels väsentliga förbättringar i fråga om de handikappades möjligheter att få hjälpmedel med statsbidrag.

Handikappinstitutet får som ett centralt organ på hjälpmedelsområdet viktiga samordningsuppgifter i fråga om forskning och utvecklingsarbete på detta område. I handikappinstitutets uppgifter ingår bl. a. att egenskapsdeklamera hjälpmedel åt de handikappade och att verka som informationsorgan på hjälpmedelsområdet.

Handikappinstitutet skall tills vidare drivas gemensamt av staten och SVCR. Som jag har framhållit i propositionen är det min förhoppning att även sjukvårdshuvudmännen framdeles inträder i institutet. Och låt mig säga, herr talman, med anledning av herr Antonssons inlägg här, att sjukvårdshuvudmännen redan från början kommer att vara representerade i institutets styrelse.

Det nya bidragssystem för hjälpmedel till handikappade som föreslås i propositionen innebär en väsentlig utvidgning av hela hjälpmedelsområdet. Samtidigt som bidragssystemet samordnas utvidgas det till att omfatta nya hjälpmedel. Jag finner det, herr talman,

Vissa frågor om hjälpmedel för handikappade

angeläget att betona detta, då man av vissa skrivelser i en del tidningar rent av har kunnat få den uppfattningen att här har varit fråga om en inskränkning. Det är ju tvärtom fråga om en utvidgning.

Låt mig här betona ytterligare en sak. Det gäller nu för det första i själva utvidgningshänseendet förflyttningshjälpmedel även då andra medicinska skäl än ortopediska föreligger. För det andra gäller det ADL-hjälpmedel, även om de inte är särskilt avsedda för handikappade. Det gäller för det tredje kombinationshjälpmedel, för det fjärde sådana speciella hjälpmedelstyper som bröstproteser och ögonproteser, för det femte bandspelare som nu förmedlas av De blindas förening och för det sjätte hjälpmedel som nu förmedlas av De handikappades riksförbund.

Regeringsförslaget innebär en anslagsökning för bidrag till hjälpmedel med 7 miljoner kronor och i fråga om hjälpmedel av sådana slag som jag nyss nämnde räknas med en fördubbling av anslagsbeloppet. I och med att bidragsrätten på detta sätt utvidgas till nya områden fastslås det på handikapputredningens förslag som en generell regel, att ordination av hjälpmedel skall ske efter en prövning av den handikappades medicinska och sociala situation.

Vi har stora ambitioner när det gäller att hjälpa de handikappade, och därför föreslås i propositionen ett bidragssystem som ger den handikappade möjlighet att få behövliga hjälpmedel utan någon övre kostnadsgräns. Efter vad jag vet är vi först i världen med ett sådant generellt utformat system, och därför behövs det också regler som garanterar en omsorgsfull prövning av hjälpmedelsbehovet, något som är till fördel även för den handikappade själv, vilket handikapputredningen också särskilt betonat.

Statsutskottet har ställt sig bakom dessa reformförslag. Och utskottet är praktiskt taget enigt. Jag tycker att det

ta är värt att notera, ty det visar att vi verkligen kan behandla handikappfrågorna i enighet och att det finns ett brett förtroende för en realistisk politik som tar sikte på att genom konstruktivt arbete förbättra de handikappades möjligheter.

Hela bidragssystemet bygger på en regel som innebär att det en gång varje halvår till sjukvårdshuvudmännen betalas ut statsbidrag med 100 procent av kostnaderna för de hjälpmedel som genom sjukvårdshuvudmännens försorg har lämnats ut till handikappade. Nästa budgetår räknar vi med att på så sätt betala ut inemot 50 miljoner kronor i statsbidrag till hjälpmedel åt handikappade. Som villkor för dessa statsbidrag som alltså utgår till sjukvårdshuvudmännen gäller dels att hjälpmedelstyperna är upprädda på en s. k. hjälpmedelsförteckning, dels att hjälpmedlet lämnas ut efter en prövning av den handikappades medicinska och sociala situation. Dessa båda villkor gäller för alla hjälpmedel.

Beträffande sådana mycket speciella hjälpmedel som vart och ett kostar tusentals kronor har vi ansett det rimligt, att socialstyrelsen redovisar hjälpmedelstyperna för Kungl. Maj:t innan de förs upp på hjälpmedelsförteckningen. Då det gäller sådana speciella hjälpmedel kan det behövas särskilda föreskrifter av Kungl. Maj:t om bidragsförfarandet, och det är för att få ett praktiskt underlag för sådana föreskrifter som det i vissa fall kan vara lämpligt att sjukvårdshuvudmännen under en tid får underställa ett antal individuella bidragsärenden Kungl. Maj:ts prövning. Syftet med en central prövning av frågor som gäller mycket speciella hjälpmedel är att så långt möjligt få sådana frågor enhetligt bedömda. Som statsutskottet framhållit i sitt utlåtande är det rimligt att Kungl. Maj:t har möjlighet att följa utvecklingen i dessa frågor. Det finns, herr talman, anledning konstatera att propositionen och utskotts-

Vissa frågor om hjälpmedel för handikappade

utlåtandet även på denna punkt är helt överensstämmande.

Med dessa mera kommenterande ord har jag velat belysa några av de uppgifter som handikappinstitutet kommer att få. Det har varit en rask utveckling på detta område och vi har kommit en bit på väg, men mycket återstår. Jag hoppas att handikappinstitutet framdeles skall kunna bidra med värdefulla insatser för de handikappade på det mycket viktiga område där institutet skall verka.

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Sekreteraren i statsutskottets tredje avdelning har ibland synpunkter på frågorna som han inte offentliggör för andra än avdelningens ledamöter. Han uttrycker dem genom den charmerande vanan att förse handlingarna med skämtteckningar ur tidningar. De teckningarna har då en klar adress. Vid behandlingen av den proposition och de motioner som avdelningen behandlat i detta ärende häftade sekreteraren till handlingarna en liten teckning av Torvald Gahlin med texten: »Detta är ingen politisk fråga, så här kan man väl se till samhällets och individens bästa». Sekreteraren var den gången förutseende, ty arbetet i avdelningen bars verkligen upp av en anda som stod i samklang med Torvald Gahlins underfundiga formulering.

Vi har i avdelningen behandlat ett flertal motioner i frågor som varit känsliga därför att de lätt kunnat förleda till politiska utspel, som kanske i sin tur kunnat leda till övertramp. Diskussionerna i avdelningen tog lång tid, men vi startade från den utgångspunkten att vi här hade att ta ett viktigt steg på ett område som är väsentligt i samhällslivet och där vi alla har ett gemensamt intresse. Vi kände också snart att vi var eniga i bedömningarna. Alla var på det klara med att det nya institut som skulle startas inte

kunde stå fullt färdigt från första stund. Det måste utvecklas efter hand. Det gällde först och främst att lägga en god grund. Utskottets utlåtande är också enhälligt — bortsett från herr Mundebos »blanka reservation», som enligt vår riksdagsordning bara markerar att han ej deltar i utskottets beslut dock utan angivande av sin mening. Vad han anser är alltså oklart men även det är måhända ett utspel av något slag, vad vet jag? Utskottet är i övrigt enigt, och det är väl om något ett tecken på att vi har funnit formuleringar som borde kunna medföra enhet även i kamrarna.

Socialministern har här redogjort för innehållet i propositionen och för praktiskt taget alla frågor som varit uppe till diskussion. Såvitt jag uppfattade rätt redogjorde statsrådet för allt utom fru Marklunds yrkande om bifall till motionen att det skall finnas överklagningsrätt över ordinationsbesluten. Jag kan inte förstå hur en sådan institution skall kunna skapas. I utskottet har vi haft en alldeles motsatt uppfattning. Vi har svårt att finna att man kan införa någon överklagningsrätt när det gäller ordinationer som läkare och annan medicinskt utbildad personal utfärdar. I den mån den personalen handlar felaktigt finns det möjlighet till prövning i särskild ordning. Det skulle vara något mycket ovanligt att införa en rätt att överklaga ordinationer som medicinskt utbildad personal utfärdar.

Det är av den orsaken vi har yrkat avslag på det motionsyrkandet. I övrigt har som sagt statsrådet här behandlat de frågor där yrkanden framställts, och jag har ingen annan mening än den som socialministern här har givit uttryck åt. Såvitt jag förstår har statsrådet tolkat utskottets skrivning alldeles rätt, och jag har därför ingen anledning att ytterligare kommentera det skrivna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Vissa frågor om hjälpmedel för handikappade

Herr ANTONSSON (cp):

Herr talman! Jag vill gärna ge statsrådet Aspling en eloge för att han i väsentliga stycken följt vad handikapputredningen föreslagit beträffande utvidgningen av statsbidragsgivningen på hjälpmedelsområdet och naturligtvis också beträffande den viktiga frågan om själva inrättandet av ett handikappinstitut.

Det finns dock på en punkt tydligen en grundläggande principskillnad mellan statsrådets och min uppfattning, nämligen när det gäller propositionens sammankopplande av sjukvårdshuvudmännens finansieringsbidrag med deras möjligheter att få direkt inflytande i den stiftelse, som skall svara för handikappinstitutets drift. Det väsentliga är inte ett i och för sig önskvärt bidrag från landstingen eller sjukvårdshuvudmännen — i detta fall representerade av Landstingsförbundet — utan det är den absolut nödvändiga effektiva samverkan mellan å ena sidan det centrala organet, handikappinstitutet, och å andra sidan de regionala organ som landstingen skall bygga upp i form av hjälpmedelscentraler, vilka också i många län redan har påbörjats.

Statsrådet säger att man från landstingshåll kommer att vara representerad från början. Det är riktigt — det anmäls i propositionen att någon representant för landstingen kommer att ingå i institutets styrelse. Jag uppfattar det dock så att det är en väsentlig principiell skillnad mellan att ha en representant i styrelsen och att ingå som huvudman för ett institut av detta slag. Jag vill än en gång poängtera att Landstingsförbundet, såvitt jag kan förstå efter en mer än tjuguarig verksamhet som landstingsman, inte har några ekonomiska resurser att satsa på detta område, eftersom förbundet har en så omfattande egen verksamhet av annat slag som är ekonomiskt krävande. Därför håller jag fast vid den grundsyn som

jag givit uttryck åt när det gäller huvudmannaskapet.

Jag vill emellertid naturligtvis gärna än en gång understryka min uppskattning av statsrådets i övrigt så positiva bedömning av alla de förslag som handikapputredningen hittills framlagt.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Jag tror att herr Antonsson och jag är överens om att det väsentliga är att vi nu får till stånd ett handikappinstitut. Det tycker jag är det viktiga i detta sammanhang. Jag tror att det i och med detta kommer att uppstå ett mycket fruktbart och värdefullt samarbete mellan institutet och sjukvårdshuvudmännen. Jag tror att just sjukvårdshuvudmännens representation i styrelsen kommer att garantera detta.

Jag kan på ett sätt beklaga att landstingen inte kommit med som huvudmän, men jag tillhör, herr Antonsson, de mera optimistiska människorna här i tillvaron, och i och med att dörren står öppen hoppas jag, att det skall finnas möjligheter för sjukvårdshuvudmännen att i framtiden träda in. Jag hyser den uppfattningen att den ordning som nu föreslås inte kommer att välta stenar i vägen för institutets arbete. Jag tror att förutsättningarna kommer att bli goda. Låt mig, herr talman, stryka under att samarbetet med sjukvårdshuvudmännen naturligtvis i framtiden kommer att vara av utomordentligt stor betydelse.

Herr PERSSON i Heden (cp):

Herr talman! Också jag vill gärna understryka min glädje över det beslut som nu skall fattas om inrättandet av ett handikappinstitut, som säkerligen kommer att ge möjlighet för de handikappade att få en bättre tillvaro. Jag vill därvidlag verkligen uttala min tillfredsställelse över förslaget om inrättande

Vissa frågor om hjälpmedel för handikappade

av handikappinstitutet som statsrådet framfört.

Jag begärde emellertid ordet närmast med anledning av herr Bergmans tal om »politiskt utspel». Jag vet inte vad herr Bergman menar — jag förmodar att han avser de motioner som väckts med begäran om ökade anslag på vissa punkter. Låt mig emellertid försäkra herr Bergman att det inte är fråga om några politiska utspel, utan den fyrpartimotion — betecknad I: 797 och II: 1036 — där jag i andra kammaren står som förste undertecknare och på vilken företrädare för samtliga de fyra stora partierna har sina namn är uttryck för en strävan att göra det möjligt för de neurosedynskadade att få bättre möjligheter. Jag nämnde i mitt tidigare inlägg att utskottets skrivning är sådan att handikappinstitutet kan prioritera på de punkter som anses vara väsentliga och därmed alltså skapa bättre förhållanden för de neurosedynskadade barnen. Samtidigt framhöll jag emellertid att det varit fördelaktigare om vi kunnat få de anslag som vi motionsledes begärt för tillsättande av de specialtjänster som behövs i detta fall. Detta är inga politiska utspel. Endast ett uttryck i strävandena till förbättringar för de handikappade.

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Herr Persson i Heden skall väl ha sista ordet, och jag tänker inte försöka stimulera till fortsatt diskussion. Men beträffande utspelet uppfattade väl de andra som lyssnade till mitt anförande saken så, att jag syftade på debatten i kammaren. Det är nämligen här som utspelet har gjorts. I utskottet har ju vid en penetrering av frågorna uppnåtts enighet över parti-gränserna, och när man därefter trampar på som herr Persson i Heden gör kan detta enligt min mening karakteriseras som utspel. Jag hävdar detta speciellt med tanke på att herr Persson i

Heden tolkar utskottsutlåtandet riktigt: det har nu ställts ökade resurser till förfogande som möjliggör den typ av forskning som herr Persson i Heden talar för.

Detta är sålunda vad utskottet kommit fram till, och man kunde ha varit nöjd med det. Men det är man alltså inte, utan man måste göra vad jag karakteriserar som utspel. — Det är emellertid en sidodiskussion som i och för sig är rätt ointressant.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! Det är möjligt att herr Bergman med sitt senaste uttalande anspelade på mig eller på herr Persson i Heden. Men det ligger så till för min del att när jag blir engagerad i vissa frågor och väcker motioner men sedan finner att vederbörande utskott inte ställt sig så välvilligt som jag hoppats, tar jag till orda även om det inte skulle finnas någon motiverad reservation fogad till utlåtandet. Det är den inställning jag haft hittills till de frågor vi behandlat här i riksdagen, och jag kommer även i fortsättningen att ha den inställningen.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 801 och II: 1029; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. 2—4

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 5

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionen II: 1033; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Ändring i lagen om allmän försäkring, m. m.

Mom. 6 och 7

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 8

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 797 och II: 1036 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. 9—14

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 7

Ändring i lagen om allmän försäkring, m. m.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring, m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 8 mars 1968 dagtecknad proposition, nr 60, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att

dels antaga vid propositionen fogade förslag till lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring,

dels till Folkpensioner för budgetåret 1968/69 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 6 000 000 000 kr.

Propositionen hade hänvisats till statsutskottet, såvitt anginge anvisande av anslag, och i övrigt till lagutskott.

I samband med propositionen behandlade andra lagutskottet följande i ämnet väckta motioner, nämligen

A. vid riksdagens början väckta motioner:

1) de likalydande motionerna I: 416 av herr *Werner* och II: 511 av herr *Hermansson m. fl.* om höjning av folkpensionen;

B. i anledning av propositionen väckta motioner:

2) de likalydande motionerna I: 815 av herr *Enarsson* och II: 1055 av herr *Åkerlind* och fru *Sundberg*;

3) motionen II: 1054 av herr *Jonsson*.

I motionerna I: 815 och II: 1055 yrkades, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte giva till känna vad i motionerna anförts angående anmälningsförfarandet.

I motionen II: 1054 av herr *Jonsson* yrkades, att riksdagen vid behandling av proposition nr 60 måtte besluta att den andra satsen i 4 § 16 kap. lagen den 25 maj 1962 om allmän försäkring skulle ha i motionen angiven lydelse.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen med avslag på motionen II: 1054 måtte antaga det genom förevarande proposition, nr 60, framlagda lagförslaget, såvitt anginge 16 kap. 4 § lagen om allmän försäkring;

B. att riksdagen med avslag på motionerna I: 416 och II: 511 måtte antaga lagförslaget i övrigt; samt

C. att riksdagen med bifall till motionerna I: 815 och II: 1055 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad utskottet anført angående anmälningsförfarandet.

Reservation hade avgivits av fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Wiklund* i Stockholm och *Jonsson* (samtliga fp), vilka ansett, att utskottet under A. bort hemställa,

att riksdagen, med bifall till motionen II: 1054 samt med avslag på propositionen såvitt anginge ändring i 16 kap. 4 § lagen om allmän försäkring, måtte för sin del antaga nämnda paragraf i följande såsom reservanternas förslag betecknade lydelse:

Ändring i lagen om allmän försäkring, m. m.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Reservanternas förslag)

16 kap.

4 §.

Pension utgives månadsvis.

Vid beräkning av pensionsbelopp för månad skall den årspension, från vilken beräkningen utgår, avrundas till *närmaste* hela krontal, som är jämnt delbart med tolv. Är årspensionsbeloppet — — — 8 kap.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr JONSSON (fp):

Herr talman! I andra lagutskottets utlåtande nr 41 behandlas Kungl. Maj:ts proposition nr 60 med förslag till ändring i lagen om allmän försäkring. Propositionen innehåller bl. a. förslag till standardhöjning av folkpensionerna och de lagändringar som därav föranleds samt dessutom förslag om att inkomstbortfall vid arbetslöshet i vissa fall skall kunna beaktas vid beräkning av allmän tilläggspension.

När det gäller standardhöjningen av folkpensionerna konstaterar departementschefen att med de i propositionen framförda förslagen skulle programmet för de av riksdagen beslutade standardhöjningarna fram till 1968 vara genomfört. Pensionerna kommer att uppgå till 5 220 kronor för ensam pensionär och 8 112 kronor för äkta makar. Frågan om de framtida höjningarna — efter 1968 — står emellertid alltjämt öppen i avvaktan på förslag från pensionsförsäkringskommittén. Detta har aviserats till innevarande år och det är också angeläget att denna fråga kan bringas till en lösning.

De nya reglerna för beräkning av pensionspoäng vid arbetslöshet, som föreslås i propositionen, är ägnade att undanröja den orättvisa, som drabbar sådana som på grund av oförvårdad arbetslöshet — genom strukturrationaliseringar eller av andra orsaker — inte genom egen arbetsinsats kunnat skaffa

Pension utgives månadsvis.

Vid beräkning av pensionsbelopp för månad skall den årspension, från vilken beräkningen utgår, avrundas till *närmast högre* hela krontal, som är jämnt delbart med tolv. Är årspensionsbeloppet — — — 8 kap.

pensionspoäng. Man skulle alltså få ett skydd mot bortfall av pensionspoäng.

Andra lagutskottets ledamöter har i stort sett varit eniga om att tillstyrka de förslag som propositionen innehåller. Endast beträffande en detaljfråga har enigheten inte varit fullständig.

Jag vill, herr talman, bara säga några ord om den reservation som är fogad till utskottets utlåtande. I propositionen föreslås en ändrad s. k. avrundningsregel, som skulle gälla vid beräkning av de månatliga belopp varmed pensionen skall utbetalas. Man eftersträvar med det nya förslaget att få jämna krontal i månadsbeloppen. Den nuvarande bestämmelsen innebär att årspensionen avrundas till närmast lägre hela krontal, som är delbart med tolv.

Denna regel har emellertid inneburit att pensionsbeloppet minskat för ett stort antal pensionärer, och staten har på det sättet undandragit dem en del av det fastställda beloppet. Naturligtvis rör det sig inte om några stora summor, men det är förklarligt om denna princip ändå väckt opposition.

Nu föreslår departementschefen i propositionen en annan avrundningsregel, som innebär att pensionsbeloppet avrundas till närmast liggande hela krontal som är delbart med tolv. Det kan alltså bli fråga om avrundning både uppåt och nedåt. Givetvis är detta i och för sig en förbättring, men kvar står fortfarande att en del pensionärer får finna sig i att pensionsbeloppet avrundas nedåt. Även om det, som jag nyss

Ändring i lagen om allmän försäkring, m. m.

framhåll, kommer att röra sig om små belopp, kan man ifrågasätta om denna princip är riktig.

I motionen 1054 i denna kammare har jag föreslagit att avrundningsregeln i 16 kap. 4 § skulle utformas så att den årspension, från vilken beräkningen av de månatliga beloppen utgår, alltid skulle avrundas till närmast högre hela krontal som är delbart med tolv. Härav skulle den effekten uppstå att det årliga pensionsbeloppet för folkpension inte minskades genom avrundningsregeln. Förslaget innebär kanske något ökade kostnader för statsverket, men dessa kan knappast ha sådan storlek att de i och för sig skulle utgöra något hinder för att regeln utformades på detta sätt.

Den reservation som är fogad till utskottets utlåtande anknyter till denna motion, nr 1054 i denna kammare. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen vid mom. A i utskottets hemställan och i övrigt till vad utskottet har hemställt.

Herr JANSSON (vpk):

Herr talman! Det föreliggande utskottsutlåtandet berör två frågor, dels en sådan ändring i lagen om allmän försäkring att inkomstbortfall vid arbetslöshet i vissa fall skall kunna beaktas vid beräkning av ATP, dels en höjning av grundpensionen.

När lagen om tilläggspension utformades hade vi inte de sysselsättnings-svårigheter som nu råder. Kanske den ändrade situationen borde ha förutsetts, men så skedde inte; det är bara att konstatera faktum. I en interpellation av en företrädare för vårt parti för mer än ett år sedan efterlystes initiativ till att inom ramen för ATP-systemet kompensera en reducerad tilläggspension till följd av arbetslöshet i samband med företagsnedläggningar och driftinskränkningar. Vi noterar med tillfredsställelse att bristen på denna punkt blir avhjälpd med det förslag som nu lägges fram.

Herr talman! Jag vill gärna erinra om det faktum att 1962 års beslut om tilläggspensioneringen på grund av vuna erfarenheter blivit korrigerat i nyss berörda avseende även när det gäller storleken av folkpensionernas höjning. Såväl i propositionen som i utskottsutlåtandet påpekas att man med nu framlagda förslag har uppfyllt planen för folkpensionshöjningarna t. o. m. år 1968.

För vår del har vi inte betraktat denna plan såsom oantastlig. Med samma berättigande som i bl. a. nyss berörda korrigeringsbeslutet från år 1962 kan en avvikelser från planen tänkas, nämligen beträffande storleken av standardökningen för pensionärerna. Detta synsätt har varit vägledande för oss när vi vid tidigare tillfällen har föreslagit en höjning varje år i stället för vartannat år. Enighet har ju också sedermera uppnåtts om att pensionsökningarna skulle inträda varje år. Redan detta beslut innebar en avvikelse från den ursprungliga planen.

Vi yrkade vid 1966 års riksdag dubbelt standardtillägg. Vid årets riksdag har vi likaledes önskat sträcka oss längre än vad regeringen velat göra.

För detta finns det starka skäl. Redan år 1964 yrkade vi på en skyndsamt utredning av förslaget att ge de pensionärer en utfyllnad, vilka aldrig kommer att erhålla hel tilläggspension — åtskilliga bara en ringa del. Det har sagts att detta yrkande skall beaktas i utredningen om de fortsatta pensionshöjningarna efter år 1968. Det är i och för sig bra med den utfästelsen, men många pensionärer resonerar naturligtvis med rätta på följande sätt: Det är så dags då, sedan det ena året efter det andra har förflutit och åtskilliga av oss blivit missgynnade!

Eftersom riksdagen inte velat ta itu med detta problem tidigare än i samband med frågan om den fortsatta standardförbättringen efter år 1968, har ingenting annat återstått för oss än att föreslå en kraftigare stegring än vad

Ändring i lagen om allmän försäkring, m. m.

som förutsatts i den så ofta återopade planen för pensionshöjningarna. — Detta är, herr talman, en sida av saken.

Vi har i vår motion även pekat på en annan omständighet, nämligen ojämnheten i de kommunala bostadstilläggens storlek. Frågan, huruvida pensionärer utan annan inkomst än folkpension helt eller i det närmaste helt skall få hyran täckt genom bostadstillägget, är beroende av var någonstans de är bosatta.

Det låter sig sägas att detta är en kommunal angelägenhet. Det är det naturligtvis, men återhållsamheten eller sparsamheten — ibland t. o. m. oginsheten — från kommunernas sida när det gäller de kommunala bostadstilläggens storlek beror på den ekonomiska situationen inom vederbörande kommun. Jag har med detta ingalunda velat ursäkt de många borgerliga majoriteter som helt försummat att lösa detta problem på grund av en allmän nonchalans mot pensionärerna, men jag har ändå velat peka på att det i många kommuner finns reella ekonomiska problem som gör att dessa kommuner haft svårt att komma till rätta med frågan. Man kan inte undgå att ta med detta i bilden.

Avgörande är naturligtvis frågan hur mycket pengar det rör sig om för de pensionärer som endast har pensionen att tillgå för sitt livsuppehälle. Om vi för inkomsttagarna i övrigt räknar med en nominell inkomststegring på 7 å 8 procent om året, finner vi att det lönar sig föga att anställa jämförelser med den procentuella stegringen per år av folkpensionen. Det hela beror ju på från vilken nivå man utgår, d. v. s. med vilka belopp man rör sig. Vi har i vår motion med yrkande om kraftigare stegring av pensionsbeloppet än den regeringen föreslår gjort hänvisningar i detta avseende.

Även efter den av regeringen föreslagna höjningen blir dagsbeloppet — bostadsbeloppet icke inräknat — för

ensamstående 14 kronor och för två pensionsberättigade makar 21:80. Var och en som haft ärende till en livsmedelsbutik har nog blivit varse vad dessa belopp i praktiken betyder, men även utan sådana erfarenheter torde man kunna göra en bedömning.

Vårt yrkande om ett höjt grundbelopp utgör inte någon enkel överbudspolitik. Det handlar naturligtvis alltid om avvägningar och om vad man anser att man måste prioritera. Men detta krav på ett högre grundbelopp är framställt utifrån önskemålet att pensionärerna så långt som möjligt bör garanteras ett fritt och oberoende liv utan ekonomiska bekymmer och påfrestande vardagsproblem. Det har i många deklamationer sagts att pensionsåren skall vara de goda, ljusa och innehållsrika åren.

Pensionen har förbättrats, men det är min mening att den ytterligare måste höjas, om pensionärerna skall känna trygghet, inte bara i den meningen att de vet hur stor pensionen är och att den kommer på bestämda dagar, utan även trygghet i den meningen att den pension de får också räcker till det vi räknar som livets nödtröft.

Det finns en rad pensionsfrågor som ännu inte har lösts på ett tillfredsställande sätt. Därför är det angeläget att höja grundpensionen. Vi kan ännu inte garantera rätten till arbete för de pensionärer, vilka har lust och möjlighet att ta ett arbete efter pensionsåldern. Vi har inte heller löst frågan om hur pensionärerna skall slippa betala en oskäligen skatt på en liten sidoinkomst, så att denna blir ekonomiskt meningsfull. Vi har inte löst frågan om rätten till en god bostad och inte heller — som väl alla önskar — rätten till en god sjukvård för de gamla.

En höjning av grundpensionen skulle ändå bidra till en lösning av en rad av dessa ting, och därför stannar man gärna inför ett sådant förslag.

Mot denna bakgrund, herr talman, är

Ändring i lagen om allmän försäkring, m. m.

det beklagligt att utskottet inte har velat tillmötesgå yrkandet i vårt motionspar om en höjning av pensionen för ensamstående med 300 kronor mot regeringens föreslagna 200 kronor samt för pensionsberättigade makar med 425 kronor mot föreslagna 285 kronor. I detta motionspar, nr 416 i medkammaren och 511 i denna kammare, hemställs att vederbörande lagutskott måtte utarbета förslag till erforderlig lagtext i enlighet med motionsyrkandena. Detta har inte skett. Av formella skäl kan jag således inte yrka bifall till dessa motioner. Jag kommer inte heller att framställa något yrkande i anledning av motionerna nr 342 i medkammaren och 416 i denna kammare när det gäller statsutskottets utlåtande nr 89.

När det gäller den s. k. avrundningsregeln kan vi inte vara överens om någon avrundning av pensionsbeloppen nedåt. Vår grupp har därför stannat för att stödja den föreliggande reservationen i det avseendet.

Fru EKENDAHL (s):

Herr talman! Propositionen nr 60 är visserligen liten till sitt omfång men behandlar en enligt min mening mycket stor och viktig fråga. Om regeringens förslag där bifalles innebär det att vi kan fullfölja den plan för folkpensionärerna som vi antog i samband med införandet av ATP. Vidare föreslår regeringen fördelaktigare beräkningsregler för ATP-pensionen för dem som är födda före 1928 och som uppstår arbetslöshetsunderstöd och för dem som har utbildningsbidrag.

Andra lagutskottet som vid sin behandling helt anslutit sig till propositionen noterar att de fördelaktigare beräkningsreglerna skall tillämpas även beträffande arbetslöshet retroaktivt från 1965 av ATP-pensionen. Utifrån konstaterandet att det råder enighet om de stora linjerna ter sig naturligtvis den reservation som är fogad till

utskottsutlåtandet ganska märklig och jag kunde inte heller uppfatta någon vidare entusiasm i herr Jonssons anförande när han skulle förklara reservationen. Vad innebär den egentligen i ekonomiskt avseende? — Jag tror att vi måste klargöra det, om detta nu skall ses som ett överbud från folkpartiet i denna fråga. Det innebär i bästa fall en höjning av pensionen från 1 till 49 öre i månaden. Det är alltså det stortartade överbud man kommer med!

Herr Jansson gav sitt stöd åt reservationen, och han har även motionsvis yrkat på en höjning av folkpensionsbeloppet. Herr Jansson tyckte att den ökning som regeringen föreslår och som andra lagutskottet anslutit sig till är blygsam. Det kanske den är, och jag tror att vi alla är besjälade av en önskan att kunna ge mer till folkpensionärerna, barnfamiljerna, de arbetslösa o. s. v. Men detta är, som herr Jansson påpekade och som jag många gånger har understrukit, en fråga om fördelning av resurserna genom en prioritering.

Nå, blir folkpensionärernas ställning så värst mycket bättre om vi följer herr Janssons förslag? Om jag har räknat rätt skulle de få 26 öre mer om dagen enligt kommunistförslaget. Läger man därtill den där avrundningen uppåt, som i vissa fall kan bli 49 öre i månaden, kommer man ändå inte upp till några imponerande höjder.

Herr talman! Det ter sig för mig ganska underligt att man inte, när man behandlar en ur pensionärernas och de arbetslösas synpunkt så viktig fråga, nämligen att de skall som pensionspoäng få tillgodoräkna sig dagpenning från arbetslöshetskassa och utbildningsbidrag, kan notera det som en stor sak, utan måste hänga på en liten reservation, som skall få det att se ut som om folkpartiet — i detta fall företrätt av herr Jonsson — ömmar mer för folkpensionärerna och vill höja deras standard mer än regeringen och vi övriga

Ändring i lagen om allmän försäkring, m. m.

i andra lagutskottet vill göra.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr JONSSON (fp):

Herr talman! Vår reservation innebär inget överbud, fru Ekendahl; för att det skall kunna talas om ett överbud måste naturligtvis skillnaderna mellan de olika förslagen vara av en annan storleksordning. Frågan gäller närmast vilken princip man skall tillämpa. En princip är, att pensionen i vissa fall reduceras och i andra fall räknas upp. En annan princip är den som tidigare tillämpats och som innebär att beloppet avrundas nedåt. Vi har föreslagit principen, att man alltid skall avrunda uppåt, varigenom de beslutande årsbeloppen för folkpensionen inte skall kunna reduceras genom denna avrundningsregel.

Detta är den enkla bakgrunden till den reservation som fogats till utskottets utlåtande.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Med hänsyn till den enighet som i alla väsentligheter råder i fråga om det utskottsutlåtande som nu diskuteras skall jag fatta mig mycket kort och inskränka mig till ett par påpekanden.

Den ena av de frågor som berörs i utlåtandet gäller möjligheterna att värna om ATP-skyddet för den äldre arbetskraften i händelse av arbetslöshet. De bestämmelser som nu förordas anser jag kommer att bli av stort värde för den generation som berörs och som kan löpa risken att drabbas särskilt hårt vid arbetsinskränkningar. Den reform som nu genomförs motsvarar vad som är möjligt att göra i nuvarande läge. Frågan om en ytterligare utvidgning får bedömas när resultatet av KSA-utredningen föreligger.

Den andra fråga som tas upp i propositionen gäller standardtilläggen till

folkpensionen. Låt mig säga, att det är något av ett historiskt tillfälle vi nu upplever. Genom det riksdagsbeslut som förestår läggs sista stenen till den folkpensionsbyggnad som började uppföras för tio år sedan i anslutning till ATP-reformen. Under denna tioårsperiod har, inberäknat de höjningar som nu förestår, folkpensionsbeloppet för ensam pensionär stigit från 2 250 kronor till 5 220 kronor per år, alltså till mer än det dubbla. Frågan om den fortsatta utvecklingen av folkpensioneringen utreds som bekant för närvarande av pensionsförsäkringskommittén som, enligt vad jag inhämtat, inom kort kan väntas framlägga sitt förslag i denna fråga.

Det föreliggande utskottsutlåtandet är som sagt i allt väsentligt enhälligt, och jag noterar detta med tillfredsställelse. Den reservation som från folktoparutihåll har fogats till utskottsutlåtandet gäller den så kallade avrundningsregeln vid pensionsberäkningen. Jag tror, herr talman, att jag bäst behandlar den reservationen genom att inte kommentera den.

Herr JANSSON (vpk):

Herr talman! Jag förstår inte helt fru Ekendahl i dag. Jag har mer än en gång tyckt mig ha anledning notera hennes goda omdöme, och därför överraskas jag något av polemiken mot vårt förslag. Givetvis blir det i sådana här sammanhang alltid fråga om avvägning och prioritering, men jag menar att läget är sådant — och på den åsikten grundar sig våra motioner — att pensionärerna måste ges ökad prioritet.

Det kommunistiska förslaget skulle innebära en höjning av folkpensionen med 26 öre om dagen. Jag tillstår att det är ett litet belopp, som kan synas betydelselöst. Det är synd att det är så betydelsefullt när det gäller statens utgifter; då kan 26 öre om dagen som bekant föranleda ganska stora kontroverser i denna kammare. 26 öre om

Ändring i lagen om allmän försäkring, m. m.

dagen, tycker nog de flesta av oss, är inte så mycket att tala om. Men befinner man sig i en församling med folkpensionärer — och jag skall tillstå att jag ofta deltar i folkpensionärernas möten och talar och resonerar med dem — får man faktiskt ett intryck av att 26 öre har en viss betydelse.

Jag skall inte ange några ytterligare motiv för våra motioner, eftersom jag av formella skäl inte kan yrka bifall till dem, men jag har ändå önskat anföra dessa synpunkter.

Fru EKENDAHL (s):

Herr talman! Herr Jonsson sade att det var en principfråga hur avrundningen skulle ske. Herr Jonsson vet lika väl som jag att man i många sammanhang tillämpar just den regeln att avrunda till lägre belopp. Nu har departementschefen, så som jag redovisade, föreslagit att man skall gå den andra vägen och avrunda belopp över 6 kronor uppåt och under 6 kronor nedåt, vilket innebär en förbättring jämfört med gällande regler.

Med utgångspunkt från de synpunkter vi har att anlägga på denna stora om än till sitt omfång lilla proposition tycker jag — sasom jag förut framhöll — att man inte borde försöka göra förslaget sämre genom en reservation av detta slag.

Herr Jansson sade att 26 öre om dagen har betydelse för folkpensionärerna. Det tror jag visst, herr Jansson. Jag är också mycket ofta tillsammans med folkpensionärer och har tillfälle att tala för och med dem, och jag vet att det har en mycket stor betydelse för dem att känna den trygghet som den plan för höjning av folkpensionerna, som antogs när vi fattade beslut om ATP, innebar och fortfarande innebär för dem. De vet också genom utfärdade löften och många uttalanden från regeringshåll att detta inte är slutstenen. Vi håller ju på att utreda vad som skall ske efter 1968 när pensionen kommit

upp till 90 respektive 70 procent av basbeloppet.

Det är alltså inte fråga om att vi betraktar folkpensionärerna som mest gynnad part. Jag sade — och det medgav även herr Jansson — att det inte är fråga om viljan att ge olika grupper utan att det är en fråga om prioritering. Ur dessa synpunkter måste jag säga att det propositionsförslag vi i dag behandlar är ett steg i rätt riktning.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Jonsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. A) i utskottets utlåtande nr 41, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av fru Hamrin-Thorell m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Jonsson begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 156 ja och 48 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Inskrivning och redovisning av värnpliktiga

Ordet lämnades på begäran till

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp), som yttrade:

Herr talman! Jag röstade nej, men apparaten markerade frånvarande.

Mom. B och C

Vad utskottet hemställt bifölles.

§ 8

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring, m. m., i vad propositionen avser medelsanvisning till folkpensioner, jämte motioner,

nr 90, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt utbyggnad av akademiska sjukhuset i Uppsala m. m., och

nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre anslag inom socialdepartementets verksamhetsområde.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 9

Inskrivning och redovisning av värnpliktiga

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inskrivning och redovisning av värnpliktiga jämte motioner.

Punkten 1

I propositionen nr 34 hade Kungl. Maj:t under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 1 mars 1968 föreslagit riksdagen att *dels* godkänna de riktlinjer som i statsrådsprotokollet angetts för organisation m. m. av krigsmaktens in-

skrivnings- och personalredovisningsväsen, *dels* besluta att centrala värnpliktsbyrån skulle upphöra vid utgången av juni 1968, *dels* besluta att ett centralt verk för krigsmaktens inskrivnings- och personalredovisningsverksamhet, benämnt värnpliktsverket, skulle inrättas den 1 juli 1968, *dels* bemyndiga Kungl. Maj:t att vidta de övergångsåtgärder som behövdes för att genomföra förslagen.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 783 av herrar *Yngve Nilsson* och *Sveningsson* och II: 1015 av herr *Wennerfors m. fl.*, vari hemställdes att riksdagen måtte *dels* godkänna de riktlinjer som uppdragits i propositionen för organisation m. m. av krigsmaktens inskrivnings- och personalredovisningsväsen med de ändringar som föreslagits i motionerna, *dels* besluta att den centrala myndigheten skulle vara underställd överbefälhavaren, *dels* bemyndiga Kungl. Maj:t att vidta de övergångsåtgärder som behövdes för att genomföra förslagen,

dels motionen II: 1014 av herr *Ståhl*.

Utskottet hemställde,

1. att riksdagen måtte besluta att centrala värnpliktsbyrån skulle upphöra med utgången av juni 1968,

2. att riksdagen måtte besluta att ett centralt organ för krigsmaktens inskrivnings- och personalredovisningsverksamhet, benämnt värnpliktsverket, skulle inrättas den 1 juli 1968,

3. att riksdagen måtte beträffande lydtnadsförhållandena för värnpliktsverket och värnpliktskontoren med avslag å motionerna I: 783 och II: 1015, såvitt nu var i fråga, bifalla Kungl. Maj:ts förslag som innebure att värnpliktsverket skulle lyda direkt under Kungl. Maj:t och att värnpliktskontoren skulle ha en i förhållande till militärbefälhavarna fristående ställning,

4. att riksdagen måtte avslå motio-

Inskrivning och redovisning av värnpliktiga

nerna I: 783 och II: 1015 i vad de avsåge utredning om lokaliseringen av värnpliktsverket,

5. att riksdagen måtte beträffande organisationen av inskrivnings- och personalredovisningsverksamheten med avslag å motionen II: 1014 bifalla Kungl. Maj:ts förslag,

6. att riksdagen måtte godkänna de riktlinjer i övrigt som i statsrådsprotokollet angetts för organisation m. m. av krigsmaktens inskrivnings- och personalredovisningsväsen,

7. att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att vidta de övergångsåtgärder som behövdes för att genomföra förslagen.

Reservationer hade avgivits

1) beträffande lydadsförhållandena för värnpliktsverket och värnpliktskontoren av herrar *Virgin, Ottosson, Schött, Bohman* och *Petersson* (samtliga h), som ansett att utskottet under 3. bort hemställa att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 783 och II: 1015, såvitt nu var i fråga, besluta att värnpliktsverket skulle underställas överbefälhavaren och värnpliktskontoren anknytas till militärområdesstaberna;

2) beträffande utredning om lokaliseringen av värnpliktsverket av herrar *Virgin, Ottosson, Schött, Bohman* och *Petersson* (samtliga h), som ansett att utskottet under 4. bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 783 och II: 1015, såvitt nu var i fråga, hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning rörande lokaliseringen av värnpliktsverket.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr PETERSSON (h):

Herr talman! I statsutskottets utlåtande nr 92 behandlas frågan om ett nytt system för inskrivning och redovisning av värnpliktiga. Frågan är ut-

redd av 1964 års inskrivnings- och personalredovisningsutredning. Det nya systemet innebär att nuvarande 21 inskrivningsområden ersätts med tre inskrivningsområden vart och ett omfattande två militärområden. Inskrivningen utsträcks till två dagar och äger rum vid fasta inskrivningscentraler, en i varje militärområde.

Det nya systemet syftar till att förbättra provningsverksamheten vid inskrivning, vilket ger ett säkrare underlag för bedömningen av de värnpliktigas lämplighet till tjänstgöring men också skapar ökat förtroende hos de värnpliktiga för inskrivningsmyndighetens uttagningsbeslut. Detta system rationaliserar även personalredovisningen inom försvarsmakten och ger i samband därmed ett säkrare underlag för planering av de personella resursernas användning. Vidare inrymmer det nya systemet en serie förbättringar i fråga om inskrivning och redovisning av värnpliktiga, vilket både militära och andra remissinstanser framhållit i yttranden över utredningens förslag.

Regeringen har tyvärr gjort vissa ändringar av utredningens förslag. Utredningen har föreslagit sex inskrivningsområden, ett för varje militärområde, medan Kungl. Maj:t anser att antalet kan minskas till tre, vart och ett omfattande två militärområden. Behovet av att begränsa personal och kostnader anges som skäl. Här om skriver utskottet följande: »Därest erfarenheten skulle visa att den föreslagna organisationen medför avsevärda olägenheter eller att andra förutsättningar skulle göra en omprövning av den regionala organisationens utformning motiverad förutsätter utskottet som självfallet att sådan omprövning sker.»

Tyvärr har Kungl. Maj:t och utskottet gjort andra väsentliga och mindre lämpliga avsteg från utredningen. I första hand gäller detta organisationsformerna för den centrala och regionala enheten i systemet. Enligt utredning-

Inskrivning och redovisning av värnpliktiga

en är den operativa och organisatoriska planeringen styrande för verksamheten i värnpliktsverket och värnpliktskontoren. Denna omständighet talar för att värnpliktsverket underställs överbefälhavaren och att värnpliktskontoret inordnas i militärområdesstaberna. Så är för närvarande fallet i praktiken, och erfarenheten av den ordningen har varit god.

I propositionen anföres inga skäl för ändring av denna ordning, men statsrådet förordar dock, att det nya värnpliktsverket direkt underställs Kungl. Maj:t och att de regionala enheterna får en i förhållande till militärbefälhavarna fristående ställning. De militära myndigheternas medinflytande skall enligt departementschefens förslag säkras genom direktiv- och anvisningsrätt.

Enligt min mening kan det ansvar för operativa och organisatoriska personalplaceringar, som enligt propositionen måste kvarligga hos de militära myndigheterna, inte på bästa sätt utövas med direktiv- och anvisningsrätt gentemot värnpliktsverket och värnpliktskontoren. Denna begränsning av myndigheternas inflytande kommer att försvåra deras arbete. Propositionens förslag innebär ett onödigt och omotiverat försvårande av de militära myndigheternas arbete — som därtill är mindre rationellt — samtidigt som det berövar de militära cheferna en väsentlig del av det direkta ansvaret för den viktiga uppgift som den värnpliktiga personalens redovisning och fördelning utgör.

Även med den av högerpartiet i reservationen 1 föreslagna organisationsformen, innebärande att värnpliktsverket underställs överbefälhavaren och värnpliktskontoren inordnas i militärområdesstaberna, kan Kungl. Maj:t genom värnpliktslagen och förordningar styra verksamheten så att civila intressen i sammanhanget, främst insynen i inskrivningsverksamheten, tillgodoses.

Men högerpartiets förslag medför dessutom fördelar ur beredskapssynpunkt och när det gäller den erforderliga och nära kontakten mellan värnpliktskontoren och de utbildade förbanden samt även då fråga är om den enskilde värnpliktiges problem.

I reservationen 2 begäres en utredning om lokaliseringen av värnpliktsverket. Vissa skäl talar för att en inskrivningscentral förlägges till Solna, framför allt den stora befolkningen i storstockholmsregionen. Andra skäl, t. ex. den viktiga beredskapssynpunkten, talar för att värnpliktsverket bör förläggas utom Stockholm. Härtill kommer det allmänna önskemålet att flytta ut ämbetsverk från storstockholmsområdet till annan del av landet i de fall då detta är lämpligt och möjligt. Föreläggningen av värnpliktsverket förefaller vara en fråga där de flesta skälen talar för en lokalisering utom Storstockholm.

Herr talman! Med stöd av det anförda vill jag yrka bifall till reservationerna 1 och 2 i föreliggande utskottsutlåtande.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s):

Herr talman! Beträffande motiveringen för värnpliktsverkets inrättande kan jag helt instämma i vad herr Petersson nyss anför. Där är vi också alla ense.

När det sedan gäller frågan om verkets ställning i förhållande till Kungl. Maj:t och de militära myndigheterna har utskottets majoritet ansett att verket i likhet med andra centrala ämbetsverk bör lyda direkt under Kungl. Maj:t. Vi kommer snart att få ta ställning till regeringens förslag om ett materielverk och ett rationaliseringsinstitut på försvarets område, vilka också skall direkt underställas Kungl. Maj:t därför att deras huvudsakliga verksamhet är av administrativ natur. Det bör emellertid nämnas att operativ och organisatorisk personalplanering och krigsplacering i första hand är en mi-

Inskrivning och redovisning av värnpliktiga

litär angelägenhet, och de frågorna skall även framdeles ligga under de militära myndigheterna.

Den andra fråga som föranlett reservation i utskottet gäller verkets lokalisering. Reservanterna har föreslagit att nya utredningar skall göras innan denna lokalisering slutgiltigt bestämmes. Men eftersom man är överens om att det nya verket skall inrättas redan den 1 juli i år, är det inte tid att utreda frågan alltför grundligt. Dessutom är centrala värnpliktsbyrån lokaliserad till Solna, där en stor del av utrustningen och personalen redan finns.

Den invändning som görs från beredskapssynpunkt förefaller inte heller särskilt tungt vägande, eftersom bland andra chefen för armén tillstyrkt Solna som lokaliseringsort. En utflyttning skulle dessutom medföra avsevärda merkostnader.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Jag vill först instämma i vad herr Petersson har sagt om de många fördelar som är förenade med den nya organisationen för inskrivning och redovisning av värnpliktiga. Jag kan dock inte underlåta att beröra ett par punkter, som vi också tagit upp i ett par likalydande motioner.

Det gäller först värnpliktskontoren. Utredningen föreslog att det skulle vara ett värnpliktskontor i varje militär-område. Departementschefen har i propositionen utan några motiveringar frångått detta förslag och begränsat värnpliktskontorens antal till tre, vardera omfattande två militär-områden. I statsutskottets skrivning finns dock en motivering och det är att man på så sätt kan nedbringa kostnaderna. Jag är inte alls säker på att detta blir fallet.

Vid sidan av de tre värnpliktskontoren föreslås nu inskrivningskontor på tre platser, nämligen inom de militär-områden som inte får något värnplikts-

kontor. Dessa inskrivningskontor skall vara i verksamhet under en stor del av året, dock inte hela. Under resten av året skall denna personal tjänstgöra vid de regionala värnpliktskontoren. Enligt min och mångas mening kommer utgifterna för tjänstgöring, för lokaler, för resor och en hel del andra utgifter som sammanhänger med organisationen att medföra att det inte blir någon kostnadsbesparing. Tvärtom kommer verksamheten kanske t. o. m. att bli dyrare och dessutom, vill jag starkt understryka, betydligt osmidigare.

När riksdagen för någon tid sedan antog VU 60 decentraliserades stora delar av det operativa ansvaret till militär-områdena och militärbefälhavarna just för att åstadkomma en ändamålsenligare, snabbare och smidigare organisation. Samtidigt fick militärbefälhavarna också ett ökat ansvar i vad gäller förbandsproduktionen genom ökad kontroll. Det är med hänsyn till detta egendomligt att man nu skapar en organisation som kommer att försvåra för militärbefälhavaren både att tillgodose den operativa målsättningen och att få till stånd en smidig och ändamålsenlig förbandsproduktion.

Det kan inte vara ändamålsenligt att vissa militärbefälhavare skall vara hänvisade till värnpliktskontor som ligger inom ett annat militär-område. Det kommer att fördröja ärendenas handläggning och även verka irriterande och försvårande ur arbetssynpunkt. Det vore mera lämpligt om varje militärbefälhavare hade sitt värnpliktskontor direkt anslutet till militärbefälsstaberna.

Jag vill peka på ett annat avsnitt, där jag är övertygad om att det föreslagna systemet kommer att bli tungrott och leda till sämre service åt våra värnpliktiga. Jag syftar på handläggningen av ansökningarna om anstånd för värnpliktiga som inkallats till repetitionsövning. Dessa ansökningar handläggs nu snabbt och smidigt ute på förbanden just därför att förbanden har till-

Inskrivning och redovisning av värnpliktiga

gång till den organisation som behövs för att få fram uppgifter om de värnpliktiga. I framtiden kommer behandlingen av ansökningarna att fördröjas och försvåras genom de kontakter som förbanden skall ta med värnpliktskontoret, vilket för många förband ligger i ett annat militärområde. För att ange vilket omfattande arbete detta är kan jag nämna att antalet ansökningar enbart på ett förband kan uppgå till mellan 500 och 600 per år. Antalet ärenden är alltså stort, och det administrativa arbetet är betydande.

Jag tror inte heller att vi helt skall bortse från beredskapssynpunkterna — det gäller både värnpliktsverkets förläggning här i Stockholm och värnpliktskontorens förläggning till tre platser i landet. Ju mera koncentrerad verksamheten är, desto mera sårbar blir den — det är lättare att förstöra tre anläggningar än sex. Problemen kan bli särskilt stora i en allvarlig tid genom att tre militärbefälhavare inte förfogar över något värnpliktskontor inom sitt operationsområde.

Herr talman! Jag har inte kunnat underlåta att framföra dessa synpunkter. Sammanfattningsvis vill jag säga att jag för det första fäst mig vid kostnaderna — jag har svårt att tro att det blir en sådan besparing som statsutskottet vill göra gällande. För det andra har jag anlagt beredskapssynpunkter. För det tredje har jag tänkt på snabbheten i handläggningen av ansökningar om anstånd för värnpliktiga — alltså en service som skall ges till ett stort antal svenska manliga medborgare under värnpliktstiden. Även om jag inte är helt nöjd med de båda reservationerna finner jag den lösning som där förordas bättre än utskottets förslag. Jag yrkar därför bifall till reservationerna 1 och 2.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Det väsentliga i det föreliggande förslaget är ju det nya syste-

met för inskrivning av värnpliktiga. Var och en som något studerat hur systemet fungerat under försöksperioden måste nog konstatera att det innebär en högst avsevärd förbättring. Jag noterar också att full enighet härvidlag råder i debatten och att motionärerna på denna punkt instämt med departementschefen.

Men i ett avseende kan meningarna vara delade; saken berördes före mig av herr Oskarson. Jag har — på samma sätt som herr Oskarson — mina dubier om att det föreslagna systemet för personalredovisningarna kan bli billigare eller effektivare än det av utredningen föreslagna systemet. Datamaskinbehandlingen föreslås bli koncentrerad till tre militärområden, och personalredovisningen skulle alltså förläggas till tre platser inom dessa områden. Både utredningen och de militära myndigheterna har, mig veterligen, ägnat stor uppmärksamhet åt denna fråga och kommit till motsatt resultat. Man menar att ett dylikt förfarande betyder omgångar, som försvårar och försenar och som sannolikt också fördyrar.

Nu anser emellertid utskottet att den föreslagna organisationen skall betraktas som ett försök. Utskottet skriver nämligen: »Därest erfarenheten skulle visa att den föreslagna organisationen medför avsevärda olägenheter eller att andra förutsättningar skulle göra en omprövning av den regionala organisationens utformning motiverad förutsätter utskottet som självfallet att sådan omprövning sker.» Därmed har, som också utskottet konstaterar, syftet med min motion tillgodosetts, om man nu kan lita på — det är mina farhågor jag vill understryka med dessa ord — att verkligen en omprövning sker när några år gått och man kan se resultatet av den nya ordningen.

Det vore synnerligen olyckligt om man läste sig vid den här föreslagna typen av personalredovisning redan från början, så att någon omprövning

Inskrivning och redovisning av värnpliktiga

inte kommer till stånd. Jag har därför så energiskt som möjligt velat understryka att man skall hålla öppet för den omprövning som utskottet ställer i utsikt och säger sig önska.

Herr talman! Med det anförda kan jag i stort sett instämma i utskottets förslag, och jag kommer att rösta för bifall till utskottets hemställan.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s):

Herr talman! Eftersom herr Ståhl har förklarat att han kommer att rösta för bifall till utskottets hemställan och anser sina önskemål tillgodosedda med utskottets förslag skall jag inte replikera honom.

Däremot vill jag närmare kommentera en del av vad herr Oskarson yttrade. Han ansåg att man borde förlägga ett värnpliktskontor till varje militärområde. Jag vill understryka att det som varit avgörande för oss inom utskottsmajoriteten när vi följt Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt är kostnadsaspekten. Trots allt blir det skillnad på kostnaderna, om verksamheten koncentreras till tre kontor i stället för sex. En väsentlig anledning till att man, vid sidan om kontoren, även har inskrivningscentraler i de militärområden där kontor inte är etablerade är att detta givetvis underlättar själva inskrivningen.

Datamaskiner, som ju är mycket kostsamma, kommer däremot endast att förläggas till värnpliktskontoren och en stor del av arbetet kommer att koncentreras dit. Jag tycker det faller sig ganska självklart att detta måste vara fördelaktigt ur kostnadssynpunkt. Nu är det emellertid på det sättet — som herr Ståhl redan sagt och som utskottsmajoriteten framhåller — att datamaskintekniken är under stark utveckling och att man inte vet vart det kommer att leda. Detsamma gäller den regionala indelningen av landet i sex militärområden som finns för närvarande. Vi vet inte om den organisatio-

nen kommer att bestå i framtiden. Alla dessa frågor måste givetvis bli föremål för en fortlöpande uppmärksamhet och det är alldeles självklart, åtminstone för oss inom utskottsmajoriteten, att det — om det visar sig att den ordning som nu föreslås inte skulle leda till de resultat som vi förutsätter och anser önskvärda — måste bli fråga om en omprövning av det beslut vi kommer att fatta i dag.

Vidare klagas det över att det skulle bli tungrott, ifall man i ett militärområde hänvisas till ett kontor som ligger i ett annat militärområde. Jag har svårt att inse att kommunikationerna skulle vara så besvärliga, att det skulle innebära några allvarliga hinder. Dessutom vill jag påpeka att inte heller då det gäller den operativa ledningen för den militära verksamheten är varje militärområde helt självständigt, utan därvidlag råder en samverkan mellan militärområdena, i huvudsak två och två. Det är efter dessa principer som också värnpliktskontoren och värnpliktscentralerna har lokaliserats.

Vad beredskapssynpunkten beträffar måste chefen för armén enligt min mening vara en auktoritet. Eftersom han inte har ansett sig böra framföra några invändningar från beredskapssynpunkt mot den föreslagna organisationen, känner jag mig fullt tillfredsställd i detta hänseende och finner att jag mycket väl kan förorda utskottets förslag, som innebär att riksdagen går på Kungl. Maj:ts linje.

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Jag kan fortfarande inte, herr Gustafsson i Uddevalla, på något sätt bli övertygad om att kostnaderna skulle bli mindre, om vi får den ordning som föreslagits i propositionen och av statsutskottet.

Herr Gustafsson tror inte att det behöver bli några besvärligheter med kommunikationerna. Enligt min mening kommer det ändå att bli det med

Inskrivning och redovisning av värnpliktiga

hänsyn till den mängd av ärenden det här är fråga om.

Motiveringen för att vi skulle ha enbart tre värnpliktskontor är databehandlingen. På detta område är utvecklingen emellertid så snabb att jag icke anser denna motivering bärande. På inskrivningskontoren kommer dock viss datautrustning att finnas. Genom sex värnpliktskontor skulle man få både en smidigare handläggning av ärendena och en billigare organisation.

I fråga om beredskapssynpunkten tänkte herr Gustafsson — om jag förstod honom rätt — på Solna och hänvisade till arméchefen, som bör vara auktoritet på området. Jag ifrågasätter inte heller på något sätt denna hans auktoritet. Emellertid var det inte enbart Solna jag avsåg, utan jag syftade på värnpliktskontoren ute i militärområdena. Jag tror att beredskapssynpunkten är minst lika tungt vägande med avseende på dem som när det gäller det centrala värnpliktsverket.

Herr talman! Jag kan inte bli övertygad av de argument som herr Gustafsson i Uddevalla här har framfört vad gäller kostnaderna, inte heller vad gäller beredskapssynpunkten och framför allt inte vad gäller servicen åt de värnpliktiga.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s):

Herr talman! Jag blev inte heller övertygad av herr Oskarsons argumentering. Han talar om kostnaderna, men på den punkten står uppgift mot uppgift. Han har inte alls redovisat på vad sätt kostnaderna skulle bli lägre, om man inrättade sex värnpliktskontor i stället för tre.

Herr Oskarson anser vidare att datamaskiner inte behövs på samtliga platser. Men jag vet inte heller vad det skulle vara för vits med att inrätta vissa kontor med datamaskinteknik och vissa kontor utan denna teknik. Om man skulle behöva anlita angränsande kontor, där datamaskiner finns, skulle det

uppstå åtskilliga svårigheter, bl. a. ur kommunikationssynpunkt, vilket herr Oskarson uttryckt farhågor för. Vad i övrigt beträffar kommunikationerna vill jag framhålla, att telefon och post väl fungerar lika bra, oavsett var värnpliktskontoren blir förlagda.

Beträffande beredskapssynpunkten vill jag säga att jag faktiskt trodde att det närmast var verkets förläggning till Solna som ingav vissa betänkligheter — vid ärendets behandling i utskottet förekom en del diskussion härom. Att det skulle gälla också värnpliktskontorens förläggning ute i landet är en för mig helt ny synpunkt. Man har eftersträvat att förlägga kontoren till samma platser där militärbefälsstaberna är förlagda, vilket innebär vissa fördelar, bl. a. sådana som herr Oskarson i andra sammanhang varit inne på och pläderat för.

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Herr Gustafsson i Uddevalla säger att jag inte har redovisat några kostnadskalkyler som kunnat övertyga honom om att det system som jag förordar skulle vara billigare. Men, herr Gustafsson, det är väl för mycket begärt att jag här i kammaren skulle redogöra för sådana kostnadsplaner — jag lutar på de experter som har diskuterat dessa och som har en ganska samstämmig uppfattning på den punkten.

Vad jag särskilt påpekat i fråga om kostnaderna är att verksamheten vid tre inskrivningscentraler skall vara i gång under endast en del av året; under resten av året skall dessa centralers personal tjänstgöra på de regionala värnpliktskontoren, varför kostnaderna för tjänstgöringen måste komma att bli mycket höga. Kostnader för lokaler får man ändå, och därtill kommer kostnader för resor och över huvud taget allt som sammanhänger med att verksamheten under en viss del av året är förlagd till en viss plats och att den

Företagsdemokratin

därefter är samlad på en annan plats under resten av året.

Jag kan inte komma ifrån att det blir många extra kostnader och jag kan därför inte tro på att det skulle bli den besparing som statsutskottet förutsätter.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. 1 och 2

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 3

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Petersson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 3) i utskottets utlåtande nr 92, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av herr Virgin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Petersson begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 172 ja och 33 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

2* — Andra kammarens protokoll 1968, Nr 22

Mom. 4

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Petersson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 4) i utskottets utlåtande nr 92, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Virgin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Petersson begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 153 ja och 51 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 5—7

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 2

Utskottets hemställan bifölls.

§ 10

Företagsdemokratin

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 32, i anledning av motioner angående företagsdemokratin.

Företagsdemokratin

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr REGNELL (h):

Herr talman! I detta ärende har vi högerrepresentanter i utskottet avgivit ett särskilt yttrande. Jag ber att med några ord få kommentera de tankegångar som där förekommer.

Det är av största vikt att förhållandena på arbetsplatserna präglas av trivsel och förtroendefullt samarbete mellan dem som i olika funktioner är verksamma inom företaget. Detta är betydelsefullt både för att den enskilde skall känna sig tillfreds med sin tillvaro och för att företaget skall kunna arbeta effektivt. För trivseln är insyn och medbestämmanderätt utan tvivel av betydelse. För att komma fram till en vi-anda krävs former, där alla i laget känner till reglerna och har ansvar för spelet.

I ett samhälle finns det vi-anda på många olika nivåer. Den är värdefull överallt där den finns, men man måste ha klart för sig att de olika nivåernas vi-anda kan komma i konflikt med varandra. För att ta ett exempel från ett område som ligger oss nära i riksdagen, så är vi fullt medvetna om att det ofta blir motsättningar mellan lokal grupplojalitet och det stora sammanhangets krav. Skall vi agera som s. k. bypolitiker eller som riksdagsmän? I uttrycket bypolitiker ligger en nedvärdering, men det är inte utan vidare klart att en sådan nedvärdering är berättigad. Att värna värden i den trängre sfären kan vara nog så viktigt i vår centraliserade tillvaro.

För att återgå till företagen så återfinns vi-andan där i hög grad inom organisationerna. De anställda inom företaget A känner sig som »kompisar» med motsvarande kategori anställda inom företagen B, C o. s. v. Men på samma gång är det lyckligtvis så, att man inom företagen A, B och C i de flesta fall kan räkna med lojalitet och vi-anda mellan de olika kategorierna.

Att man bygger ut vi-känslan inom företagen behöver inte betyda att man minskar de centrala organisationernas styrka. Däremot borde man genom en sådan utbyggnad ha en hel del att vinna beträffande ökning av trivseln på det mer näralliggande planet, på arbetsplatsen. Här som nyss skulle jag vilja säga att värdena i den trängre sfären måste värnas med särskild uppmärksamhet; de kan komma i kläm i ett samhälle som domineras av stororganisationer.

Det resonemang som förs i högermotionen tror jag är helt riktigt. När vi högerrepresentanter likväl inte drivit kravet på en statlig utredning är det för att vi räknat med att det nybildade Utvecklingsrådet för samarbetsfrågor, där SAF, LO och TCO samarbetar, skall ta itu med de angelägna frågor som motionärerna riktat uppmärksamheten på.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! I bankoutskottets utlåtande lämnas en redogörelse för tidigare behandling av hithörande problemkomplex. Utskottet erinrar om en rad av kommunistiska motioner på området, senast år 1967. Denna erinran ger mig anledning att ta till orda för att anföra några synpunkter.

Vår grupp har inte upprepat motionerna i frågan vid årets riksdag. Det betyder dock ingalunda att vi nu fäster mindre avseende vid frågan om företagsdemokrati — långt därifrån; vi kommer tillbaka.

Herr talman! I såväl högermotionerna som centerpartimotionerna ges en beskrivning av läget på arbetsmarknaden, d. v. s. av förhållandet mellan företagare och anställda, som enligt vår mening inte motsvarar det faktiska förhållandet. Det är långt ifrån en harmoni som utvecklats på arbetslivets område. Behandlingen av den äldre arbetskraften, meddelanden i pressen om uppenbara trakasserier mot fackliga förtro-

Företagsdemokratin

endemän på det lokala planet, debatten i denna kammare för några dagar sedan som föranleddes av att till och med det statliga domänverket intar en negativ attityd gentemot skogsarbetarna, allt detta ger en annan bild än den som målas i centerpartiets och högerns motioner. Stat och kommun är tyvärr inte den mönsterarbetsgivare man borde ha rätt att kräva.

I det privata näringslivet framträder motsatserna mellan det privatkapitalistiska ägarintresset och de anställda, som med sitt arbete framskapar värdena och vinsterna, i uppenbar dager. Man kan enligt vår mening i längden inte undgå att ge de anställda den medbestämmanderätt deras ställning i produktionen motiverar. Varje framstöt i det förgångna har avvisats med hänvisning till att detta är en fråga för parterna på arbetsmarknaden att komma överens om. Även på LO-håll har denna attityd intagits i avgivna remissyttranden. Exempelvis motioner till SAP:s extra-kongress i fjol vittnar dock om en växande opinion till förmån för beslut även på det parlamentariska planet.

Varför skulle inte en fråga som denna — frågan om företagsdemokrati och *medbestämmanderätt*, det sista ordet bör för klarhetens skull betonas — göras till föremål för lagstiftning när detta har ansetts nödvändigt i fråga om arbetstid, semester och sociala förmåner av skilda slag i övrigt?

Det är viktigt att här nämna vad som måste uppnås för att en vidgad företagsdemokrati skall bli genomförd. En vidgad företagsdemokrati förutsätter att alla som arbetar i ett företag har rätt att delta i val av företagsledning och i utformningen av företagets allmänna politik. Som ett första mål kan en faktisk medbestämmanderätt fastslås i en rad konkreta delfrågor, exempelvis på personalpolitikens område, i fråga om rationaliseringar, företagshälsovård och arbetarskydd.

När det gäller formerna för en sådan

medbestämmanderätt och ett sådant medinflytande räcker det inte med att en facklig representant får säte i bolagsstyrelsen; bolagsstämman bör ersättas med företagsstämma.

Jag skall, herr talman, inte utveckla dessa tankegångar närmare utan begränsa mig till dessa hänvisningar. Utskottet för nu delvis en annan argumentering. Det heter framför allt inte, att hithörande frågor hör parterna på arbetsmarknaden till. Nej, det heter i stället i utskottets utlåtande, att erforderligt sakmaterial kommer att stå till buds för en fortsatt debatt om utvidgad företagsdemokrati. Visst behövs det en fortsatt debatt. Men redan nu finns det underlag för åtgärder. Liksom tidigare vill utskottet inte vara med om en utredning och uppenbarligen inte heller om att någonting konkret blir utträttat. Det är min bestämda mening, att denna nejsägarattityd snart nog måste ge vika för ett beaktande av att — parallellt med strävandena att genomföra en ekonomisk demokrati — samhällsägande av de stora företagen och folkstyret på näringslivets alla områden liksom även en utvidgad företagsdemokrati praktiskt måste genomföras.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Herr JOHANSSON i Växjö (cp):

Herr talman! Eftersom jag är motionär i denna fråga skall jag be att få kommentera detta utskottsutlåtande något. Det är ju mycket kort tid sedan vi senast här i riksdagen diskuterade frågan om en vidgad företagsdemokrati; det var strax före jul som 1967 års motioner i detta ärende behandlades.

Förra årets motioner behandlades av allmänna beredningsutskottet, och centerns representanter i utskottet avgav då en reservation med hemställan om bifall till kravet på en utredning angående en vidgad företagsdemokrati. Årets motioner har behandlats av bankoutskottet, varvid ingen reservation har fogats till utlåtandet utan endast ett

De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

särskilt yttrande från högern och centerpartiet. Jag skall inte kritisera mina partikamrater i bankoutskottet som inte reserverade sig för en utredning; vi får väl vänta och se vad som händer. Klart står i alla fall att det råder ett stort intresse för dessa frågor. Var säker på att det under 1970-talet kommer att vara en av de avgörande angelägenheterna på arbetsmarknaden att åstadkomma ett ökat inflytande i företagen för de anställda!

Remissinstanserna har inte tillstyrkt den utredning som jag och mina medmotionärer föreslog, men LO säger att en sådan inte är aktuell »för närvarande». Man kan tydligen tänka sig en statlig utredning om dessa frågor framöver.

Det utvecklingsråd som bildats kommer att ta upp en del av de frågor som har berörts i vår motion. Utvecklingsrådet har ju till uppgift bl. a. att med uppmärksamhet följa utvecklingen på samarbetsområdet och att verka för en kontinuerlig effektivisering av samarbetet i företagen.

Trots att jag är motionär skall jag inte yrka bifall till motionen. Vi skall avvakta utvecklingen, och är det så att ingenting avgörande händer under den närmaste tiden återkommer vi med en motion i denna fråga.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 11

De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 33, i anledning av motioner angående de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande.

I de likalydande motionerna I: 658 av herr *Dahlén m. fl.* och II: 851 av herr *Wedén m. fl.* yrkades att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hem-

ställa att en parlamentarisk utredning tillsattes under medverkan av företrädare för arbetsmarknadens parter och erforderlig expertis med uppgift att avge förslag om hur från det allmännas sida metoder att ge löntagarna andel i ett långsiktigt företagssparande kunde stimuleras.

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte avslå motionerna I: 658 och II: 851.

Reservation hade avgivits av herrar *Lundberg* (h), *Brundin* (h), *Österdahl* (fp), *Wikberg* (cp), *Regnéll* (h), *Berglund* (fp), *Börjesson* i Glömminge (cp) och *Larsson* i Umeå (fp), vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 658 och II: 851 hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande i enlighet med vad reservanternas anförde.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr BERGLUND (fp):

Herr talman! I motionerna I: 658 och II: 851 har man tagit upp den betydelsefulla frågan om de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande. Bankoutskottet ifrågasätter i sitt utlåtande, om det går att finna tillämpliga metoder för att realisera ett sådant program.

Alla är vi ju medvetna om betydelsen av att kapital tillförs det enskilda näringslivet för att detta skall fungera väl. Det har ett allmänintresse både med tanke på landets ekonomi och med tanke på angelägenheten av att upprätthålla full sysselsättning och att skapa den trygghet i arbetet som är ett primärt villkor för en fortsatt hög levnadsstandard. Det är givet att man under nuvarande ansträngda förhållanden söker finna vägar för att uppnå största möjliga effekt i detta avseende inte endast under medverkan av företagare och det allmänna utan även ge-

De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

nom den enskilde anställdes insatser, förnämligast inom det företag i vilket han arbetar.

Det framhålls också i motionerna att det inte kan vara något fel utan tvärtom en fördel att försöka finna former som gör inte enbart aktieägarna utan även företagets anställda delaktiga i en förmögenhetsbildning som under lång tid hålls kvar i företagen. Det sägs att därigenom skulle incitamenten förstärkas till en bred och sund fördelning av denna förmögenhetsbildning samtidigt som möjligheterna för ett ånyo växande företagssparande utan besvärande intresse motsättningar skulle växa; en politik i detta syfte skulle utformas så att den får en vid anslutning.

De huvudlinjer som här kan komma i fråga kan endast antydningssvis anges. En varje år kontant utbetald andel i vinst till de anställda är i detta sammanhang dock inte aktuell, säger man. Man avser däremot att de anställda genom personligt företagssparande skulle få en personligt ägd tillgång i företaget som de för varje år kan disponera avkastningen av men inte vid varje tillfälle kan ta ut ur företaget.

För att säkra den anställdes del i företaget i fortsättningen torde det vara nödvändigt att tillförsäkra honom denna del även om han skulle flytta över t. ex. till ett annat företag. Man kan inte bortse ifrån att ett i detta sammanhang särskilt problem är att företaget kan komma på obestånd med därav följande risk för förlust för de anställda. Med hänsyn härtill föreslår motionärerna att man lämpligen bör införa ett försäkringssystem som kan träda i funktion för att skapa den trygghet som i det avseendet är nödvändig.

Utskottet vill som sagt inte biträda motionerna. Man hänvisar till de remissvar som avlämnats av arbetsmarknadens olika parter och tar dessa till inräkning för yrkande om avslag. Även om en del av dessa parter ställer sig avvisande är andra inte så avvisande att

man inte kan tänka sig att en utredning här skulle kunna vara befogad.

Jag skulle vilja framhålla att de anställdas del i ett sådant företagssparande har stor aktualitet inte minst i de mindre och kanske även medelstora företagen där arbetsgivare och arbetstagare kommer varandra närmare än inom de större företagen. Såsom antytts i tidigare anföranden här är samhörighetskänslan kanske starkare inom de mindre och medelstora företagen än inom de större, och den anställde där känner sig mer intimt förbunden med sitt företag. Det är därför som vi menar att ett företagssparande av den art som vi pläderar för skulle ytterligare stärka samhörighetskänslan och skapa möjligheter för företaget att hävda sig i den hårda konkurrens som finns såväl på hemmamarknaden som på exportmarknaden.

Det är sålunda, herr talman, möjligheten att göra de anställda delaktiga i företagssparandet som skulle stimulera detsamma. I vår reservation uttrycker vi det på följande sätt: »En dylik ordning skulle också bidra till att stärka intressegemenskapen mellan ett företags ägare och dess anställda.» Tanken är för vår del oerhört stimulerande, och jag måste därför vidhålla att det är önskvärt att den utredning som vi begärt kommer till stånd.

Personligen har jag ganska ingående kännedom om hur ett sådant här system kan fungera mycket väl. Jag har ett praktiskt exempel på detta. Jag skall inte i detalj redogöra för det. I ett företag som jag då företrädde gav man personalen möjlighet att sätta in viss del av sin inkomst i företaget, inte på bekostnad av de löner som utbetalades utan som ett tillägg från företaget av den vinst som företaget kunde visa vid årssluten. Det var en oerhört stimulerande åtgärd måste jag säga. Flera av de anställda avstod inte bara den delen och satte in den utan visade också samhörighet och solidaritet med före-

De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

taget genom att avstå åtskilligt mera. Det insatta kapitalet förräntades med en rätt hög procent, och dessutom fick de anställda säkerhet för det investerade beloppet.

Men, herr talman, skall man kunna finna en lösning på denna fråga är det nog så som vi säger i reservationen:

»Ett grundläggande villkor för att ett system av denna art skall kunna komma till stånd är givetvis att arbetsmarknadens parter är beredda att medverka såväl på utredningsstadiet som till projektets genomförande i praktiken. Om statsmakterna uttrycker en bestämd vilja att pröva förutsättningarna för ett sådant företagssparande från de anställdas sida, t. ex. vad gäller den skattemässiga behandlingen därav, finns det enligt utskottets bedömning all anledning att räkna med att arbetsmarknadsparterna kommer att visa sig intresserade av saken.»

Med det sagda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr NORDGREN (h):

Herr talman! I de likalydande högermotionerna 496 i denna och 396 i första kammaren vilka tyvärr avslogs i förra veckan föreslogs en utredning av de mindre företagens möjligheter i dagens och framtidens samhälle. I motionsparet diskuterades bl. a. de anställdas ställning i de mindre och medelstora företagen. Vi betonade därvid betydelsen av att ett fritt val mellan företag av skiftande strukturer kan erbjudas de anställda.

Storföretagen har sina fördelar, både för tjänstemän och anställda, och de mindre och medelstora företagen har sina. Mer personliga relationer utvecklas dock lättare i de mindre företagen, och avståndet mellan företagsledaren och de anställda är där kort. Många gånger fattas viktiga beslut först efter samråd mellan företagsledaren eller fö-

retagsledningen och de anställda. I motionsparet framhölls bl. a. följande:

»I mindre företag är det stundom möjligt att genom överenskommelser om andel i vinst eller aktieteckning med prioritet för de anställda ytterligare stärka bandet mellan de anställda och företagen.»

Inom den organisation på näringslivets område som jag företräder finns medlemmar som med fördel för båda parterna tillämpar vinstandelssystemet, vilket dessutom enligt uppgift praktiseras på flera håll i Förenta staterna i både mindre och medelstora företag. Med all sannolikhet skulle det vara till fördel såväl för produktion och utveckling inom respektive rörelser som för sparandet även här i landet, om man kunde finna en liknande form och vidareutveckla den.

Huruvida systemet skall utarbetas i enlighet med den skiss vi angivit i vår motion eller enligt den föreliggande reservationen torde det vara för tidigt att avgöra nu. Personligen är jag av den uppfattningen, vilket också understrykes av vissa remissinstanser, att det bör bli fråga om en överenskommelse mellan företagsledaren och de anställda och att ingenting bör framtvingas genom någon form av lagstiftning, vilket väl närmast skulle ge intryck av ett tvångssparande. Ett sådant åläggande tror jag att varken de anställda eller företagsledaren skulle vara intresserade av eller vilja ha. Men utan tvivel skulle det vara av både intresse och värde för bägge parter att på något sätt skapa goda möjligheter för att frivilligt engagera sig i dylikt system. Allt tyder på att det är värt att aktualisera och utreda denna fråga, och det ingick även som delförslag i de högermotioner jag inledningsvis talade om. Reservationen till bankoutskottets utlåtande utmynnar också i ett krav om utredning.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationen.

De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

Herr FRANZÉN i Motala (s):

Herr talman! Det spörsmål som aktualiserats i de motioner vi nu behandlar är inte nytt för riksdagen. Som framgår av utskottets utlåtande har frågan behandlats såväl 1949 som 1952 och 1956. Motioner i ärendet har vid samtliga dessa tillfällen avslagits, sedan bl. a. arbetsmarknadens organisationer i sina remissyttranden bestämt avvisat kravet på en utredning.

Nämnda remissinstanser har vid de tidigare tillfällen jag här nämnt hävdad, att om någon form av vinstandelsystem skulle aktualiseras, så bör det ankomma på arbetsmarknadsorganisationerna själva att ta initiativ härtill. Remissinstanserna har sålunda varit synnerligen kritiska mot förslaget att tillsätta en utredning. Bankoutskottet har i år remitterat motionerna till SAF, LO, TCO och SACO, och även denna gång har utskottet fått klart negativa remissvar. SAF skriver i sitt remissvar att Arbetsgivareföreningen själv 1964 tog initiativ till en utredning om vinstdelningssystem i Sverige, och den utredningen visade »att de fåtaliga försök som gjorts med vinstdelning i Sverige inte haft någon större framgång. Endast ett företag av de totalt sex som tillämpat vinstdelning ansåg sig ha haft positivt utbyte av systemet.»

Om ett system av detta slag över huvud taget bör komma i fråga någon gång i framtiden bör, säger SAF, utformningen av sådana system tas upp till diskussion mellan parterna på arbetsmarknaden.

Även övriga fackliga organisationer är mycket kritiska i sina remissvar. LO, TCO och SACO skriver att det finns alltför många såväl administrativa som praktiska och ekonomiska nackdelar med systemet för att anledning skall föreligga att nu starta en utredning. Vidare skriver man att ett vinstandelsystem byggt på lagstiftning inte kan accepteras. Herr Nordgren har här förklarat att inte heller han är intresserad av den idén.

TCO skriver i sitt svar att man visserligen inte vill motsätta sig en utredning men ifrågasätter om en sådan är av behovet påkallad.

Bankoutskottets majoritet har helt naturligt delat dessa organisationers uppfattningar. Utskottet finner det om inte direkt meningslöst så i varje fall mycket svårt att gå emot dessa organisationers klart uttalade mening, och därför har utskottet avstyrkt motionerna. Som herr Berglund tidigare anförde kommer en i viss mån liknande mening till synes i reservationen. Reservanterna skriver nämligen: »Ett grundläggande villkor för att ett system av denna art skall kunna komma till stånd är givetvis att arbetsmarknadens parter är beredda att medverka såväl på utredningsstadiet som till projektets genomförande i praktiken.» Som alla kan konstatera av utskottets utlåtande föreligger inte dessa förutsättningar nu, varför en utredning inte skulle tjäna mycket till, när intresset härför saknas hos berörda parter.

Herr Berglund har i sitt tidigare anförande redovisat ett par konkreta fall, där ett långsiktigt företagssparande via vinstandelssystemet har slagit väl ut. Detta stärker mig i uppfattningen att inga hinder föreligger för att tillämpa de av reservanterna skisserade systemen. Eftersom det aktuella förfarandet således redan är i tillämpning, finns det enligt min uppfattning inte någon anledning att nu begära en utredning härom.

Vi anser att denna fråga otvivelaktigt hör hemma på det fria arbetsmarknadsområdet, och det är också där den skall tas upp, om den föreslagna metoden, såsom herr Berglund påstår, kan ge så goda resultat genom överenskommelser på frivillighetens väg. Att genom diverse skattemanipulationer stödja denna form av sparande tror jag dock att man skall undvika. Det vore, vilket också framgår av remissyttrandena och av utskottsmajoritetens skrivning, att göra ett klart avsteg från gängse be-

De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

skattningsprinciper. Ett sparande inom företagsfinansieringens ram kan ju också mycket väl äga rum på andra vägar, bl. a. genom de nu verksamma aktieklubbarna. På detta sätt kan de anställda få del av förmögenhetsbildningen utan att fördenskull vara bundna vid något speciellt företag.

Vi tycker självfallet att utskottet bör ta intryck av den uppfattning, som de stora arbetsmarknadsorganisationerna har i en fråga som så genomgripande berör deras verksamhet. Vi anser att det vore orimligt att nonchalera dessa organisationers mening i denna fråga. I övrigt kan vi kanske vara överens om att vi inte mer behöver resonera om nödvändigheten av ett ökat såväl enskilt som kollektivt sparande. Vi har ju i samband med flera utlåtanden från bankoutskottet tidigare i år klart dokumenterat vår enighet på denna punkt.

Något som vi, som sagt, däremot inte är överens om är formerna för ett ökat sparande. Jag fick t. ex. inte riksdagens bifall till ett av mig motionsvägen framfört förslag om tillsättande av en utredning om ett ökat ungdomens lönsparande, varvid även skulle kunna undersökas möjligheterna för ett obligatoriskt ungdomens lönsparande. Avslaget motiverades bl. a. med att en sådan åtgärd skulle innebära en form av tvångssparande.

Vi har tidigare i vår diskuterat frågan om företagets självfinansieringsgrad, beträffande vilken vi inte är överens, och vi kan ju inte diskutera detta spörsmål varje vecka. Låt mig dock säga att det föreslagna vinstandelssystemet också blir ett slags tvångssparande till företagets självfinansiering. Innebörden av det är nämligen att arbetsresultaten och vinsterna inom ett speciellt företag skall kvarhållas inom detta.

Det är så många olika faktorer som talar mot det föreslagna systemet att man bör vara försiktig innan man ger sig in på några större utredningar på

området, och det är bakgrunden till att utskottsmajoriteten inte anser sig kunna följa motionärerna och reservanterna utan har avstyrkt deras förslag. Jag ber, herr talman, med det anförda att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BERGLUND (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Franzén i Motala hävdar att med anledning av att ärendet behandlats tidigare skall vi inte debattera sakfrågan, särskilt som systemet tillämpats under en följd av år. Jag måste emellertid säga att i dagens läge är denna fråga viktigare än någonsin med hänsyn till det finansiella läge vi befinner oss i, med hänsyn till sysselsättningsmöjligheterna o. s. v.

Då det gäller arbetsmarknadens parter och remissyttrandena vill jag beträffande hänvisningarna till olika finansieringsmöjligheter endast anföra några rader ur Arbetsgivareföreningens yttrande. Efter att ha pekat på olika angelägna åtgärder uttalar Arbetsgivareföreningen: »Härutöver är det bland annat angeläget att reformer sker beträffande näringslivets finansieringsmöjligheter.» Jag tycker att detta är ett tungt vägande skäl för att ta upp denna fråga till förutsättningslös utredning och se vad som ytterligare kan göras.

Herr Franzén sade att det finns möjligheter att genom aktiesparande tillföra näringslivet kapital. Detta är sant när det gäller aktiebolag, men i fråga om andra företag finns inte dessa möjligheter. Därför menar jag att de sistnämnda företagen bör ha ett alternativ.

Vidare fäste jag mig vid herr Franzéns tal om »skattemanipulationer». Självfallet är det inte meningen att några sådana skall förekomma, utan den föreslagna utredningen skulle också undersöka på vilket sätt beskattningen av ifrågavarande vinster skall ske. Även detta är ju ett stort och allvarligt problem.

Herr talman! Det skall ges en ny impuls åt människorna, så att de förstår

De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

att det frivilliga sparandet — jag vill poängtera att vad som avses är ett frivilligt sparande — måste aktualiseras. Detta är inte minst viktigt i nuvarande kritiska situation — det gäller både vår hemmamarknad och vår exportmarknad. Därför vidhåller jag mitt yrkande.

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Jag måste säga att andan i det anförande som herr Franzén i Motala höll var ganska konservativ. Herr Franzén tryckte starkt på en del inslag i de remissyttranden som arbetsmarknadens organisationer avgivit. Det är klart att arbetsmarknadsorganisationerna och deras frihet att träffa uppgörelser är av mycket stor betydelse i vårt samhälle. Men det är ändå på statsmakterna, på regeringen och på riksdagen, som det ankommer att fastlägga själva förutsättningarna för hur arbetsmarknadens parter skall agera, och dessa förutsättningar har synnerligen stor betydelse för de resultat som parterna på arbetsmarknaden kommer till.

Jag tror alltså — liksom herr Berglund — att det är nödvändigt att se denna fråga i ett betydligt större perspektiv än det som jag tyckte att herr Franzén i Motala anlade. En utgångspunkt för debatten borde enligt min mening vara en klar insikt om den stora betydelse som investeringarna inom näringslivet har för det fortsatta framåtskridandet här i landet. Denna utgångspunkt finns emellertid knappast för närvarande, anser jag, ty regeringen och det socialdemokratiska partiet för i detta avseende ett dubbelspråk. Trots att man sagt att ett av de väsentliga målen för den ekonomiska politiken — t. ex. förra året — var att öka industriinvesteringarna så blev ju det faktiska resultatet en minskning. Minskningen är inte så stor — en halv procent — men det rör sig i alla fall om en minskning. Och ser man till investeringarna inom näringslivet totalt var minskningen större, betydligt över 2 procent.

När vi i januari betonade dessa allvarliga förhållanden tedde de sig, i ljuset av den då föreliggande statsverkspropositionen, ändå något bättre än vad de nu verkligen visat sig vara under 1967. Men då vi pekade på det besvärliga läget försvarade finansministern sig med att investeringarna, som han sade, hade stagnerat på en hög nivå. Det tycker jag var en mycket klen tröst för ett ekonomisk-politiskt misslyckande.

Nu är det väl uppenbart, sedan vi fått ta del av kompletteringspropositionen, att finansministern blivit mer oroad av läget och hoppas på en uppgång av industriinvesteringarna i år. Men prognosen för utfallet av de totala näringslivsinvesteringarna är fortfarande att en ytterligare minskning skulle ske under 1968.

Herr talman! Dessa förhållanden är naturligtvis mycket allvarliga. I den reviderade långtidsutredningen, som vi nyligen fått taga del av, förs också ett mycket utförligt resonemang om detta. Jag skall inte gå in på dessa frågor i detalj. I detta sammanhang räcker det med slutsatsen i resonemanget, vilken är: Skall vi kunna få en god produktivitet utveckling i näringslivet även under 1970-talets första år och skall vi kunna få en förbättrad tillväxttakt i ekonomin, är det nödvändigt att industriinvesteringarna, liksom de totala näringslivsinvesteringarna, ökar. Långtidsutredningen säger att redan en målsättning på 4 procent kapacitetstillväxt fram till 1975 — det är en ganska blygsam målsättning — skulle kräva betydande investeringsökningar även under 1960-talets senare år.

Som jag nyss anmärkte tycks finansministern nu själv vara mer medveten om riskerna med en fortsatt minskning av näringslivsinvesteringarna. Han säger att en fortsatt långsam utveckling av näringslivets investeringar skulle kunna försämra utgångsläget för 1970-talets produktionsökningar och därmed också minska utrymmet för tillväxten

De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

av såväl privat som offentlig konsumtion. Det betyder i klartext att om detta inträffar blir utsikterna sämre till realinkomstförbättringar för medborgarna. Det blir också sämre utsikter till fortsatt reformarbete.

Herr talman! Jag tror att det hade varit bra om den insikten hade kommit tidigare.

Jag kanske kan få framhålla i sammanhanget att handels- och servicesidan tillhör de mest expansiva grenarna av vår ekonomi. I ett läge där industrin visar en total minskning av antalet sysselsatta är det — försiktigt uttryckt — inte särskilt ekonomiskt rationellt att alltför hårt bromsa investeringarna inom dessa expansiva sektorer.

Jag tror att det är alldeles klart att vi inte kan få till stånd en snabbare ökning av de nödvändiga investeringarna om inte också tillräcklig mängd sparmedel kan ställas till förfogande. Det är av mycket stor betydelse under vilka former detta sparande äger rum och på vilket sätt pengarna används.

Herr Franzén i Motala har pekat på en av kapitalbildningens huvudkällor, som naturligtvis kan få betydelse även i det sammanhang jag nu berör, nämligen det enskilda sparandet, hushållsparandet. Jag anser visst att man bör sträva efter att skapa former för enskilt sparande, som i små poster och under stark riskutjämning kan finna placering i företagen. Men jag har svårt att föreställa mig att problemet till större delen skulle kunna lösas på den vägen. Det enskilda sparandet har för övrigt — vilket delvis sammanhänger med den ekonomiska politik som förts — visat en svag utveckling under 1967.

En annan och växande källa för kapitalbildningen är naturligtvis AP-fonderna, som också kommer att ha stor betydelse för de framtida investeringarna. Vi har många gånger sagt, att det är angeläget att detta sparande kommer till användning för nödvändiga närings-

livsinvesteringar. Det måste ske under sådana former att man inte får en statlig dirigering av näringslivet, så att statliga organ får starkt ökade möjligheter att centralt bestämma hur kapitalet skall sättas in, vilken produktion som skall byggas ut och vilken som skall krympas. Det råder väl inte något tvivel om att det på socialdemokratisk sida förekommer strävanden i denna dirigerande riktning och att de grundas på en misstro mot marknadsekonomin och en förkärlek för ett system, varigenom politikerna i större utsträckning kan överta en del av bestämmanderätten över konsumtion och produktion. Jag behöver inte säga att sådana tankegångar är främmande för den meningsriktning som jag företräder.

Jag tror emellertid att socialdemokratiska föreställningar, av det slag jag här talat om, också kan grundas på något lika missvisande antagande om att företagens risktagande är något som skulle kunna bedömas med större framgång från någon central instans. I själva verket är det fråga om tusentals risker av olika slag, som till sin karaktär är sådana att de förutsätter ett decentraliserat beslutsfattande och naturligtvis också ett personligt, engagerat intresse hos dem som tar riskerna, både när det gäller planering och när det gäller uppföljning. Detta är nödvändigt för att riskerna skall kunna vändas i framgång.

Här kommer jag fram till företagens sparande. Det förhåller sig ju så att detta har minskat under senare år, såväl i förhållande till bruttonationalprodukten som i förhållande till investeringarna. Självfinansieringsgraden har därmed sjunkit kraftigt. Jag är väl medveten om att det knappast är möjligt att fastslå någon ideal nivå för företagssparandets storlek, men utskottsmajoriteten avvisar enligt min mening alldeles för nonchalant hela denna problematik. Den konstaterar att det rör sig om en besvärlig avvägningsfråga —

De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

vilket naturligtvis i och för sig är riktigt — och hänvisar i övrigt till ett tidigare utlåtande. Om man går till detta, finner man att den socialdemokratiska majoriteten också där nöjt sig med att konstatera att det är en besvärlig fråga och i övrigt bara avvisar våra förslag om en närmare utredning kring problemet. Att frågan är besvärlig är inte något skäl för att inte ta itu med den i det allvarliga läge vari vi befinner oss i de avseenden diskussionen gäller.

Dessa kortfattade och till intet förpliktande uttalanden är karakteristiska för den — jag vågar säga det — lättsinniga syn, som man på socialdemokratiskt håll nu anlägger på denna problematik. Man är intresserad av en ökning av det offentliga sparandet men förhållandevis likgiltig inför de problem som det sjunkande företagssparandet medför. Det är emellertid också denna attityd som, när den får utslag i den ekonomiska politiken, ställer näringslivet inför ökade problem och skapar otrygghet i arbetet. Framför allt två faktorer talar mycket starkt för ett bättre utvecklat företagssparande. Den ena är det förhållandet att företagen — ganska naturligt — är mycket tveksamma att göra riskfyllda investeringar, om dessa i mycket hög grad måste ske med lånade medel — och riskerna är i många fall mycket stora för närvarande. Detta beror i sin tur naturligtvis på den hårdnande konkurrensen och de problem som en alltför snabb socialdemokratisk inflationspolitik medför. Det beror också på att riskerna är särskilt stora när det gäller satsningar på forsknings- och utvecklingsarbete, satsningar som i dag är absolut nödvändiga för förstärkt konkurrenskraft och trygghet i arbetet.

Den andra faktor som talar för ett förbättrat företagssparande är att detta ger företagen ökade möjligheter till konsolidering och bättre förutsättningar att möta en internationell konjunkturedgång utan alltför stora problem.

En av anledningarna till att vi haft och fortfarande har sådana problem inom näringslivet — större än de behövde vara — och en så markant ökad otrygghet för den enskilde är ju just att företagen inte alltid har haft den nödvändiga styrkan att möta svårigheterna. Starkt minskat företagssparande leder till minskad trygghet, också i arbetet; där finns ett klart och ofrånkomligt samband.

Nu måste man — det är en uppfattning som vi ofta givit uttryck åt och det är en uppfattning som delas av i varje fall Tjänstemännens centralorganisation — i detta sammanhang föra in en fördelningsaspekt. Jag vill understryka, liksom jag gjort vid flera tidigare tillfällen, hur mycket mer betydelsefull i en ekonomi som vår en hög tillväxttakt är för förbättringar av alla folkgruppers levnadsförhållanden, mer betydelsefull än olika metoder för omfördelningar av vid varje tidpunkt existerande resurser.

Men även om man alltså är på det klara med den saken och förstår den stora betydelse som tillväxttaket har, finns här två olika slag av fördelningsproblem. Det ena berör löne- och inkomstbildningen och det andra berör förmögenhetsbildningen. Jag skall nu kort ta upp till diskussion den senare frågan — naturligtvis är jag medveten om att också den första frågan har mycket stor betydelse, ehuru jag förbigår den här.

Ett högt företagssparande kan givetvis sägas innebära att ägarna av företag ökar sina tillgångar; men löntagarna får inte del av denna förmögenhetsbildning. Jag är övertygad om att en av de portar som måste öppnas, om vi skall kunna uppnå en stadig förbättring av företagssparandet, är att även löntagarna får del av detta sparande såsom en individuell, personlig tillgång, såsom ett led i uppbyggandet av ett eget sparande. Man kan kalla ett så-

De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

dant system för en länge uppskjuten andel i vinsten.

Får jag här tillägga två saker, herr talman! Herr Franzén i Motala sade att frågor av liknande karaktär har behandlats av riksdagen i början på 1950-talet och vid något senare tillfälle. Ja, men när frågorna då behandlades var det inte denna aspekt, om andel i själva företagssparandet, som stod i förgrunden. Då var frågorna inte sammankopplade med den stora betydelsen av att verkligen få till stånd ett ökat företagssparande på det sätt som de nu är. — Detta var den ena saken som jag ville tillägga här.

Den andra saken är den, att detta naturligtvis inte skall medföra några risker för en bindning av arbetskraften till ett visst företag, utan att den rätt som uppstår, d. v. s. den andel i förmögenhetsbildningen som löntagarna får enligt ett system av den karaktär som föresvävat oss, naturligtvis skall orubbad kunna medföras vid flyttning från ett företag till ett annat. Jag tror inte alls att de tekniska svårigheterna, med de förutsättningar som nu föreligger, är omöjliga att komma till rätta med.

Utskottsmajoriteten för emellertid sitt resonemang som om den utginge från att ett sådant uppskjutet vinstandelssystem skulle gälla frågan om fördelningen mellan å ena sidan långsiktigt sparande och å den andra löntagarnas direkta inkomster, som snabbt kan förvandlas till konsumtion. Men så är inte fallet. Frågan gäller i stället hur sparandet och förmögenhetsbildningen bör fördelas i framtidens samhälle på ett sätt som står i samklang med våra idéer om rättvisa och som samtidigt stärker företagens möjligheter att öka sina investeringar i en takt som främjar samhällsekonomins tillväxt, till nytta för alla folkgrupper. Det är ju detta som är själva kvintessensen, att den förmögenhetsbildning som här uppstår, om man får ett så-

dant bättre företagssparande, inte skall bli en exklusiv egendom för företagens ägare.

Även i andra avseenden för utskottet ett ganska märkligt resonemang. Man säger att frågan är komplicerad men att det dock inte kan »göras gällande att inte även ett sådant system under vissa betingelser skulle kunna fungera på ett för vederbörande parter godtagbart sätt».

Nej, det är just vad också jag tror. Samtidigt säger utskottet att så länge inte arbetsmarknadens parter gjort några ansatser att införa ett sådant system är inte någon statlig utredning om t. ex. skatteproblemen i sammanhanget aktuell.

Det förvånar mig något att utskottet inte slagits av tanken att detta kan bero just på att vi inte har något säkert underlag för hur ett system av denna karaktär skall kunna fungera. Detta kan vara anledningen till att arbetsmarknadsorganisationerna ställer sig tveksamma. Om vi finge fram en utredning och därigenom kunde visa hur systemet skulle fungera med hänsyn till arbetsmarknadens parter, skulle situationen kunna bli annorlunda.

Herr talman! Jag måste nog säga att som jag ser det är den socialdemokratiska utskottsmajoritetens skrivning ett ganska karakteristiskt uttryck för den initiativlöshet, när det gäller att komma ur gamla hjulspår och verkligen visa på nya vägar, som för närvarande präglar regeringspartiet. Man avvisar med några ord det klart dokumenterade behovet av ett ökat företagssparande. Man förefaller ointresserad av att skapa förutsättningar för en ökad investeringstakt inom näringslivet, för ett större risktagande och därmed också för större trygghet i arbetet. Man är inte villig att låta utreda hur ett sådant företagssparande skulle kunna åstadkommas med en jämnare förmögenhetsfördelning som riktmärke.

Så mycket mer glädjande är det att

De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

den demokratiska oppositionen enats om en positiv och framåtsyftande ståndpunkt. Vi kommer att fortsätta vår vandring på den väg som nu beträffs mot en trygghetsskapande lösning av dessa betydelsefulla problem. Därför tror jag att de som i dag röstar för reservationen även röstar för en linje som i framtiden får växande betydelse.

Herr FRANZÉN i Motala (s):

Herr talman! Herr Berglund tycker inte att vi skall lägga ned en fråga enbart därför att den behandlats en eller flera gånger tidigare. Nej, det är självklart att detta inte är något skäl. Men därest ingenting framkommer som aktualiserar ny behandling av en fråga, är det tämligen meningslöst att återigen ta upp den på sätt som här gjorts. Det är ganska onödigt att mot de stora arbetsmarknadsorganisationerna försöka att konstruera nya metoder och synpunkter för att få riksdagen att ge sitt bifall.

Herr Wedén säger att de motioner som väcktes under åren 1949, 1952 och 1956 var av helt annat slag. Såvitt jag kan förstå av utskottets skrivning var det då fråga om motioner som behandlade praktiskt taget samma sak. Det gällde motioner med förslag om utredning rörande ett vinstandelssystem. Det är tydligt att dessa motioner hade samma innebörd som de nu föreliggande.

Jag tror, herr Berglund, att detta är en fråga om praktisk tillämpning och ingenting annat. Frågan gäller om det är möjligt att gå vid sidan om de stora arbetsmarknadsorganisationerna och liksom framlägga diktat.

Herr Berglund talar avslutningsvis om att jag skulle ha använt ordet skatte-manipulationer. Man försöker ju här att på något sätt åstadkomma skattelindring åt dem som har möjlighet att spara. Vi är motståndare till att bevilja skattelättnader för dem som kan spara. Vi anser det utgöra ett avsteg

från skattepolitikens bärande principer. Vi är också motståndare till att lagstiftningsvägen lägga oss i på vilket sätt folk använder sina inkomster; det bör de själva få avgöra. Jag sade detta i mitt första anförande och upprepar det nu.

Herr Berglund och herr Nordgren har sagt att det redan existerar flera vinstandelssystem. Om företag och anställda är intresserade av sådana system, finns det all anledning att de genomför arrangemang härför. Herr Nordgren sade vidare att förhållandet mellan företagare och anställda är bättre i små och medelstora företag än i de stora enheterna. Om detta är fallet och om man siktar in sig på just dessa företagargrupper, finns det väl anledning att tro att man på frivillighetens väg skall kunna nå de resultat som motionärerna eftersträvar.

Herr Wedén sade att jag i mitt resonemang och den socialdemokratiska delen av bankoutskottet vore konservativa i vårt sätt att betrakta denna fråga. Jag tror inte att vi är det. I så fall befinner vi oss i gott sällskap med alla de stora organisationer som sysslar med dessa frågor. Man säger där att det för närvarande inte finns anledning att särskilt pröva dessa frågor. Herr Wedén har i ett långt anförande kommenterat organisationernas remissyttranden. Jag anser fortfarande att riksdagen inte i oträngt mål skall lägga sig i denna fråga; den bör lösas på frivillighetens väg.

Herr Wedén tog upp den ekonomiska politiken i stort. Vi får tillfälle att bara om ett par veckor resonera härom.

Vidare påstod herr Wedén att vi skulle vara lättsinniga i fråga om företagens finansieringsproblem. Så är inte fallet, och det vet herr Wedén lika bra som jag och övriga ledamöter i kammaren. Förra året beslöt vi på förslag av regeringen att inrätta Investeringsbanken, och i nästa vecka, om jag inte minns fel, eller kanske redan på fredag fram-

De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

läggs förslag om att ytterligare medel skall ställas till bankens förfogande just för att klara de olika företagens investeringar. Detta gäller — som jag sagt flera gånger tidigare — inte bara de stora företagen, men de stora företagen och de nya stora företag som växer upp har det största kapitalbehovet, vilket de inte på sina ordinarie kanaler kan trola fram medel för att täcka. Här kommer givetvis Investeringsbanken väl till pass.

Vi har en annan finansieringskälla, som herr Wedéns parti tidigare inte intresserat sig så mycket för, ehuru man på senare tid har påstått sig vara pådrivare, nämligen AP-fonderna. Dessa svarar för en stor del av bostadsfinansieringen och bostadskrediterna, men ur AP-fonderna ges också stora lån till olika företag. Därigenom får de andra bankerna och kreditinrättningarna större möjligheter att klara enskilda företags kapitalbehov.

Vi bedömer det så att vi nu har en ganska bra, för att inte säga mycket bra, fungerande kreditmarknad som i varje fall inte för närvarande behöver inge farhågor i fråga om företagets investeringsfinansiering. Bankdirektör Thunholm sade för några veckor sedan, att det var alldeles felaktigt av vissa kretsar att föra pessimistiska resonemang om vår dåligt fungerande kreditmarknad. Han ansåg att vi hade en mycket bra fungerande kreditmarknad. Det är ju precis motsatsen till vad herr Wedén och andra vill göra gällande. Man har alltså på bankhåll en annan syn på den här saken än den som presenteras i politiska sammanhang.

När det gäller frågan om ökningen av det enskilda sparandet och hushållssparandet vill jag nämna några siffror, som jag inte riktigt kan minnas i detalj men som jag har fått vid ett samtal som vi för en tid sedan hade med direktören för Jordbrukskassaförbundet. Han talade om att affärsbankerna under en tioårsperiod i runda tal ökat

sin inlåning med 130 procent. Jordbrukskassorna slår rekord med en inlåningsökning på över 200 procent. Sparbankerna har under dessa tio år haft en inlåningsökning på 150 procent. Allt detta ger bevis för att det inte är riktigt så illa ställt ute i det ekonomiska livet som herr Wedén och andra vill göra gällande.

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Det är riktigt som herr Franzén i Motala säger, att kreditmarknaden i varje fall för närvarande fungerar på ett ganska tillfredsställande sätt. Men det i sammanhanget besvärliga är — och det går herr Franzén och hans meningsfränder förbi — att man även i ett läge, där alltså kreditmarknaden fungerar ganska tillfredsställande, ändå får så pass otillfredsställande resultat när det gäller utvecklingen av näringslivets investeringar. Det visar att problemen inte löses genom enbart kreditmarknadsåtgärder. Det fordras någonting mer, och det fordras någonting nytt.

Får jag tillägga, att jag i mitt anförande betonade AP-sparandets roll för näringslivets kapitalförsörjning. I detta avseende föreligger det ingen meningskiljaktighet mellan herr Franzén och mig. Det kan det göra i andra avseenden, t. ex. när det gäller sparandets uppbyggnad, men den saken går jag i dag förbi.

Vad problemet gäller är hur löntagarna skall kunna få en andel, som de — med den hållning när det gäller uppbyggandet av företagssparandet som herr Franzén och hans meningsfränder intar — icke kommer att få. Det är inte fråga om att beröva löntagarna någon fördel som nu existerar, utan det är fråga om att ge dem en fördel som inte existerar. Det är därför jag har svårt att förstå varför detta konservativa motstånd skall behöva fortsätta.

När herr Franzén säger att de tidi-

De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

gare motionerna i denna fråga, av vilka en del behandlades för många år sedan, var av samma innebörd som den nu föreliggande, kan det inte tolkas på annat sätt än att herr Franzén inte ingående har studerat de tidigare motionerna.

Till sist säger herr Franzén, att någon förändring inte har inträffat. Jo, herr talman, en mycket betydelsefull förändring har skett, och det är just att investeringarna har stagnerat, något som är till väsentlig nackdel även för löntagarnas trygghet.

Även LO:s ordförande, herr Arne Geijer, har många gånger understrukit betydelsen av dessa saker. Han sade för bara ett år sedan i fråga om företagssparandet: »Om jag ser den frågan från mina egna utgångspunkter och ur de intressen som jag har att företräda i det civila livet, är det klart att vi föredrar en ganska hög självfinansieringsgrad, ty det ger alltid en större stabilitet åt det egna företaget.» Han sammanfattade något senare sin mening på följande sätt: »Rent allmänt anser jag icke att självfinansieringen bör sjunka lägre än den nivå där den för närvarande befinner sig. Den kan gärna vara något högre. Dock kan behovet vara varierande för olika slag av både branscher och företag.»

Det är klart att det föreligger en viss motsättning mellan detta herr Geijers uttalande och den mening som tillkännages i utskottsmajoritetens utlåtande. Det finns naturligtvis också en motsättning mellan detta Arne Geijers uttalande och en del av de uppfattningar som uttryckts i LO:s remissutlåtande, men det är ju ändå inte av avgörande betydelse i detta sammanhang. Av avgörande betydelse är att den mest framstående representanten för Landsorga-nisationen i detta land säger att en högre grad av företagssparande är bra för löntagarna; det instämmer jag i, men jag tillägger — det är det som meningsutbytet i dag rör sig om — att

det också är bra för löntagarna om de får del i detta företagssparande.

Herr FRANZÉN i Motala (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wedén hyser, tror jag, en viss övertro på detta vinstandelssystem. Jag inbillar mig inte att detta företagssparande kommer att bli av sådan storleksordning att det på något sätt skulle lösa företagets finansieringsproblem i fortsättningen — jag är tämligen övertygad om att så inte kommer att bli fallet.

Hur skall löntagarna få den andel de skall ha? frågade herr Wedén. Ja, inte får de den genom andel i vinsten. Det finns ju många företag som inte har några nämnvärda vinster att dela ut. Hur skall löntagarna där få den andel som de i rättvisans intresse skall ha? Jag skulle vilja ge ett mycket kort svar på den frågan. Den andel av vinsten som deras arbetsinsats i företaget berättigar dem till måste löntagarna få genom sedvanlig medverkan och genom förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter. Jag ser ingen annan väg att gå i fortsättningen. Visserligen kan andel i vinsten bli ett surrogat för uteblivna lönehöjningar, så att någon enstaka grupp eller något enstaka företag på det sättet kan hjälpa upp löneläget, men jag tror inte att det är någonting som löntagarna i gemen har något intresse av. Jag tror att de ställer sig synnerligen kallsinniga till att få sin ekonomiska ställning förbättrad genom ett vinstandelssystem såsom det som har föreslagits.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Franzén i Motala frågade mig hur det enligt det system vi diskuterar skall bli med vinstandelen i företaget som inte ger någon vinst. Ja, herr Franzén, det är väl just det förhållandet att räntabiliteten — eller vinstutvecklingen, om jag får använda det uttrycket — inom det svenska nä-

De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

ringslivet blivit så svag som än en av huvudanledningarna till att vi har dessa svårigheter med sysselsättningen. Detta bekräftas ju också av herr Geijers uttalande. Hela det resonemang vi för går ju ut på att skapa bättre förutsättningar för stabila och mera räntabla företag men att också ge löntagarna en andel i denna förbättrade räntabilitet. Det är på den punkten meningsskiljaktigheterna yppar sig. Följer man er linje och använder era metoder uppnår man varken den förbättrade räntabiliteten eller den större andelen för löntagarna. Med våra metoder uppnår man bäggedera.

Herr REGNELL (h):

Herr talman! Herr Wedén har här dragit upp en stor ideologisk debatt, och jag förstår honom väl. Socialdemokraternas negativism är nämligen ganska steril. Bakom motionernas önskemål tror de sig se skumma avsikter. Självfinansiering och placering av medel i företag som man själv är knuten till anses tydigen av socialdemokraterna principiellt förkastligt. Man kan då erinra om att varje sunt företag måste arbeta efter sådana linjer.

Se t. ex. på konsumentkooperationens sätt att skaffa sig kapital! Inom KF sparar medlemmarna kollektivt genom att man av de vinster som redovisas efter betryggande avskrivningar plöjer ner avsevärda belopp i reserv- och dispositionsfonder. Det är just innebörden av självfinansiering. Därutöver uppmunt- rar KF de enskilda medlemmarna att låta återbäringen ackumuleras på medlemskonton och att engagera sig som insättare i konsumtionsföreningarnas eller Kooperativa förbundets sparkassa.

Det är just att låta den enskilde medlemmens sparmedel arbeta i det företag där han känner sig ha intressebetingad eller känslomässig förankring. Sådan intressebetingad och känslomässig förankring förekommer faktiskt redan nu i en del privatägda företag. Att

den lojaliteten får ytterligare spridning borde vara ett önskemål för oss alla.

I ett tidigare anförande i dag hade jag anledning att tala om vi-andan i de mindre sammanhangen. Här kan samma synpunkter anläggas. Medansvar inom den egna trängre sfären är en värdefull tillgång. Den tillgången kan ökas, om man går fram efter de linjer som förordas i motionerna och som reservanternas ställt sig bakom.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Berglund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutsiktets hemställan i utskottets utlåtande nr 33, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Lundberg m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Berglund begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 102 ja och 96 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning, m. m.

§ 12

Meddelande ang. arbetet under återstoden av vårsessionen

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN yttrade:

Morgondagens sammanträde, som tar sin början kl. 14.00, kommer att fortsättas till omkring kl. 19.00. Därigenom torde det bli möjligt att undvika kvällsplenum på fredag, den 10 maj.

Sammanträdet onsdagen den 15 maj avslutas, såsom tidigare meddelats, omkring kl. 17.00 med hänsyn till firandet av riksbankens 300-årsjubileum. Där emot synes det bli ofrånkomligt att anordna kvällsplena både torsdagen den 16 maj, då sammanträdet börjar kl. 13.00, och fredagen den 17 maj, då sammanträdet tar sin början kl. 10.00.

Med ändring av tidigare planer kommer försvarsfrågan att behandlas i kamrarna onsdagen den 22 maj och frågan om statligt utvecklingsbistånd tisdagen den 28 maj.

§ 13

Särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning, m. m.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning, m. m., jämte motioner.

I en den 8 mars 1968 dagtecknad proposition, nr 54, hade Kungl. Maj:t under åberopande av ett propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag föreslagit riksdagen att

1) antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag med särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning, innebärande bl. a. att maximibeloppet för sedelutgivningsrätten höjdes från 10,5 till 12 miljarder kronor,

2) medge, att riksbanken för tiden den 1 juli 1968—den 30 juni 1969 fritoges från skyldigheten att vid anfordran inlösa av banken utgivna sedlar

med guld efter deras lydelse, med rätt dock för riksbanken att före utgången av denna tid återuppta inlösningsen av bankens sedlar om förhållandena gäve anledning till detta.

I anledning av propositionen hade väckts de likalydande motionerna I: 811 av herrar *Åkerlund* och *Enarsson* samt II: 1049 av herr *Nordgren*, vari hemställdes att riksdagen måtte

1. bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 54, dock med den ändringen att riksbanken finge utgiva sedlar till ett belopp av högst 11 300 miljoner kronor, samt

2. uttala, att riksbankens metalliska kassa borde förstärkas med lägst 300 miljoner kronor under år 1968.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

1. antaga det genom propositionen nr 54 framlagda förslaget till lag med särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning och sålunda avslå motionerna I: 811 och II: 1049 i motsvarande del;

2. med bifall i övrigt till propositionen medgiva, att riksbanken för tiden den 1 juli 1968—den 30 juni 1969 fritoges från skyldigheten att vid anfordran inlösa av banken utgivna sedlar med guld efter deras lydelse, med rätt dock för riksbanken att före utgången av denna tid återuppta inlösningsen av bankens sedlar om förhållandena gäve anledning till detta;

3. även i övrigt avslå motionerna I: 811 och II: 1049.

Reservation hade avgivits av herrar *Åkerlund* och *Enarsson* (båda h), vilka ansett att utskottet under 1. och 3. bort hemställa att riksdagen måtte

1. — med bifall till motionerna I: 811 och II: 1049 i ifrågavarande del — antaga det genom propositionen nr 54 framlagda förslaget till lag med särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning, dock med följande lydelse av 1 §:

Fortsatt valutareglering

Riksbanken får utge sedlar till ett belopp av högst elvatusentrehundra miljoner kronor.

3. — med bifall även i övrigt till motionerna I: 811 och II: 1049 — i skrivelse till fullmäktige i riksbanken uttala, att riksbankens metalliska kassa borde förstärkas med lägst 300 miljoner kronor under år 1968.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **NORDGREN** (h):

Herr talman! I proposition nr 54 föreslås att riksbanken skall få utge sedlar till ett belopp av 12 miljarder kronor. Maximibeloppet för sedelutgivningsrätten höjdes år 1966 med 200 miljoner och 1967 med 600 miljoner därutöver. Den nu föreslagna höjningen uppgår till 1 500 miljoner kronor.

Med tanke på denna utveckling finns det anledning uttrycka oro för penningvärdet, stabiliteten i ekonomin och en fortsatt inflation. Detta har även skett i de likalydande motionerna I: 811 av herrar Åkerlund och Enarsson samt II: 1049 av mig själv.

Med hänvisning till vad som framförts i motionsparet och i den till utskottsutlåtandet fogade reservationen ber jag få yrka bifall till den senare.

Herr **REGNELL** (h):

Herr talman! Bankoutskottets majoritet finner propositionens förslag väl avvägt och anser också att det saknas anledning att göra ett uttalande beträffande ytterligare guldköp från riksbankens sida.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring som föreslagits i reservationen; och fann

herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteeringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 34, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring som föreslagits i reservationen av herrar Åkerlund och Enarsson.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteeringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 172 ja och 25 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan oförändrad.

Ordet lämnades på begäran till fröken **SANDELL** (s), som yttrade:

Herr talman! Jag avsåg att rösta ja men råkade trycka på nej-knappen.

§ 14

Fortsatt valutareglering

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt valutareglering jämte motioner.

I en den 8 mars 1968 dagtecknad proposition, nr 55, hade Kungl. Maj:t under

Fortsatt valutareglering

åberopande av ett propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag

1) begärt riksdagens samtycke till förordnande om fortsatt valutareglering i enlighet med vad föredragande departementschefen förordnat,

2) velat inhämta riksdagens yttrande över ett vid propositionen fogat förslag till förordning om fortsatt giltighet av valutaförordningen den 5 juni 1959 (nr 264).

Den tid för vilken förordnande om fortsatt valutareglering avsåges bli meddelat och valutaförordningen äga fortsatt giltighet var den 1 juli 1968—den 30 juni 1969.

I anledning av propositionen hade väckts

dels de likalydande motionerna I: 812 av herr *Lundström m. fl.* och II: 1051 av herrar *Ståhl* och *Antby*, vari hemställdes att riksdagen vid sin behandling av propositionen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om »åtgärder för en väsentlig uppmjukning av de valutareglerande författningarna och deras tillämpning i syfte att, efter särskild utredning, avveckla valutaregleringen»,

dels de likalydande motionerna I: 813 av herr *Wallmark m. fl.* och II: 1050 av herr *Bengtson* i *Solna m. fl.*, vari hemställdes att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, »att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt tillsätta en utredning bestående av särskilt sakkunniga experter på detta område med uppdrag att överse den nuvarande valutaregleringen och att pröva möjligheten att överge det negativa systemet till förmån för ett positivt regelsystem, varvid i utredningsdirektiven skall ingå att den svenska valutaregleringen skall anpassas till de liberaliseringssträvanden som nu kan avläsas inom exempelvis EEC-samarbetet».

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

A. 1) samtycka till förordnande om

fortsatt valutareglering i enlighet med vad som förordats i propositionen nr 55, och

2) vad beträffar det genom propositionen framlagda förslaget till förordning som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anför;

B. avslå motionerna I: 812 och II: 1051 samt I: 813 och II: 1050.

Reservation hade avgivits av herrar *Åkerlund* (h), *Hilding* (fp), *Enarsson* (h), *Mattsson* (cp), *Regnell* (h), *Berglund* (fp), *Börjesson* i *Glömminge* (cp) och *Löfgren* (fp), vilka ansett att utskottet under B. bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 812 och II: 1051 samt I: 813 och II: 1050 hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning rörande valutaregleringen i enlighet med vad reservationerna anför.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr REGNELL (h):

Herr talman! Valutalagen är som bekant en fullmaktslag, och med stöd av den lagen kan Kungl. Maj:t förordna om valutareglering. Det är riksdagens samtycke till sådant förordnande som nu begäres i proposition nr 55. Bankoutskottets majoritet har tillstyrkt förnyat förordnande, och jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan under A.

Utöver propositionen har bankoutskottet haft att behandla två motionspar, som båda siktar till en särskild utredning om valutaregleringens berättigande på längre sikt. Utskottets borgerliga hälft har reserverat sig till förmån för det önskemålet, och jag ber att få yrka bifall till reservationens hemställan om en sådan utredning.

Vad borde utredningen sikta på? Enligt motionärernas uppfattning är det av värde, att vår handlingsberedskap är klar om det skulle bli islossning i EEC-anslutningen. I många andra sam-

Fortsatt valutareglering

manhang har vi varit senfärdiga när det gällt att analysera vad en EEC-an slutning skulle kräva av oss. Utskottsmajoriteten tycks mena att de synpunkter, som redovisas i handelsdepartementets skrift »Sverige och EEC», är tillräckliga. Denna bedömning kan inte vi reservera delar.

Även om vi begränsar synfältet till våra interna förhållanden kan det vara skäl att se närmare på valutaregleringen. Utskottsmajoriteten framhåller med all rätt, att valutaregleringen avsevärt liberaliserats under årens lopp. Belägg för att detta påstående är riktigt finner man om man studerar valutastyrelsens berättelser, som ju årligen presenteras i bankoutskottets memorial nr 1.

Iakttagelsen att en reglering utnyttjas i allt mindre utsträckning och numera just inte påverkar skeendet kan leda till två skilda slutsatser. Dels kan man — och det har utskottets socialdemokratiska hälft nu gjort — komma till den slutsatsen att en reglering som inte besvärar någon inte behöver avskaffas, dels kan man, såsom motionärerna och reservanterna gjort, säga sig att det kan vara skäl att fråga huruvida vi inte kan slopa en reglering som tydligen inte fyller någon funktion.

Jag tycker nog att den sistnämnda uppfattningen har fog för sig. Vi måste finna oss i att nya regler och bestämmelser ständigt kommer till, men därför måste vi också — för att inte bli alldeles insnärjda i ett trassligt regelsystem — se till att avskaffa sådana gamla regleringar som blivit onödiga.

Jag använde uttrycket »onödiga». I sammanhanget vill jag säga några ord om åtgärder på valutaregleringens område beträffande vilka man kan ha anledning att använda ett mera klandrande omdöme. Problemet uppmärksammades redan i bankoutskottets utlåtande nr 20, angående decharge för riksbanken, där det i en reservation bl. a. hette följande:

»Med en mindre snäv inställning till

terminshandel i svenska kronor skulle förmodligen fluktuationerna i valutarörelsen i viss utsträckning ha kunnat undvikas.»

För min del sade jag när utlåtandet nr 20 debatterades här i kammaren att jag tänkte ta upp terminshandeln i samband med att valutlagen skulle diskuteras, och det är vad jag nu ber att få göra. Det skall erkännas att frågan är ganska teknisk, men den kan ändå ha sitt värde som illustration till att valutaregleringen inte alltid är så helt utan vådor, som utskottsmajoriteten velat göra gällande.

Vi minns hur den svenska valutareserven åderläts på betydande belopp i samband med den oro, som härskade på valutamarknaden i november och december i fjol. Exportörer med fordringar, som var uttryckta i devalveringskandidaternas valutor, hade i god tid sökt ta hem sina fordringar, och nu forcerade gäldenärerna sina betalningar i de valutor som bedömdes ha stark position vid eventuella förskjutningar i växelkurserna.

Sådana reaktioner och dispositioner är fullt naturliga. Deras konsekvenser för samhällsekonomin blir betydligt mindre besvärande, om terminshandeln med valutor fungerar ordentligt.

Kan man gardera sig mot kursrisker tvingas man inte avvika från normala betalningsrutiner. Krängningarna — om jag får kalla de snabba förändringarna i valutareserven så — blir mindre. Och att krängningar inte kommer till stånd är väsentligt för att utlandet skall behålla tilltron till att det svenska statskeppet rör sig lugnt och tryggt framåt.

Vad riksbanken själv tar för ställning till att som part gå in i en terminsaffär är riksbankens ensak. Men att med stöd av valutaregleringen lägga hinder i vägen för den terminshandel som affärsbankerna har kapacitet och kunnande för kan inte vara till nytta för samhället. I det oroliga läget på

Fortsatt valutareglering

förvintern visade sig detta tydligt. Principen är också helt klar: om avistamarknaden är i gungning kan den stabiliseras genom en fungerande terminshandel med valutor.

Herr talman! Resonemanget om terminshandel är ett konkret exempel på vanskligheter med valutaregleringen — ett exempel med vilket jag har önskat stryka under det yrkande som jag redan framställt om bifall till reservationen vid bankoutskottets utlåtande nr 35 med krav på en utredning rörande valutaregleringens fortsatta existens.

Herr LÖFGREN (fp):

Herr talman! Efter herr Regnélls anförande kan jag fatta mig ganska kort. Det framgick ju av anförandet — liksom det framgår av utskottsutlåtandet — att vi är överens om att departementschefens förslag om fortsatt valutareglering under ett år skall godtagas.

I anslutning till motioner med anledning av propositionen har det dock ifrågasatts om det kan vara lämpligt att vidmakthålla en reglering som till formen är vidsträckt men som tillämpas i rätt begränsad omfattning. Jag tänker närmast på motionsparet I: 812 och II: 1051. Det tillämpade prövningsförfarandet uppfattas rätt ofta som ett onödigt krångel, och finansiering av långsiktig art försvåras på grund av osäkerheten om vilka kapitaltransaktioner som kommer att tillåtas. I de nämnda motionerna pekas också på liberaliseringen av utrikeshandeln genom en kommande svensk anslutning till EEC, som vi tillmäter stor vikt. Det torde dock under sådana förhållanden vara svårt att upprätthålla en valutareglering.

Utskottsmajoriteten anför visserligen att vissa begränsningar av kapitalrörelserna är tillåtna även enligt EEC:s regler, men dessa är säkerligen helt annorlunda utformade än vår valutareglering. De frågor det här gäller kan kräva stor uppmärksamhet, och ut-

skottsmajoriteten utlovar även att frågorna skall följas uppmärksam. Vi för vår del finner det då naturligt att en utredning får ge underlag för en säkrare bedömning av det problemkomplex som kan uppstå, om valutaregleringen slopas.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationen av herr Åkerlund m. fl.

Herr BENGTTSSON i Landskrona (s):

Herr talman! Frågan om fortsatt valutareglering är en gammal bekant för kammarens ledamöter. Den återkommer varje år — valutaregleringen förlängs som bekant med ett år i taget. Jag bör därför kunna fatta mig kort.

Såväl utskottsmajoriteten som reservanterna har — det underströks för övrigt nyss av reservanternas talesmän — ingenting att erinra mot att valutaregleringen förlängs för ytterligare ett år. Reservanterna önskar emellertid att Kungl. Maj:t skall tillsätta en utredning med uppgift att se över hela valutaregleringen.

Vad man särskilt pekar på är det förhållande som skulle uppstå vid en eventuell svensk anslutning till EEC. Vi inom utskottsmajoriteten menar att denna fråga inte behöver göras till föremål för en särskild utredning nu, eftersom vi anser att en liberalisering av kapitalrörelserna kommer att få äga rum parallellt med den samordning av den ekonomiska politiken som en EEC-anslutning skulle resultera i. Den avveckling av vissa regleringsåtgärder som i så fall blir erforderlig får givetvis göras under en övergångsperiod och får bedömas i sitt sammanhang vid det tillfället.

Vi kan i övrigt konstatera att valutaförordningen för närvarande främst reglerar värdepappershandeln och de finansiella krediterna. De löpande betalningarna är i princip helt fria från regleringen. Riksbanksfullmäktige, som tillämpar förordningen, har en mycket

Fortsatt valutareglering

liberal praxis. Vi kan också konstatera att ansökningar om tillstånd till direkta investeringar i utlandet så gott som undantagslöst har bifallits under senare tid.

Herr talman! Jag vill alltså konstatera att tillämpningen av reglerna är mycket liberal, och därför behövs, enligt vårt förmenande, ingen översyn. Vad som kan bli erforderligt i anledning av en eventuell svensk anslutning till EEC bör som sagt övervägas i den situation som då uppstår. Vi anser att det inte är nödvändigt att ta denna fråga under övervägande i dag.

Herr talman! Detta leder mig fram till ett yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr KARLSSON i Huddinge (vpk):

Herr talman! Jag har inte tagit till orda som förespråkare för reservanternas uppfattning. I stället för att helt avskaffa valutaregleringen, som reservanterna i själva verket vill, borde vi enligt min mening väsentligt skärpa valutakontrollen. Jag kan nämligen hålla med herr Regnéll om att den nuvarande valutaregleringen i praktiken inte spelar särskilt stor roll. Jag åsyftar här främst den betydande kapitalexport från vårt land som ägt rum, inte minst under senare år. Det växer nu t. ex. upp en formlig svensk knallebygd i Portugal, vilket tydligen blivit litet väl magstarkt till och med för vissa borgerliga ledare.

Utskottsmajoritetens talesman sade nyss att nuvarande regler om valutareglering tillämpas mycket generöst då det gäller tillstånd till utförsel av kapital. Utvecklingen av den svenska företagsamheten utomlands har börjat gå betydligt snabbare än utvecklingen inom landet, vilket är en av orsakerna till våra sysselsättningssvårigheter.

Vi har därför från vårt håll i annat sammanhang yrkat på en skärpt kontroll av kapitalexporten. Detta förslag behandlas inte nu och jag har därför

just nu inget yrkande, men jag har velat anmäla mina synpunkter när valutaregleringsslagen i allmänhet behandlas.

Herr BENGTTSSON i Landskrona (s):

Herr talman! Jag vill göra herr Karlsson i Huddinge uppmärksam på att det inte bara handlar om kapitalexport. Statsrådet anför i sin redogörelse för dessa saker i propositionen: »Ansökningar om tillstånd till direkta investeringar i utlandet har bifallits så gott som undantagslöst under senare tid. År 1966 gavs tillstånd till sådana investeringar för sammanlagt 735 milj. kr. Motsvarande siffra för år 1967 var 877 milj. kr.»

Men vi har även den andra sidan av saken. »Även för direkta investeringar i Sverige från utlandets sida är tillståndsgivningen liberal», fastslår statsrådet och fortsätter: »Under år 1966 uppgick dessa investeringar till 654 milj. kr. och för år 1967 var beloppet 584 milj. kr.»

Vi kan alltså konstatera att kapitalströmmarna i detta avseende är ungefär lika stora i båda riktningarna.

Herr KARLSSON i Huddinge (vpk):

Herr talman! Av herr Bengtssons i Landskrona yttrande kunde man få den uppfattningen att det för honom inte spelar någon roll vem som äger näringslivet i vårt land: om svenskt kapital söker sig till utlandet, kommer utländskt kapital i stället. Det betyder ingenting för herr Bengtsson, bara det blir ungefär lika mycket i vardera riktningen. Jag vill, herr talman, påpeka att jag har en annan uppfattning.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. B

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets

Tillskapande av ett minnesföremål för ledamot av riksdagen

hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr Regnéll begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i mom. B) i utskottets utlåtande nr 35, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Åkerlund m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Regnéll begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 100 ja och 100 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Då sålunda de avgivna rösterna var lika delade, nedlade herr förste vice talmannen i rösturnan en ja-sedel och en nej-sedel, varefter på herr förste vice talmannens anmodan fru Kristensson ur urnan upptog den ena av dessa båda sedlar; och befanns den upptagna sedeln innehålla ja.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 15

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 16 § förordningen den 29 november 1963 (nr 575)

om Svenska bostadskreditkassan och om bostadskreditföreningar, m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16

Tillskapande av ett minnesföremål för ledamot av riksdagen

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 37, i anledning av motion om tillskapande av ett minnesföremål för ledamot av riksdagen.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr DICKSON (h):

Herr talman! Jag har fått för mig att det skulle vara bra om riksdagen vore ett element som kunde framstå såsom ett gott exempel för vårt lands befolkning. Det förhållandet, att ledamöterna i riksdagen väljs som förtroendemän i ett demokratiskt parlament borde vara en så stor sak, att det skulle kunna inspirera till personliga uppoffringar för att fylla denna uppgift. Jag har därför trots att tillskapandet av detta minnesmärke, som jag föreslagit, skulle kunna fungera som en väckarklocka när det verkligen vill till att man håller stilen.

Nu kan väl sägas att vår riksdag med alla dess hyggliga medlemmar inte höjer sig nämnvärt över resten av det svenska folket. Också vi håller en sådan där litet småsjaskig nivå. Det är detta jag tycker vi skall försöka komma ifrån. Många säger kanske att vi inte skall vara olika andra människor; vi skall vara sådana att de trivs med oss. Vi får inte på något sätt höja oss eller ens försöka att höja oss över medeltalet, ty det är så mänskligt att ha små fel och detta skall vi inte röra vid.

Ja, visst är det mänskligt, men det är så mycket mänskligt som är alldeles på tok. Det är detta vi bör ta itu med.

Bankoutskottet har med mycket var-

Tillskapande av ett minnesföremål för ledamot av riksdagen

lig hand behandlat motionen men samtidigt sagt att det inte finns något skäl för att utdela ett minnestecken till dem som fått den stora förmånen och äran att representera svenska folket. Jag skall inte heller nu göra något yrkande. Det har ställts i utsikt att när den nya, fina och talrika riksdagen förväntas fram på 1970-talet fullmakterna för de valda kanske skulle kunna utstyras på ett mera konstnärligt och inspirerande sätt än de pappersark som vi nu får som bekräftelse på att vi är valda. Jag hoppas att det också skall kunna ske.

Till detta vill jag bara knyta förhoppningen att denna riksdag till en början och även kommande riksdagar i än högre grad skall beakta att det är fint att vara riksdagsman. Här i riksdagen får man inte bära sig åt hur som helst, och man får inte heller i sitt personliga leverne göra detta. Vi skall försöka höja detta land på ett sådant sätt att det kan spela den roll i världen som det skulle kunna göra. Nu är det nog inte så helt med den saken. I något högrärande sammanhang har det sagts att Sverige är ett världssamvete. Jag tycker inte att detta uttryck är helt träffande.

Utöver dessa ord, herr talman, skall jag inte vidare fördjupa mig i saken utan slutar med den varma förhoppningen att riksdagens ledamöter skall känna sitt personliga ansvar.

Herr REGNÉLL (h):

Herr talman! Herr Dickson använde ordet stilfullhet i sitt anförande. Vi är i kammaren väl medvetna om att han är en av dem som bidragit till att slå vakt om stilfullheten i riksdagen — om jag minns rätt var det t. ex. herr Dickson som införde den nu allmänt accepterade vanan att kammarens ledamöter reser sig när talmannen kommer in för att öppna förhandlingarna.

I detta sammanhang har herr Dickson aktualiserat frågan om ett minnesföremål som riksdagens ledamöter skulle få

i samband med att de väljes till riksdagsmän.

Utskottet har, sade herr Dickson, med varlig hand behandlat hans motion. Det betyder att vi i och för sig haft sympati för tanken. Men utskottet har inte sagt det som jag tillåter mig att muntligt framhålla, nämligen att ännu väsentligare än att vi i vår besittning har ett föremål som erinrar oss om att vi en gång blivit valda till riksdagsmän — vi kanske på gamla dagar har svårt att hålla ihop tankarna — är att vi blir ihågkomna som nyttiga riksdagsmän. Den ihågkomsten kommer säkerligen herr Dickson till del.

Men, som sagt, en bättre utformning på något sätt av beskedet att vi är riksdagsmän skulle inte skada. Utskottet har därför fört fram tanken att den fullmakt i vanligen ganska enkel form som nu tillställs den nyvalde skulle kunna ges en något mer solenn utformning, t. ex. så att vi på bästa Tumbapapper — för att nu göra reklam för riksdagens eget företag! — i fint tryck eller pränt skulle få besked om att vi då och då valdes till ledamot av riksdagen.

Herr Dickson hade inget bifallsyrkande till sin motion; jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 17

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 13 maj 1966 (nr 158) angående utvidgad tillämpning av lagen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m. och av lagen den 21 mars 1940 (nr 176) med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 18

Utredning rörande bullerproblemet,
m. m.

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 30, i anledning av motioner om utredning rörande bullerproblemet, åtgärder mot bullerstörningar och normer för bullervärden.

Till allmänna beredningsutskottet hade hänvisats de sinsemellan likalydande motionerna I: 88 av herr *Hübinette* och II: 134 av herr Ringaby, I: 444 av fru *Diesen m. fl.* och II: 558 av herr *Wennerfors m. fl.* samt I: 500 av herr *Wirtén* och fru *Elvy Olsson* och II: 939 av herr *Larsson* i Borrbby och *Norrby*.

I motionerna hemställdes,

A) såvitt avsåge motionerna I: 88 och II: 134 att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhölle om en förutsättningslös utredning om bullerproblemet i syfte att bl. a. snabbt få fram normer för högsta tillåtna ljudnivå på de områden där detta vore möjligt;

B) såvitt avsåge motionerna I: 444 och II: 558 att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att Kungl. Maj:t läte utarbete normer avseende högsta tillåtna bullervärden; samt

C) såvitt avsåge motionerna I: 500 och II: 939 att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om åtgärder för att bekämpa bullerstörningarna i samhället, varvid särskilt borde beaktas bl. a. att vikten av att det utarbetades gränsvärden för de högsta bullerstörningar, som borde tillåtas, betonades.

Utskottet hemställde,

1) att de sinsemellan likalydande motionerna I: 88 och II: 134, I: 444 och II: 558 samt I: 500 och II: 939 — sistnämnda motioner såvitt avsåge gränsvärden för bullerstörningar — icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

2) att de likalydande motionerna I: 500 och II: 939, såvitt de ej behand-

lats under punkten 1), icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av fru *Hultell* (h), herrar *Kilsmo* (fp) och *Ernst Olsson* (cp), fru *Diesen* (h) samt herrar *Wirtén* (fp), *Johan Olsson* (cp), *Dickson* (h), *Rimås* (fp), *Larsson* i Borrbby (cp), *Nilsson* i Bästekille (h), *Andersson* i Örebro (fp) och *Johansson* i Växjö (cp), vilka ansett att utskottet under 1) bort hemställa,

att riksdagen i anledning av de sinsemellan likalydande motionerna I: 88 och II: 134, I: 444 och II: 558 samt I: 500 och II: 939 — sistnämnda båda motioner i vad avsåge gränsvärden för bullerstörningar — i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att Kungl. Maj:t efter erforderlig utredning läte utarbete normer avseende högsta tillåtna bullervärden.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! I allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 30 behandlas ett flertal motioner beträffande bullerstörningar och därmed sammanhängande problem. I motionerna framhålls som nödvändigt att skärpta åtgärder vidtas mot buller. Motionärerna anser också att det bör vara en primär strävan att framtvinga åtgärder som begränsar buller vid källan, och de föreslår att normer för tillåtna bullervärden uppställs. Reservanterna delar motionärernas uppfattning i denna fråga.

I motionerna framhålls vidare att bullerfrågorna tillhör ett flertal olika myndigheters verksamhetsområden och att samordningen av frågornas handläggning brister mellan de olika organen. Vi reservanter anser liksom motionärerna att naturvårdsverket bör ha hand om övervakningen av bullerfrågorna samt leda och samordna olika aktiviteter i det avseendet.

Allmänna beredningsutskottet delar motionärernas uppfattning om en cen-

Utredning rörande bullerproblemet, m. m.

tral handläggning av bullerproblemen men framhåller: »Enligt utskottets mening bör emellertid förslag rörande de administrativa formerna för miljötillsynen på detta fält avvaktas före ett ställningstagande till frågan om utredning eller andra särskilda åtgärder skall anses påkallade.»

Jag ansluter mig till motionärernas uppfattning att det är en brist att naturvårdsverket inte har de befogenheter och resurser som fordras för att handlägga dessa frågor, som framför allt berör immissionsstörningarna från icke fast egendom. När överdirektören Paulsson i naturvårdsverket besökte utskottet ställdes en direkt fråga till honom därom, och han underströk att det var en brist i lagstiftningen att naturvårdsverket inte hade möjligheter att ingripa. Naturvårdsverket bör inkopplas tidigare vid planeringen av olika fritidsområden och övriga bebyggelseområden, så att man snabbt kan sätta in åtgärder i olika avseenden.

Till utskottsutlåtandet har vid punkten 1 fogats en reservation, i vilken vi med stöd av remissyttrandena från Ingeniörsvetenskapsakademien och statens institut för folkhälsan, som pekar på de gynnsamma förutsättningarna för ett införande av normer beträffande bullerstörningarna, föreslår att riksdagen måtte hemställa att Kungl. Maj:t efter erforderlig utredning låter utarbeta normer avseende högsta tillåtna bullervärden. Jag ber att få yrka bifall till denna reservation.

Herr LARSSON i Borrbj (cp):

Herr talman! Som den föregående talaren antytt är det några speciella punkter inom bullerproblematiken som motionärerna tagit upp. För det första kräver man initiativ till åtgärder mot buller i allmänhet, för det andra kräver man att det tillskapas normer för högsta tillåtna bullervärden, för det tredje berör man problemen på flygbullrets område, vilka det blir mer och mer

aktuellt att uppmärksamma, och för det fjärde — det är kanske det viktigaste — begär man att få till stånd en forskning som har samma resurser som annan miljövärdhetsforskning.

Utskottets majoritet skriver att alla dessa frågor kommer att ägnas vederbörlig uppmärksamhet utan att riksdagen nu med anledning av motionerna vidtar någon åtgärd. Jag skulle beklaga om detta avslagsyrkande på motionerna innebure ett uppskjutande av effektiva insatser för bekämpandet av denna miljöförstöring som kan vara ganska besvärande för den enskilda människan.

Det sägs att den personliga inställningen till det buller man är utsatt för har betydelse för skadeuppkomsten. Är man positivt inställd, tar man ingen skada, men om man är negativt inställd tar man skada och det kan uppstå stressfaktorer. I vårt tekniskt alltmer utvecklade samhälle har det emellertid uppkommit bullerfenomen som vållar människorna medicinska skador, oavsett hur de är psykologiskt inställda till ljudet i fråga. Det mest allvarliga är kanske, att skador i hörselnerven inte går att bota på medicinsk väg sedan de väl har uppstått. Detta är allvarligt, inte minst för människor som i sitt dagliga arbete är utsatta för sådana ljudfenomen. Jag vill mycket starkt understryka, att det måste vara samhällets skyldighet att se till att det kommer till stånd en forskning och att människor skyddas för att bli utsatta för långvariga och allvarliga skador. Jag skulle kunna räkna upp en lång rad yrken, i vilka sådana bullerskador kan uppstå.

Även vid nyanläggning av flygplatser — en fråga som nyligen diskuterats här i riksdagen — är det mycket viktigt att man tar hänsyn till bullerfrågan. Den enskilda människans bostad kan helt plötsligt komma att utsättas för denna miljöförstöring, och den enskilde har i sådana sammanhang inte heller alltid den rättssäkerhet man

Utredning rörande bullerproblemet, m. m.

kan begära i samband med att bostaden blir mer eller mindre värdelös.

Jag skall inte fördjupa mig i dessa frågor. Det är beträffande forskningen på detta område som de mest aktuella kraven kan resas.

Det finns i vårt land egentligen ingen specialist på forskning av detta slag. Då aktivitet förekommer på området är den sporadisk och gäller slumpartat valda studieobjekt, och den utförs av människor som livnär sig av något annat. Det kan sägas att innehavarna av hygienprofessurerna borde ha till uppgift att handha även denna forskning. Jag tror inte det är möjligt — deras arbetsfält är alltför stort — utan vi måste ställa det bestämda kravet att det skapas en speciell lärostol i detta ämne.

Jag vill nu — och jag tänker då inte på hur motionerna kommer att behandlas i dag — uttrycka den bestämda förhoppningen att det mycket snart skall hända någonting positivt i denna fråga, att man från berörda departement snart skall begära ett expertutlåtande, exempelvis av någon akustiker som kanske också har kunskaper i samhällsplanering, någon hörselspecialist och några tekniska audiologer som mycket snart skulle kunna avge ett expertutlåtande som sedan i sin tur skulle kunna ligga till grund för en parlamentarisk bedömning och förslag till konkreta åtgärder. Jag har tagit kontakt med en del sådana experter, och man har uppgivit att det inte alls skulle möta några oöverstigligena hinder att utarbeta ett sådant expertutlåtande. Man skulle ganska snabbt kunna göra kartläggning av olika åtgärder om samhället tar initiativ till ett sådant uppdrag.

Även om reservationen i dag inte skulle bifallas hoppas jag alltså att det mycket snart skall vidtas effektiva åtgärder för att undanröja den alltmer ökande fara i miljöförstöringshänseende som bullret utgör.

Herr talman! Jag ber med detta att

få yrka bifall till reservationen av fru Hultell m. fl.

I detta anförande instämde herr Nilsson i Bästekille (h).

Herr NORRBY (fp):

Herr talman! Om man läser mellan raderna i allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 30 finner man att utskottet ställer sig ganska positivt till våra förslag. Det är som en av motionärerna — vår motion har nr I: 500 och II: 939 — som jag konstaterar detta. Det är ju ofta så här i riksdagen att man måste läsa ut det positiva mellan raderna, och det är fallet även här.

När det gäller buller kan man tala om en okontrollerad utbredning av en störning. Men detta gäller inte bara bullret utan även samhällets handläggning av bullerfrågorna. Som framgår av vår motion har den handläggningen en okontrollerad utbredning i statsförvaltningen på samma sätt som bullret okontrollerat breder ut sig. Här finns alltså ett klart behov av en sammanhållande central instans och av sammanhållande regionala instanser. Vi påpekar i motionen, att det saknas en central administrativ enhet som leder och övervakar forskningen och tar initiativ, och vi säger att statens naturvårdsverk bör ta sig an bullerfrågorna och leda och samordna olika aktiviteter.

Dessa önskemål har, såsom refereras i utskottsutlåtandet, i någon mån tillgodosetts redan vid årets riksdag. I avslutning till proposition nr 37 om naturvårdsforskningen aktualiserades problemen och behandlades på ett relativt positivt sätt. Men att så skedde innebär som sagt inte att man kan läsa därom i utlåtandet — där står bara att utskottet förutsätter att saker och ting skall komma att ske i framtiden — och det innebär på intet sätt att de krav som vi motionärer ställt är tillgodosedda redan i dag.

Som redan påpekats i debatten stäl-

Utredning rörande bullerproblemet, m. m.

ler sig människor positiva till intressant buller. Den uppväxande generationen har länge hållit sig med ett intressant positivt buller som för många äldre varit en plåga — jag tänker på popmusiken.

Den är en njutning för dem som förstår sig på den men en direkt plåga för dem som inte gör det.

Jag sysslade i min tidiga ungdom ganska mycket med kortvågslyssning. Då hör man inte allt det buller, de störningar, som finns runt omkring, utan lyssnar bara till det intressanta lilla pipet som finns någonstans långt, långt borta i etern. Där lär man sig att sälla bort de ointressanta ljudstörningarna och bara lyssna till den intressanta informationen.

Denna selektiva egenskap utvecklas alltså, om det finns ett positivt intresse med i sammanhanget, men det är mycket sällan fallet i fråga om störningar av bullerkaraktär.

I det tjocka och ganska svårforcerade utredningsbetänkande som immissions-sakkunniga presenterade för något år sedan tog man bara upp störningar, bl. a. buller, från fasta störningskällor. De rörliga bullerkällorna som kanske är de mest betydelsefulla berördes inte i det lagförslag som lades fram av utredningen. Vi måste bestämt hävda att de rörliga bullerkällorna måste beaktas i den kommande lagstiftning som nu förbereds i departementet. Även härvidlag har utskottet en positiv skrivning mellan raderna, där man förutsätter, att de skall komma att beaktas i blivande förslag.

Problemen i fråga om buller måste beaktas vid samhällsplaneringen på ett mera aktivt sätt än som nu sker. Låt mig peka på ett speciellt område, kommunikationsområdet, inom vilket man måste planera så att den tekniska utvecklingen av kommunikationsmedlen inte onödigtvis hämmas. Jag vill särskilt beröra en ofta förbisedd fråga, nämligen flygplatser för allmänflyget.

Det börjar i någon mån bli en kommunal statussymbol ute i landet att ha en egen allmänflygplats, och det tror jag är värdefullt och riktigt, eftersom det gäller ett kommunikationsmedel som utvecklas alltmer. Men här finns påtagliga risker för att man, om man inte i god tid beaktar behovet av allmänflygplatser, inte senare kan planera in dem, därför att den i och för sig ganska begränsade bullermattan gör att anläggningarna inte får rum i rimlig närhet till de tätorter som skall betjänas av dem.

Storflygplatser har diskuterats avsevärt mycket mer och då även bullerfrågorna. Särskilt har man i det sammanhanget talat om överljudsflyget. Därvidlag är väl närbullret av överljudskaraktär inte särskilt intressant eftersom något sådant inte kommer att finnas, utan där är det i stället fråga om överljudsbullret som uppstår på längre avstånd från flygplatsen, då flygplanen håller överljuds fart. Detta gäller nota bene om vi skall satsa på överljudsflyg över huvud taget, någonting som jag tycker att man fortfarande kan sätta ett frågetecken för. Det borde vara angeläget att här styra den tekniska utvecklingen så att man i första hand satsar på utveckling av underljudsflyg med lägre motor- och vindbuller och kortare startsträckor som målsättning — bättre stigförmåga är en annan egenskap som man bör fästa stort avseende vid — detta för att minska de bullerstörningar som underljudsflyget de facto medför och som exempelvis i stockholmsområdet är ett högaktuellt problem i anslutning till frågan om inrikes jetflygplan skall tillåtas att använda Bromma flygplats.

Jag tror att det är väsentligt att man inte alltför mycket inriktar sig på diskussionen om överljudsflyg utan inriktar sig på att styra den tekniska utvecklingen av det som vi i dag betraktar som det mera konventionella flyget.

Detta var några reflexioner som kan-

Utredning rörande bullerproblemet, m. m.

ske kan komplettera vad som tidigare har sagts i denna fråga, och jag vill, herr talman, yrka bifall till reservationen av fru Hultell m. fl.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! De föregående talarna har försökt så gott det går att dra upp en gränslinje mellan sig själva och oss som står för utskottsutlåtandet. Jag tror emellertid att gränslinjen är mycket oklar. Alla i denna kammare är överens om att miljöfrågorna är en av de senaste årens viktigaste politiska frågor. Jag kan understryka detta genom att peka på att det socialdemokratiska partiet framlagt ett ganska långtgående miljövärdprogram där också bullerfrågan tas upp.

Härmed vill jag bara ha sagt att jag som utskottsmajoritetens talesman i stort sett kan instämma i de föregående talarnas yttranden.

I reservationens kläm framhålles att gränsvärden för bullerstörningar bör fastställas. Utskottsmajoriteten har påpekat att det pågår forskning men att det här rör sig om flera faktorer, medicinska, hygieniska, tekniska, ekonomiska och sociala, som kan skifta starkt beroende på verksamhetsområden och miljöer. Därför har vi inte genom ett riksdagsbeslut velat framtvunga ett fastställande av sådana värden just nu.

Vidare har immisions-sakkunniga framlagt ett betänkande som nu är föremål för regeringens överväganden och ganska snart torde resultera i ett regeringsförslag. Vi har även därför bestämt oss för att inte tillstyrka en särskild utredning för att få fram de gränsvärden som oppositionen talar om.

Herr talman! Jag vill understryka att vi är överens i sak, och man behöver inte som herr Norrby läsa mellan raderna för att förstå detta, utan det räcker med utskottsutlåtandet som sådant.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få tillstyrka utskottets hemställan.

Herr LARSSON i Borrby (cp):

Herr talman! I utskottet blev det fullt klart var gränslinjen gick mellan majoriteten och reservanterna, ty vi voterade ju om den saken. Från det ena hållet yrkades bifall till motionerna, medan man på det andra yrkade avslag på dem.

Jag vill säga herr Svensson i Kungälv att jag är mycket tacksam, att han här meddelat kammarens ledamöter att miljövärden är den viktigaste frågan i svensk politik just nu, och att man nu efter naturvårdsverkets tillkomst har skisserat ett miljövärdprogram. Jag är tacksam härför inte minst med tanke på att herr Svensson från 1962 och ända till i fjol i kammaren talat om att miljöpolitiska handlingsprogram är någonting diffust och ohanterligt, någonting som man inte kan tänka sig att resonera om. Det rör sig om sådana där omnibusmotioner som centern sysslar med, har herr Svensson sagt.

Detta glömmet vi nu, ty huvudsaken är att vi mer och mer närmar oss ett konstruktivt handlande i denna viktiga fråga — men vi beklagar dock den fördröjning som herr Svensson och hans meningsfränder medverkat till.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Herr Larsson i Borrby har påmint om all den behandling dessa frågor har fått i kammaren och i allmänna beredningsutskottet. Jag kan inte erinra mig annat än att vi i stort sett varit eniga på alla punkter. Diskussionen har gällt, om vi skall framlägga ett helt program för riksdagsbeslut eller om vi skall ta fråga för fråga. Trots att socialdemokraterna för sin del utformat ett sådant program är det väl inte alldeles säkert att det blir riksdagsbeslut omedelbart beträffande alla frågor som där tas upp; det kan tänkas att ett och annat först behöver utredas.

Men vi kan väl, som herr Larsson i Borrby sade, glömma vad som varit.

Utredning rörande bullerproblemet, m. m.

Det rör sig här om en fråga av stor vikt, men jag vill inte säga att det är den allra största, fråga nr 1 bland alla. Det är emellertid ett av de allra viktigaste spörsmålen, och jag tror att det aldrig kan sägas att socialdemokraterna vilat på hanen då det gäller att se över miljövarsfrågorna. De har stått i centrum för vårt arbete under många år.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp) kort genmäle:

Herr talman! I likhet med herr Larsson i Borrby vill jag ge uttryck åt min tillfredsställelse över att herr Svensson i Kungälv nu har intagit en vänligare attityd till miljövarsfrågorna.

Vi har under ett flertal år i reservationer till allmänna beredningsutskottets utlåtanden hävdad att miljövarsfrågorna är mycket viktiga, men då har herr Svensson i Kungälv sagt att förslagen i våra »omnibusmotioner» har varit svåra att genomföra. I de motionerna har vi emellertid bara begärt en utredning om miljövarsfrågorna, och ingen har väl räknat med att våra program i det avseendet skulle genomföras på en gång — lika litet som det socialdemokratiska miljövarsprogram som nu sent omsider har lagts fram kan genomföras på en gång. Jag förstår inte vad det är för skillnad om vi lägger fram ett samlat program eller om socialdemokraterna gör det. När problemen skall lösas får det givetvis ske med hänsyn till föreliggande möjligheter och resurser.

Herr TOBÉ (fp):

Herr talman! Med anledning av herr Svenssons i Kungälv anförande vill jag erinra om det hetlevrade inlägg som allmänna beredningsutskottets ordförande fru Eriksson i Stockholm gjorde för någon tid sedan, när vi behandlade de programuttalanden om miljövarspolitik som återfanns i motioner från de tre borgerliga partierna. Fru Eriks-

son förklarade då att miljövarlden är en socialistisk företeelse; de frågorna kan övriga partier inte tänkas driva med framgång och övertygelse.

Givetvis överdrev fru Eriksson en hel del den gången, men det kan kanske ursäktas henne. Härondagen hade jag nämligen anledning att se litet närmare på fru Erikssons agerande under debatten om Vindelälven. Då sade hon att hon förstod herr Skoglund — som hon den gången gick emot — eftersom man så lätt överdriver när man är starkt engagerad i en fråga. Men det var väl inte att överdriva lätt, när fru Eriksson tog i som hon gjorde i miljödebatten.

Herr Svensson i Kungälv sade att vi nu är ganska överens i dessa frågor, och i likhet med några tidigare talare noterar jag det uttalandet med tillfredsställelse.

Härmed var överläggningen slutad.

Punkten 1

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Andersson i Örebro begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller allmänna beredningsutskottets hemställan i punkten 1) i utskottets utlåtande nr 30, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av fru Hultell m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst,

Inrättande av en trafikteknisk försöksanstalt

verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Andersson i Örebro begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 93 ja och 107 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit reservationen av fru Hultell m. fl.

Punkten 2

Utskottets hemställan bifölls.

§ 19

Inrättande av en trafikteknisk försöksanstalt

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 34, i anledning av motioner om inrättande av en trafikteknisk försöksanstalt.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Allmänna beredningsutskottet har i sitt förevarande utlåtande behandlat motionsparet I: 51 och II: 79 angående utredning av frågan om inrättandet av en trafikteknisk försöksanstalt. Bakom motionen ligger ett ganska omfattande arbete, och jag hoppas att det kan anses berättigat att jag med några ord kommenterar den. Motionen är verkligen inget hugskott och har inte tillkommit på en frukostrast.

Jag tackar utskottet för att det låtit motionen gå ut på remiss till fyra institutioner på trafikområdet, vilka avgivit yttranden över motionen. Av yttrandena framgår att alla remissinstanserna synes anse att motionens synpunkter är värda beaktande. Statens trafiksäkerhetsråd menar i likhet med oss motionärer att en fortsatt förstärkning av forskningsresurserna är en viktig del

i arbetet för att få till stånd en större trafiksäkerhet och rekommenderar, att motionen lämnas över till transportforskningsutredningen för att av denna beaktas inom ramen för sitt uppdrag.

Statens väginstitut anser att den av oss förordade trafiktekniska försöksanstalten icke bör inrättas men vill att motionen överlämnas till den nyssnämnda utredningen.

Statens trafiksäkerhetsverk har i sin tur en sakligt mera positiv inställning och anför i sitt remissyttrande bl. a. följande: »På ett flertal andra i motionerna berörda områden saknas för närvarande erforderliga resurser för angelägna undersökningar, varför behov av en anläggning av den typ motionärerna föreslår kan anses föreligga.» Verket anser dock att trafikforskningsutredningens betänkande bör avvaktas innan motionärernas förslag tas upp.

Det återstår alltså att se om den pågående utredningen framlägger förslag om ett sammanförande av de olika grenarna inom transportforskningen till ett speciellt institut. Jag har den uppfattningen att ett eventuellt transportforskningsinstitut skulle få stora och för vårt lands ekonomi synnerligen betydelsefulla forskningsuppgifter. Vi behöver bara tänka på att — detta visar uppgifter som jag inhämtat — transportkostnaderna för industrin i många fall är en dominerande del av den samlade kostnaden för produkterna. Det finns anledning räkna med att det presumtiva institutets mest angelägna uppgift vid sidan av trafiktekniska frågor kommer att bli transportekonomisk forskning. — Om utredningen tar upp de problem som vi aktualiserat i motionerna och som en trafikteknisk försöksanstalt skulle behandla återstår som sagt att se.

Vi vet i dag att kostnaderna för den rullande materielen i trafiken ligger snarare över än under 6 miljarder per år. Det är i klartext omkring 5 procent av vår nationalinkomst. Räknar vi därtill kostnader för vägar och trafikappa-

Inrättande av en trafikteknisk försöksanstalt

rater, för bensin och olja, för sjukvård när det gäller att ta hand om trafikoffer o. s. v. är det inte svårt att visa att trafiken slukar över 10 procent av de 123 miljarder vi sliter ihop för att öka välståndet.

När man som lekman lyssnar till trafikdebatten förvånar man sig över att experterna *vet* så litet och *tycker* så mycket. Det saknas tydligen kunskap om många fakta. Men när allt kommer omkring är kanske detta inte så överraskande. Jag frågar mig om det finns något annat område i vårt samhälle där så mycket pengar är inblandade och där man har så litet faktiskt underlag för besluten.

Då flyget introducerades i landet krävdes från början rigorösa säkerhetsbestämmelser för både materiel och personal. Bestämmelserna byggde på resultatet av en kontinuerlig systematisk forskning, på försök och på verklighetsbetonad utprovning. Flyget ansågs från början farligt, under det att bilen så småningom övertog hästkärrans roll. Men på några årtionden har bilen avancerat till att vara en av den moderna tidens värsta böddlar med mellan 1 200 och 1 400 människoliv på sitt register varje år. De svårt eller lindrigt skadade torde uppgå till ett tjugotal tusen. Människan, maskinen och vägen tillhör här problematiken. Jag ser saken så, att om någon av dessa tre faktorer rycks ur sitt sammanhang, så att faktorerna alltså inte studeras tillsammans, är risken för felaktiga slutsatser stor. Och vad värre är: det är inte lätt — ja, det är kanske helt omöjligt — att säga om slutsatserna är felaktiga eller riktiga.

Jag har stor respekt för tesen att man skall lita på vad praktiken lär. Men vi gör nog klokt i att besinna att trafikmiljön är synnerligen växlande. Den enda möjligheten att skaffa det nödvändiga faktiska underlaget tillräckligt snabbt är att utföra praktiska försök i en verklighetsbetonad miljö, som ger möjlighet att styra och förändra inver-

kande faktorer samtidigt som förändringarna och resultaten registreras.

Teoretiska resonemang, stödda på laboratorieundersökningar utan försök i verklig miljö under kontrollerbara förhållanden, blir lätt en demonstration av tro utan vetande. Vi motionärer tror på nyttan av en trafikteknisk försöksanstalt och anser att den bör komma till stånd.

Herr talman! Jag ställer inget yrkande, men jag är övertygad om att det blir anledning att återkomma då transportforskningsutredningen lägger fram sitt betänkande inför riksdagen. Jag har i dag velat säga detta beträffande denna fråga, därför att det kanske blir sista möjligheten för mig att säga någonting i ärendet.

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! Först vill jag till motionären herr Gustafsson i Borås säga att utskottsledamöternas uppfattning inte i sak avviker från motionärernas. Alla åtgärder som kan vidtagas för att förhindra en ökning av trafikolycksfallen skall naturligtvis vidtagas. Man får väl med tillfredsställelse konstatera att vad som hänt på detta område under de senaste åren lett till en — om än ringa — begränsning av trafikolycksfallsdöden.

Men det är inte detta som motionsparet i sak gäller. Herr Gustafsson i Borås säger att motionerna ingalunda är baserade på ett hugskott, utan att det ligger mycket omfattande arbete bakom dem. Jag har väl i och för sig ingen anledning att betvivla detta, men om motionärerna hade studerat de direktiv som 1964 års transportforskningsutredning har haft att arbeta efter, tror jag inte att motionerna hade väckts. Samtliga tillfrågade remissorgan har erinrat om det uppdrag som denna utredning har. Sekretariatet inom utskottet har varit i kontakt med utredningen och fått veta att den inom en mycket nära framtid kommer att avge sitt betänkande. I

Interpellation ang. det statliga stödet till kommersiell utlandsinformation

det sammanhanget kommer också de väsentliga och viktiga frågor som tas upp i motionerna att behandlas.

Det har rått fullständig enighet i utskottet. Med hänsyn till att vi således inom en mycket nära framtid kommer att få förslag i frågan har utskottets ledamöter varit eniga om att avstyrka bifall till dessa motioner.

Herr Gustafsson i Borås hade inget yrkande, men, herr talman, jag ber att få yrka bifall till ett enigt utskotts hemställan.

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Jag skall inte ta upp någon debatt med herr Hugosson. Det är meningslöst i detta sammanhang. Men när jag läste allmänna beredningsutskottets utlåtande tyckte jag att utskottet kunde ha kostat på sig att gå den väg som remissinstanserna förordat, nämligen att med hänsyn till frågans vikt vidarebefordra motionerna till den arbetande utredningen.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 20

På hemställan av herr förste vice talmanen beslöt kammaren, att statsutskottets utlåtanden nr 96 och 97 skulle uppföras närmast efter samma utskotts utlåtande nr 93 bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista.

§ 21

Interpellation ang. det statliga stödet till kommersiell utlandsinformation

Ordet lämnades på begäran till

Herr ANDERSSON i Örebro (fp), som yttrade:

Herr talman! Staten stöder den svenska industrins exportverksamhet i en rad
3* — *Andra kammarens protokoll 1968, Nr 22*

former. Under tionde huvudtiteln utgår under innevarande budgetår anslag till administrationskostnader för utlandsinformation, handelssekreterare, främjande av utrikeshandeln m. m. med 9 741 000 kronor. Därtill kommer främst kostnaderna för den kommersiella verksamheten inom utrikesförvaltningen.

I dag framstår två ting som synnerligen angelägna när det gäller att främja svenska företags exportverksamhet.

För det första kan konstateras att den svenska exportfrämjande organisationen såväl utomlands som hemma växt fram under andra förhållanden och anspråk än de som nu är aktuella. Därför finns det ett behov av en översyn av organisationen. I dag sysslar olika institutioner med likartade problem, och det kan inte undvikas att handläggningen understundom blir olikartad. Genom en kraftfull samordning skulle det otvivelaktigt vara möjligt att nå en större effekt av det samlade arbetet.

Vid en internationell jämförelse framstår för det andra de svenska statsanslagen till kommersiell information i utlandet som låga. I jämförbara länder ger statsmakten oftast ett mera generöst stöd till utlandsinformation, mässdeltagande, marknadsundersökningar etc. Främst med tanke på att högförädlade produkter får en allt större andel av den totala exporten och att det finns ett växande behov för den mindre och medelstora industrin att söka sig ut på den internationella marknaden får det statliga stödet till kommersiell utlandsinformation allt större betydelse.

Under hänvisning till vad jag anfört anhåller jag att till statsrådet och chefen för handelsdepartementet få ställa följande fråga:

Vill statsrådet inför kammaren redogöra för regeringens planer på samordning och förstärkning av det statliga stödet till kommersiell utlandsinformation?

Denna anhållan bordlades.

§ 22

**Interpellation ang. igångsättnings-
tillstånd för lägenheter i
bostadshus**

Ordet lämnades på begäran till

Herr OSKARSON (h), som yttrade:

Herr talman! Genom beslut den 8 mars 1968 har Kungl. Maj:t medgivit att igångsättningstillstånd får meddelas utöver tidigare fastställd ram för ytterligare 2 000 lägenheter i bostadshus som uppförs utan statligt stöd, under förutsättning att byggnadskostnaderna — kostnad för tomtmark ej inräknad — är högst 200 000 kronor. Arbetsmarknadsstyrelsen har fördelat dessa lägenheter mellan de olika länen och storstadsområdena.

Man måste givetvis med tillfredsställelse notera den beslutade ökningen av antalet igångsättningstillstånd i en så markerad arbetslöshetsituation som den nu rådande. Men det finns många icke statligt stödda projekt som har både finansiering och tillstånd, utom vad beträffar igångsättning, klara och arbetsstyrkan beredd men där igångsättning nekas därför att kostnaderna — exklusive tomtmarkskostnader — beräknats och uppgivits överstiga 200 000 kronor i varje enskilt fall. Detta får till följd att arbetslöshetsläget accentueras och inte förbättras i den takt önskvärt vore. Sysselsättningsläget inom byggnadsfacken är som känt kärvare än tidigare, med en hög arbetslöshet inte bara i relativa tal utan också vad avser antalet drabbade och beroende enskilda personer. För att söka komma till rätta med denna beklagliga situation vore det angeläget att den stipulerade 200 000 kronors-gränsen — varifrån undantag nu endast kan göras efter tidsödande överklagningsprocedurer — mjukades upp och länsarbetsnämnderna finge möjlighet att ge igångsättningstillstånd i de fall sysselsättningsläget så kräver, även om kostnaderna beräknats bli högre än 200 000 kronor i respektive fall.

Med stöd av vad ovan anförts ber jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få ställa följande fråga:

Är herr statsrådet beredd medverka till att länsarbetsnämnderna nu får möjlighet att ge igångsättningstillstånd när sysselsättningsläget så kräver för lägenheter i bostadshus som uppförs utan statligt stöd, även när byggnadskostnaderna — exklusive tomtkostnader — i respektive fall överstiger 200 000 kronor?

Denna anhållan bordlades.

§ 23

Till bordläggning anmäldes bevillningsutskottets betänkande nr 40, med anledning av motion angående skattefrihet för bidrag till vissa fiskare med anledning av kvicksilverförekomst i fisk;

tredje lagutskottets utlåtande nr 45, i anledning av motioner om dels provisoriska byggnadsförbud, dels skydd mot skadeverkningarna av oskäligt långvariga byggnadsförbud; och

jordbruksutskottets utlåtande nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1967/68 inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde jämte motioner.

§ 24

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet:

nr 208, i anledning av proposition med förslag till lag om vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet jämte följdmotioner; samt

från statsutskottet:

nr 201, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag om uppförande och drift av en seismologisk multipelstation;

nr 202, i anledning av Kungl. Maj:ts

proposition angående bidrag till stiftelsen Skansen;

nr 203, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal om vissa markbyten och fastighetsförvärv i Stockholm m. m.;

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor rörande statliga företag jämte motion;

nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överföring av aktier i Kalmar Verkstads AB; och

nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor om hjälpmedel för handikappade jämte motioner.

Vidare anmäldes och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 175, i anledning av motioner om upphävande av förbudet mot offentlig nöjeställning på vissa kyrkliga helgdagar; och

nr 207, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 13 maj 1966 (nr 158) angående utvidgad tillämpning av lagen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m. och av lagen den 21 mars 1940

(nr 176) med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg.

§ 25

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställts tre enkla frågor, nämligen av:

herr *Hermansson* (vpk), till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet angående åtgärder för att förhindra sammanstötningar mellan polis och demonstranter,

herr *Hermansson* (vpk), till herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet angående idrottsorganisationers politiska ställningstaganden, samt

herr *Nilsson* i Agnäs (h), till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet angående bearbetning av malmfyndigheter inom Arjeplogs kommun.

§ 26

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 15.24.

In fidem

Sune. K. Johansson

Torsdagen den 9 maj

Kl. 14.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1

Svar på fråga ang. åtgärder för att förhindra att ungdomar får tillgång till sprit och starköl

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG, som yttrade:

Herr talman! Herr Johansson i Skärstad har frågat mig om jag med anledning av alkoholbrukets oroande omfattning bland ungdomen är beredd vidta särskilda åtgärder för att förhindra att ungdomar får tillgång till sprit och starköl.

Enligt direktiven till alkoholpolitiska utredningen bör denna kartlägga olika samhällsgruppers alkoholvanor. Särskilt gäller detta ungdomen, där alkoholmissbruket innebär ett allvarligt problem. Utredningen har ännu inte avslutat sitt arbete. Innan resultatet av detta föreligger, är jag inte beredd att vidta några särskilda åtgärder i det av herr Johansson berörda avseendet.

Vidare anförde:

Herr JOHANSSON i Skärstad (cp):

Herr talman! Jag tackar finansministern för svaret på min fråga.

För några dagar sedan var det första maj. Då var statsråden flitigt i elden i talarstolarna. Dagen därpå, då tidningarna refererade de många talen, stod det att läsa att ungdomarna söp in första maj. När man studerar vad som sades i de många talen — även finansmi-

nisterns — hittar man dock ingenting om hur vi skall komma till rätta med alkoholproblemet, ett av de största problem vi för närvarande har.

Jag konstaterar att vad vi hittills vet om alkoholbruket är tillräckligt för att vidta åtgärder. Först och främst kan man fråga hur de minderåriga får tillgång till sprit och öl. Det alarmerande är ju att ungdomar i allt lägre åldrar brukar och missbrukar starka drycker. Av vad som stod att läsa i tidningarna i början av maj vill jag här anföra följande underrubrik: »Alkoholdebut i allt lägre åldrar och ett missbruk som ständigt ökar och förgrovas — redan bland elvaåringarna har var tredje pojke och var femte flicka smakat vin eller sprit — — —.» Jag skulle kunna fortsätta läsningen och visa hur ungdomar under 16 år har skaffat sig spritvanor.

Jag har motionsvägen begärt mer upplysning i skolundervisningen rörande alkoholens skadeverkningar, och jag har också reagerat mot den reklam för supsedan som förekommer i TV, men det är frågor som faller inom utbildningsministerns område. Det är min förhoppning att finansministern försäljningsvägen vill skapa ett skydd för de unga så att de inte alltför lätt kommer i besittning av alkoholstarka drycker. Vi har ju lyckats ganska effektivt när det gäller försäljningen av vapen; varför skulle vi då inte kunna lyckas med att hindra ungdomar från att köpa alkoholdrycker, när de inte har rätt att skaffa sig sådana? Bör inte all försöksförsäljning av starköl upphöra efter de alarmerande uppgifter vi nu fått?

Varje år begär myndigheterna att svenska medborgare skall underteckna sina självdeklarationer på heder och

Svar på fråga ang. åtgärder för att förhindra att ungdomar får tillgång till sprit och starköl

samvete. För att understryka allvaret då brukar finansdepartementet annonsera med en affisch, som föreställer en lampa som lyser om natten och med följande text: »Kan du sova efter den 15?»

Jag vill fråga: Kan finansministern och övriga ansvariga sova gott någon natt inför den allvarliga utveckling som är på gång när det gäller alkoholvanorna?

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÅNG:

Herr talman! Det var en något provokatorisk fråga interpellanten här ställde, och eftersom jag tidigare i denna kammare har deklarerat både mina sömnvanor och mina sömnbehov skall jag nu inte utveckla den i och för sig intressanta frågan vidare.

Vi är alla eniga om att ungdomens alkoholvanor är ett problem som ingen vill nonchalera. Det var bl. a. detta som föranledde regeringen att tillsätta den nu arbetande alkoholpolitiska utredningen. Denna tar mycket ambitiöst på sin uppgift och skall självfallet också göra det, eftersom detta är en av de ur samhällets synpunkt mest viktiga och angelägna frågor som vi har att handlägga.

Alkoholpolitiska utredningen har föreslagit — och detta förslag har bifallits av riksdagen — en försöksverksamhet med frisläppande av starkölsförsäljningen inom vissa delar av landet, bl. a. Värmland. Frågan huruvida detta var en klok åtgärd eller inte har föranlett många intensiva diskussioner. Jag har tidigare uppträtt i denna kammare i en fråge- eller interpellationsdebatt om detta, och dessförinnan gjordes ganska intensiva utredningar av om det verkligen kunde skönjas någon ökning i fylleriförseelserna bland ungdomen inom de områden där försöksverksamheten ägde rum. Det visade sig då, såsom de

minnesgoda kammarledamöterna kanske erinrar sig, att man på vissa håll kunde märka en påtaglig ökning i detta avseende, på andra håll var situationen helt oförändrad och på vissa håll förekom t. o. m. en minskning av fylleriförseelserna.

Detta resultat innebar att det inte förelåg någon ensartad uppfattning inom de aktuella länen i frågan, om försöksverksamheten borde stoppas. Länsstyrelsen i Värmlands län ansåg för sin del att läget inte var sådant att försöksverksamheten borde avbrytas. Jag har låtit mig nöja med dessa besked och följaktligen pågår försöksverksamheten även fortsättningsvis. Vill man ha ett resultat av en försöksverksamhet, på vilket man skall kunna förlita sig, måste man ju också låta verksamheten fortgå någon tid.

Det är mycket möjligt att vi kommer till den slutsatsen, att åt försäljningen av starköl inte skall ges friare former än vad som för närvarande är fallet, men vi vill ju ha ett underlag för ett sådant beslut och därför får försöksverksamheten pågå.

Herr talman! Jag har velat göra denna komplettering eftersom frågeställaren tog upp ett spörsmål, som ligger något vid sidan om hans ursprungliga fråga och som har berörts tidigare i en dialog i denna kammare mellan mig och en annan av kammarens ledamöter. Jag vill dock understryka att det i sakfrågan självfallet inte råder några delade meningar. Det är väl ingen i denna kammare som är nöjd med tillståndet i fråga om ungdomens alkoholvanor. Hur vi skall kunna klara av denna del av hela det utomordentligt bekymmersamma problemkomplex som det gäller är en fråga, som kammarens ledamöter får anledning att begrunda och ta ställning till så snart alkoholpolitiska utredningens arbete är slutfört. Denna utredning arbetar också utan dröjsmål. Utredningens sammansättning är sådan

Svar på fråga ang. användandet av naturvårdslagen för att förhindra viss villabebyggelse — Svar på fråga ang. stationeringen av lantbruksnämndernas konsulenter och instruktörer

att man har garantier för att den inte i onödan drar ut på sitt arbete.

Herr JOHANSSON i Skärstad (cp):

Herr talman! Jag ville bara tillägga att skolöverstyrelsen varnade för den försöksförsäljning vi nu diskuterar. Vidare gläder jag mig över att finansministern har deklarerat att alkoholmissbruket är ett allvarligt problem. Vi hoppas på positiva och effektiva åtgärder för att komma till rätta med det.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 2

Svar på fråga ang. användandet av naturvårdslagen för att förhindra viss villabebyggelse

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet HOLMQVIST, som yttrade:

Herr talman! Herr Adolfsson har frågat chefen för kommunikationsdepartementet om han anser att 19 § naturvårdslagen bör tillämpas för att förhindra villabebyggelse inom visst avstånd från riksväg.

Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

Enligt nämnda paragraf har länsstyrelsen möjlighet att förordna att bl. a. nybyggnad inte får utföras inom visst område utan länsstyrelsens tillstånd om det finns anledning att anta, att landskapsbilden inom området kommer att skadas i väsentlig mån. Om villabebyggelse kan befaras medföra sådan skada inom ett område i närheten av en riksväg, är paragrafen alltså tillämplig. Om den bör tillämpas eller inte beror på förhållandena i det enskilda fallet. Ett förordnande innebär i och för sig inte förbud mot nybyggnad utan endast att länsstyrelsen i varje enskilt fall får pröva, om viss nybyggnad bör tillåtas med hänsyn till dess inverkan på landskapsbilden.

Vidare anförde

Herr ADOLFSSON (h):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för svaret.

19 § naturvårdslagen avser, såsom även framgår av svaret, »nybyggnad, upplag eller annat arbetsföretag av visst slag» som i väsentlig mån skadar landskapsbilden. För den enskilde ter det sig därför både otillfredsställande och egendomligt att 19 § åberopas när det gäller byggnadsförbud som utfärdats för att förhindra villabebyggelse. I synnerhet finner man detta märkligt därför att det i ett fall inträffat att frågan om avstyckning prövats av domstol, varvid myndigheterna förlorat, och länsstyrelsen *därefter* åberopat 19 § som skäl för att bostadshus icke bör uppföras och som skäl för att utfärda byggnadsförbud.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3

Svar på fråga ang. stationeringen av lantbruksnämndernas konsulenter och instruktörer

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet HOLMQVIST, som yttrade:

Herr talman! Herr Nilsson i Tvärålund har frågat om jag vill medge att, särskilt i regioner med stora avstånd, lantbruksnämndernas konsulenter och instruktörer i vissa fall får stationeras på annan ort än den där lantbruksnämnden är placerad.

Som svar på herr Nilssons fråga vill jag meddela att lantbruksstyrelsen i regel beslutar om stationering av tjänstemännen vid lantbruksnämnderna. I princip bör all personal vara stationerad på nämndens kansliort och i allmänhet är så också fallet. När särskilda omständigheter föreligger kan lantbruksstyrelsen besluta att viss tjänste-

Svar på fråga ang. kontrollen av importerade livsmedel

man får vara stationerad utanför kansliorten. Något medgivande härtill från regeringens sida behövs således inte.

Vidare anförde

Herr NILSSON i Tvärålund (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret.

Bakgrunden till frågan är att den nya lantbruksnämndsorganisationen med de centralt placerade tjänstemännen visat sig leda till att de måste använda en stor del av sin tid till resor. Jag har fått exempel på att en större del av dagen använts för resa och en mindre del för effektivt arbete. Och under alla förhållanden måste tjänstemännen i många fall använda en mycket stor del av sin arbetstid för resor, varigenom alltså tiden för effektivt arbete förkortas.

Det är den ena sidan av saken. Den andra sidan är att jordbrukaren, som behöver servicen, har långt till befattningshavaren-tjänstemannen som skall ge den. I många fall blir det fråga om rikssamtal, och tjänstemannen, som använder en mycket stor del av sin tid i bilen på väg till och från arbetsplatsen, är svårträffbar.

Avsikten med frågan var att få veta statsrådets mening om möjligheterna för lantbruksnämnderna att placera befattningshavarna så, att deras arbetskraft kan utnyttjas på bästa möjliga sätt. Det är knappast möjligt att uttolka någon mening om detta ur statsrådets svar. Jag tror att man regionalt bäst kan bedöma hur en organisation som denna bör vara uppbyggd.

Det heter i statsrådets svar bl. a.: »När särskilda omständigheter föreligger kan lantbruksstyrelsen besluta att viss tjänsteman får vara stationerad utanför kansliorten.» Frågan är då vad som kan räknas som särskilda omständigheter; det kan ju bero på vilka uppgifter lantbruksnämnderna skall anses ha. Om rådgivning och service lämnas i huvudsak endast för uppbyggande av sådana företag, som enligt riksdagsbe-

slut skall vara rationella, är kanske en spridning av befattningshavarna inte så ändamålsenlig. Men om rådgivningen skall innefatta lantbrukare som önskar förbättra sin ekonomi och sitt företag inom en begränsad ram, utan att uppnå målet för riksdagsbeslutet om rationella företag, kan det många gånger vara ändamålsenligt med en mer decentraliserad placering. Kontaktsvårigheter kan uppstå om man har att arbeta inom en räjong på åtta till tio mil, som det ju kan bli fråga om för Norrlands del.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Svar på fråga ang. kontrollen av importerade livsmedel

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **HOLMQVIST**, som yttrade:

Herr talman! Herr Nilsson i Bästekille har frågat om jag vill medverka till ett importförbud på grönsaker, som exportlandet inte kan garantera rena från skadeinsekter, bl. a. koloradoskalbaggen. Vidare har herr Björk frågat om jag anser att kontrollen av importerade livsmedel är tillfredsställande ur hälso- och växtskyddssynpunkt med anledning av de skadedjur som med grönsaker införts till vårt land. Frågorna torde få besvaras i ett sammanhang.

För att skydda inhemska växtodlingar mot sjukdomar och skadedjur som kommer från andra länder har särskilda bestämmelser utfärdats. Enligt dessa är det förbjudet att till Sverige föra in grönsaker som är angripna av farliga skadegörare såsom koloradoskalbaggen. Som framgick av mitt svar på en enkel fråga i samma ämne förra året, ankommer det på statens växtskyddsanstalt att svara för tillämpningen av bestämmelserna. Genom inspektion av de införda produkterna och be-

Svar på fråga ang. kontrollen av importerade livsmedel

dömning av de sundhetscertifikat som kan ha utfärdats av exportlandet avgör anstalten om införsel får ske. De nuvarande bestämmelserna ger enligt min mening betryggande möjligheter att förhindra införsel av grönsaker som är angripna av sjukdomar och skadedjur. Omfattningen av införselkontrollen av trädgårdsprodukter som sker stickprovvis anser jag också vara tillfredsställande. Frågan om anpassning av kontrollverksamheten med hänsyn till ökningen av importen av trädgårdsprodukter följs med uppmärksamhet av växtskyddsanstalten.

Vidare anförde:

Herr NILSSON i Bästekille (h):

Herr talman! Jag ber att få framföra ett tack till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet för svaret. Han redogjorde för de förhållanden som jag avsett i min fråga. Han talar om att vi har en viss kontroll — vilket vi visste tidigare — och att det är förbjudet att föra in partier som är nedsmittade av skadeinsekter.

Jag blev litet grand orolig över — för att använda ett milt uttryck — att man fann ett sådant skadedjur som koloradoskalbaggen i ett parti i Trelleborg. Jag slogs omedelbart av denna tanke: Med hänsyn till att denna kontroll sker stickprovvis kan man ändå tänka sig att något parti kommer att glida förbi och att vi alltså kan få in dessa förfärliga skadedjur — inte minst koloradoskalbaggen. Såväl statsrådet som jag vet att om den kommer in i ett land kan den tillfoga växtodlingen oerhörda skador.

Därför frågar jag om denna stickprovskontroll kan vara tillräcklig. Jag är inte övertygad om den saken efter vad som har inträffat i dessa dagar. Jag tycker nog att kontrollen skulle behöva skärpas en smula. Visserligen säger statsrådet att växtskyddsanstalten skall följa frågan med uppmärksamhet

även i framtiden, och det tvivlar jag inte på, men jag är allvarligt orolig för att något parti kan komma att gå förbi kontrollen och att vi med detta kan få in dessa fruktansvärda skadeinsekter.

Jag tror för min del också att det skulle vara lämpligt att exportlandet — när det inte kan ge garantier för att produkterna är fria från skadeinsekter — helt enkelt får veta att vi då inför ett importförbud. Detta är nämligen ett så pass allvarligt problem att vi inte kan nonchalera det. Det tror jag inte att statsrådet heller vill. Visserligen får vi s. k. sundhetscertifikat från respektive exportland, men tydligen är inte detta tillräckligt, när en sådan sak kunde inträffa som det som hände den 30 april.

Herr statsråd! Tror inte statsrådet ändå att det blir nödvändigt att införa importförbud för dessa varor, så att vi kan vara säkra på att några olyckor inte inträffar i vårt land?

Jag tackar än en gång för svaret.

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka jordbruksministern för svaret.

Jag hade även i fjol anledning att ställa en fråga just i detta ämne, framför allt om sundhetscertifikatens tillförlitlighet. Dessa certifikat innebär att växtskyddsmyndigheterna i exportlandet skall svara för att varupartier inte är behäftade med skadeinsekter eller sjukdomar. Både i fjol och i år har vi dock fått bevis för att den försäkran som certifikatet innebär inte alltid har en reell täckning. Med undantag för de stickprovskontroller som statens växtskyddsanstalt gör har man hittills helt litat på de certifikat som utfärdas. Det som har inträffat under de senaste åren gör emellertid att man måste ifrågasätta, om exportländernas certifikat utan vidare kan tas som en garanti för att varan inte är behäftad med sjukdomar eller innehåller skadeinsekter.

I den debatt i detta ärende som vi

Svar på fråga ang. kontrollen av importerade livsmedel

hade förra året här i kammaren framhöll jordbruksministern att det »beror mycket på hur exportlandet respekterar de skyldigheter som följer med ett certifikat. Skulle man i något fall upptäcka, att det brister på den punkten och att pålitligheten inte är så stor, har man naturligtvis anledning att göra en strängare bedömning av importen från det landet.»

Nu säger jordbruksministern: »Frågan om anpassning av kontrollverksamheten med hänsyn till ökningen av importen av trädgårdsprodukter följs med uppmärksamhet av växtskyddsanstalten.»

Jag har full förståelse för att den alltmär ökade importen av trädgårdsprodukter gör arbetsbördan ytterligare betungande för statens växtskyddsanstalt. När det dessutom har visat sig att det finns skäl att ifrågasätta om exportlandet tillräckligt noggrant följer bestämmelserna, måste man ha möjligheter att följa upp dessa frågor på hemmaplan och därvid också överväga ytterligare åtgärder.

I min fråga begärde jag också besked om huruvida kontrollen av importerade livsmedel är tillfredsställande från hälsosynpunkt. Vad jag därvidlag skulle önska är att man får ett intensivare samarbete mellan statens växtskyddsanstalt och statens institut för folkhälsan i syfte att så mycket som möjligt eliminera riskerna för att mindre tjänliga varupartier införes till vårt land. Jag har i många olika sammanhang märkt att en intensifierad kontrollverksamhet på detta område är ett mycket starkt konsument- och folkhälsointresse; detta har inte minst framgått av en näringspolitisk debatt under de senaste dagarna.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **HOLMQVIST**:

Herr talman! Det har uppgivits för mig att det parti sallad, i vilket förekomst av koloradoskalbagge observera-

des, var det första parti som kom för säsongen från landet i fråga. Detta visar att uppmärksamheten är skärpt. Det kan tilläggas att växtskyddsanstalten har tagit kontakt med landets ambasad och fått beskedet att man kommer att upphöra med sina sändningar tills man utrett denna fråga vidare. Jag vill gärna nämna detta, eftersom det gör klart att växtskyddsanstalten verkligen har sin uppmärksamhet riktad på dessa frågor.

Huvudregeln är eljest att anstalten skall vara särskilt försiktig, när det gäller att inspektera sådana växter som föres till vidare odling inom vårt land, men kan utföra kontrollen mera stickprovsmässigt när det gäller grönsaker och frukt som går direkt till konsumtion. Dessutom följer anstalten noga det aktuella sjukdomsläget i de olika exportländerna och anpassar sina åtgärder med hänsyn till detta. Jag tror därför att det som nu har inträffat inte ger oss anledning att gripas av någon oro.

Uppenbart är att detta är en viktig fråga, som förtjänar uppmärksamhet. Vi har också förstärkt kontrollen. År 1960 hade vi 8 tjänstemän som sysslade med denna inspektion. Antalet har nu ökat till 18 personer. Dessutom finns vissa medel anvisade för anlåtande av extra personal när så behövs. Vi har således ett ganska gott skydd som hävdar sig väl vid en jämförelse med de regler som tillämpas i andra länder.

Herr **NILSSON** i Bästekille (h):

Herr talman! Statsrådet Holmqvist meddelar nu i sitt andra anförande, att vi med skärpt uppmärksamhet följer förhållandena i de länder som exporterar grönsaker och andra livsmedelsprodukter hit. Detta hälsar jag med stor tillfredsställelse, eftersom jag anser att en sträng kontroll är högeligen av nöden. Det får väl i någon mån betraktas som rena turen att vi vid en stickprovskontroll lyckades hitta denna koloradoskalbagge; den hade ju lika gärna kun-

Svar på fråga ang. enhetliga bestämmelser vid fastställande av barns identitet

nat glida in i ett parti, som inte blivit undersökt, och förblivit oupptäckt, varigenom den kunnat medföra skadeverkningar på grödan i vårt land, om vilkas omfattning vi i dag inte kan göra oss en föreställning men som — det vet vi — skulle kunnat bli synnerligen svåra.

Jag gläder mig också över att man har vänt sig till ambassaden för vår handelspartners land och klart och tydligt framhållit nödvändigheten av att en effektiv sådan kontroll utföres under bättre och mera ordnade förhållanden än vad som nu är fallet. Jag tror detta var nödvändigt. Jag kan nämligen inte värja mig för intrycket, att dessa exportländer gärna struntar i vad de borde göra, i förhoppningen »går det så går det, och skulle det upptäckas något fel, får vi väl be om ursäkt». Det räcker inte att ha en sådan inställning! Vi vill ha fullgoda garantier för att de överenskomna reglerna hela tiden skall följas, så att vi inte får in sådana besvärliga skadeinsekter i landet.

Vi har nu fått veta att personalförhållandena vid växtskyddsanstalten förbättrats. Detta är också att hälsa med tillfredsställelse. Finns det flera människor som arbetar där är givetvis också möjligheterna större att genom kontrollerna komma till rätta med de saker som kontrollerna är avsedda att upptäcka och klara av.

Till slut vill jag understryka, herr talman, att denna fråga inte bara är ett producentintresse utan även ett konsumentintresse. Konsumenterna, som ställer tämligen stora fordringar på kvaliteten på våra svenska varor, bör ha rättighet att ställa lika stora krav på de varor som importeras när vi inte själva har tillräckligt av dessa inom landet.

Herr talman! Jag tackar statsrådet ännu en gång för svaret.

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! Jag noterar naturligt-

vis som positivt vad jordbruksministern här säger om att koloradoskalbaggen upptäcktes i det första varupartiet som fördes in i landet. Detta ger mig anledning tro att diskussionen i samma ämne förra året har medfört att uppmärksamheten skärpts på dessa sändningar.

Jag noterar också med tillfredsställelse att det blivit en skärpning av kontrollen så till vida att de länder som inte ger sådana garantier måste upphöra med sina sändningar hit. Det är kanske inte möjligt att kontrollera alla sändningar, men jag finner att dessa stickprovsundersökningar borde aktiveras ytterligare.

Vad jag sagt nu innebär inte att jag hyser någon speciellt stor oro — jag hör här att vi har fått en förstärkt kontroll och jag anser att det är förträffligt att antalet anställda för denna uppgifts fullgörande har ökat. Det är riktigt att utnyttja de möjligheter som finns att anskaffa extra personal, anser jag. Fortsätt med det! Accelerationen av konsumtionen av grönsaker och den därav föranledda importen av dessa varor ökar. Jag tror att man med anledning därav måste iaktta en viss flexibilitet även i fråga om antalet anställda som utövar kontrollen.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5

Svar på fråga ang. enhetliga bestämmelser vid fastställande av barns identitet

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING, som yttrade:

Herr talman! Fru Kristensson har frågat, om jag avser att föranstalta om enhetliga bestämmelser vid fastställande av barns identitet för att förebygga förväxlingar av barn på förlossningsanstalter.

För ett år sedan besvarade jag i denna kammare en fråga i samma ämne.

Svar på fråga ang. enhetliga bestämmelser vid fastställande av barns identitet

Jag framhöll därvid att det är socialstyrelsen som beslutar om åtgärder för säkerställande av barns identitet. Inom den slutna förlossningsvården används ett system med två sammanhängande nummerbrickor med samma nummer. Innan navelsträngen klipps av särskils brickorna och den ena fästs runt barnets och den andra runt moderns handled. Brickorna får inte avlägsnas förrän vid utskrivningen. Socialstyrelsen har hittills ansett detta system vara fullt betryggande.

En kompletterande identifieringsmetod med fotavtryck på de nyfödda barnen har prövats men man har funnit att den inte är helt tillförlitlig. Socialstyrelsen planerar dock att undersöka möjligheterna att förbättra tekniken vid fotavtrycksmetoden.

Inom socialstyrelsen diskuteras vidare möjligheten att identifiera patienter på sjukhus genom ett system med plastband med instansade identifieringsuppgifter. Bandet fixeras vid handleden med specialverktyg. Metoden är dock ännu på försöksstadiet.

Vidare anförde:

Fru KRISTENSSON (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret. Det var mycket utförligt trots att socialministern tydligen har svarat på en liknande fråga förra året. Jag har inte ställt frågan därför att jag tror att landets barnaföderskor har någon egentlig anledning till oro, men det bör undvikas att de ens har en misstanke om att en förväxling kan ske.

Av svaret framgår nu att det åtminstone är tre metoder som användes. Jag tror mig veta att ytterligare någon metod tillämpas. Enligt min mening borde det vara angeläget att man utfärdar enhetliga regler, så att samma metod användes på alla förlossningsanstalter.

För någon månad sedan relaterades i dagspressen ett fall där ett sjukhus-

biträde fann att en rödhårig mamma hade ett barn som inte var rödhårigt. Hon trodde sig känna till att enligt genetiska regler får rödhåriga föräldrar också rödhåriga barn. Samtidigt fanns på avdelningen ett nyfött rödhårigt barn, varför hon trodde att ett fel förelåg. Det var då naturligt för henne att byta dessa båda barn.

Det visade sig emellertid att den rödhåriga mamman verkligen hade ett barn som inte var rödhårigt, och därför var man tvungen att byta tillbaka igen. Jag vill inte säga att detta är någonting vanligen förekommande.

Enligt socialministern är det socialstyrelsen som utfärdar bestämmelser. Men enligt dessa är huvudregeln att den för förlossningsanstalten ansvarige läkaren skall utfärda de närmare anvisningarna. Först när sådana inte finns skall man tillämpa de generella av socialstyrelsen utfärdade reglerna. Jag tillåter mig tro att det vore lämpligare om socialstyrelsen helt och hållet toge saken i egna händer och utfärdade betryggande regler, som fick tillämpas på samtliga våra förlossningsanstalter. Jag skulle gärna ha önskat att socialministern hade instämt i detta.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Jag har av fru Kristenssons skildring förstått att ingen olycka inträffade i det av henne relaterade fallet, eftersom man rättade till det hela. Jag vill emellertid säga att den enhetliga, generella metoden är användandet av brickor. De andra metoder jag här har nämnt om och som delvis har prövats har tillkommit för att komplettera metoden med brickorna. Det är på den vägen socialstyrelsen nu arbetar för att få dubbel kontroll.

Fru KRISTENSSON (h):

Herr talman! Det är bara en detalj, men jag trodde mig veta att åtminstone plastbanden med de instansade iden-

Svar på fråga ang. åtgärder för att vidga lärarnas kunskaper om stamningsbesvär bland elever

tifieringsuppgifterna inte var en kompletterande metod utan någonting som användes i stället för nummerbrickorna.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6

Svar på fråga ang. åtgärder för att vidga lärarnas kunskaper om stamningsbesvär bland elever

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för utbildningsdepartementet, herr statsrådet PALME, som yttrade:

Herr talman! Herr Rubin har frågat om jag avser att vidtaga några åtgärder för att vidga lärarkårens kunskaper om stamningsbesvär bland skolelever.

I de nya läroplaner som kommer att gälla vid lärarhögskolorna från och med den 1 juli innevarande år har utbildningen i logopedi fått en stärkt ställning. Denna utbildning syftar till att ge lärarkandidaterna kunskaper i att observera och diagnostisera talfel. För att bota sådana fel krävs självfallet hjälp av specialist.

Vidare anförde:

Herr RUBIN (mbs):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min fråga. Jag finner det delvis positivt. Jag frågade om statsrådet hade för avsikt att vidga lärarkårens kunskaper om stamningsbesvär. I statsrådets svar sägs att man vid lärarhögskolorna skall utvidga kunskaperna om talfel bland skolelever.

Min fråga föranleddes av att forskningsassistent Lisa Granér vid sociologiska institutionen i Göteborg gjort en undersökning om stammande barn. Denna undersökning visar att det föreligger dubbelt så stor risk för stammare

att hamna i specialklasser som för dem vilka inte stammar, trots att det inte finns någon skillnad i intelligens mellan de två grupperna.

Intressant är att samma undersökning visat att det inte är kamraterna som utgör irritationsmoment för dem som stammar utan att det oftast är de vuxna. Den stammande blir kanske inte undanskuffad eller pikad för sitt handikapp, men många vuxna personer behandlar vederbörande enligt metoden att de inte vill tala om den stammandes talbesvär och anser dessa som något negativt.

Som jag sade är procentuellt fler elever med stamningsbesvär placerade i specialklasser än andra elever. Personligen tror jag att ett barn som stammar har svårare att visa vad hon eller han kan. Jag stammade själv i min barndom. Över 15 procent av de stammande är placerade i specialklasser, och det visar att de är överrepresenterade. Det har också visat sig att de stammande eleverna i normalklass klarar sig något sämre än övriga elever men att de är bättre än de som är placerade i specialklass. Detta tyder på att många av de elever som går i hjälpklass helt enkelt inte hör hemma där.

De undersökningar som gjort visar klart och tydligt att lärarna vid våra skolor helt enkelt inte vet hur de skall bemöta en stammande elev. Stämningen beror ju på medicinska, psykologiska och sociologiska faktorer, men vetenskapligt vet man inte varför en människa stammar. Stamningsbesvären börjar ofta vid tre års ålder; därför är det viktigt att de stammande behandlas redan i barndomen, d. v. s. i skolorna, och att det inte som nu blir en massa hysch-hysch kring stämningen.

Chefen för utbildningsdepartementet, herr statsrådet PALME:

Herr talman! Elever som har stam-

Svar på fråga ang. åtgärder för att vidga lärarnas kunskaper om stamningsbesvär bland elever

ningsbesvär eller elever som har läs- och skrivsvårigheter — en annan stor grupp — har naturligtvis i vissa avseenden sämre förutsättningar än andra, och det kan alltså hända att de kommer efter i skolarbetet. Man bör emellertid inte dra alltför långtgående slutsatser av att en del av dem är placerade i specialklass. Det kan vara fråga om speciella klasser för just elever med tal- och skrivsvårigheter eller med stamningsbesvär, och det kan i vissa fall vara ganska klokt att placera dem i sådana klasser eftersom de då får en undervisning som är konsekvent inriktad på att hjälpa dem.

Det har redan tidigare funnits viss undervisning om dessa frågor vid lärarutbildningen. Men det som ingick i mitt svar var att fr. o. m. den 1 juli i år förstärks det momentet i lärarutbildningen.

Det kan naturligtvis inte vara så att lärarna skall behandla dessa elever — i så fall skulle det kunna bli etter värre, ty det är de inte utbildade för. Vad som kan ingå i utbildningen är att observera sådana fel, veta litet om orsaken m. m. och sedan skapa möjligheter för en behandling av specialist; det är vad man kan kräva av lärarna. Dessutom skall de naturligtvis visa hänsyn mot dessa elever precis som mot elever med tal- och skrivsvårigheter och ha insikt om att stamning är en sjukdom och inte behöver vara uttryck för att dessa elever har svårt för sig i skolarbetet eller annorstädes.

Herr RUBIN (mbs):

Herr talman! Jag menar givetvis inte att lärarna skall behandla eleverna men en viss form av behandling är det väl ändå om lärarna äger kunskap om stamningsbesvär och visar förståelse för dem som stammar.

Den undersökning som gjorts i Göteborg, där man tillfrågat 1 827 klasslärare, visar att nästan alla av de till-

frågade lärarna erkänner att de känner sig mycket osäkra hur de skall bete sig när det gäller elever med stamningsbesvär. Nästan alla vid undersökningen tillfrågade lärare skulle vilja lära sig mer om hur de på ett eller annat sätt skulle kunna hjälpa eleverna.

Vid olika skolor praktiseras olika metoder. Det finns lärare som låter elever med stamningsbesvär göra skriftliga prov eller i övrigt svara skriftligt på frågor. I vissa fall undviker man av hänsyn att muntligen fråga den stammande eleven. Man är inom lärarkåren över huvud taget mycket osäker hur man skall bete sig. Det har häromåret kommit ut utmärkta böcker i ämnet, t. ex. chefen för talkliniken i Göteborg Björn Fritzells »Upplysningar och råd rörande stammande barn» samt doktor Gösta Bjuggrens »Tal- och röstrubbingar hos skolbarn», och jag förstår inte varför inte skolöverstyrelsen kan distribuera dessa skrifter till alla lärare som undervisar stammande barn.

Stamningsproblemet hör inte beaktas bara av dem som skall bli lärare, ty stamningsbesvär finns redan nu bland skoleleverna. Det är därför av vikt att just den lärarkår som nu tjänstgör upplyses. Att de som stammar kommer efter i undervisningen vilket statsrådet påpekade är något som absolut inte behöver ske. Det är på tiden att man släpper alla fördomar rörande stamning, klart talar ut med stammande elever och skaffar sig förståelse för vad stamning egentligen är. Det är tyvärr ofta så att folk alltför ofta får kontakt med stamning i revyer i vilka det skämtas med stammare och därför får en känsla av att stamning är något negativt.

Jag ber, herr statsråd, att Ni på allt sätt försöker medverka till att sådana åtgärder vidtages som innebär hjälp åt de elever som stammar; de utgör cirka 1 procent av Sveriges nuvarande skolelever.

Härmed var överläggningen slutad.

Svar på interpellation ang. åtgärder mot skattefusk

§ 7

Svar på fråga ang. åtgärder för att befrämja den svenska flygchartertrafiken

Ordet lämnades på begäran till

Herr statsrådet GEIJER, som yttrade:

Herr talman! Herr Rubin har frågat kommunikationsministern om han inom den närmaste tiden avser vidta några åtgärder för att befrämja den svenska flygchartertrafiken genom att t. ex. ge svenska reseföretag möjlighet att utföra charterresor till Östafrika och Västindien.

Med hänsyn till att kommunikationsministern är på utrikes resa har det överlämnats till mig att besvara frågan.

Den framtida flygcharterpolitikens utformning är för närvarande föremål för utredning i samverkan mellan de tre skandinaviska trafikministerierna. Jag vill därför inte nu göra några närmare uttalanden i ämnet.

Vidare anförde

Herr RUBIN (mbs):

Herr talman! Det är ju så här i riksdagen att man när man motionerar, interpellerar eller ställer frågor ofta hänvisas till pågående utredningar.

När de nuvarande bestämmelserna rörande chartertrafik och linjetrafik en gång utarbetades tog det tio år innan Kungl. Maj:t slutligen stadfäste dem. Genom den monopolställning SAS har fått hindras nu låglönetagare att flyga till platser som många av dem skulle vilja besöka. Hur många är det inte som skulle vilja flyga till exempelvis Kenya eller Tanzania och lära känna u-länderna på ett bättre sätt? Men våra turister hänvisas för närvarande till resmål som Kanarieöarna.

Man får kanske också se litet affärsmissigt på detta problem. Hur blir det för de flygbolag som gjort stora investeringar i dyrbara jetflygplan om de nu inte längre skall flyga på Grekland?

Skall verkligen charterflygbolagen behöva ställa in sina plan i malpåsar?

För mig personligen och säkert för många är det oerhört betydelsefullt att svenska medborgare får flyga till de resmål som vi vill besöka, och jag tror att det skulle vara av stor betydelse om den svenska allmänheten fick större kontakt med u-länderna.

Jag vill också erinra statsrådet om att enligt bestämmelserna luftfartsmyndigheten visserligen skall vara restriktiv med att ge tillstånd till charterflygningar, men det står inte att man inte får ge tillstånd. Man får hoppas att det i framtiden inte är bara affärsmän med betalda firmaresor utan även vanliga människor som får tillfälle att flyga till t. ex. Östafrika eller Västindien. Jag hade därför hoppats att statsrådet skulle ge ett något mer positivt svar och inte bara det gamla vanliga att det pågår utredningar.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8

Svar på interpellation ang. åtgärder mot skattefusk

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÅNG, som yttrade:

Herr talman! Herr Karlsson i Huddinge har i en interpellation frågat mig om jag överväger att undersöka förutsättningarna för mera generella och periodiska skattekontrollerande åtgärder i syfte att komma till rätta med det utbredda skattefusket.

Jag vill med anledning härav framhålla att vid sidan av de omfattande branschkontroller och andra stickprovsundersökningar som företas på initiativ av riksskattenämndens kontrollbyrå pågår genom bolagstaxeringsnämnderna och länsstyrelsernas taxeringssektioner kontinuerligt en kontroll av företagens och företagarnas inkomst- och förmögensredovisning.

Svar på interpellation ang. åtgärder mot skattefusk

Vidare vill jag erinra om att under de senaste åren flera åtgärder vidtagits i syfte att förbättra skattemyndigheternas möjligheter i kampen mot skattefusk.

Som exempel härpå kan jag nämna den år 1961 införda möjligheten för skattemyndigheterna att påkalla handräkning av utmätningsman för att få tillgång till räkenskaper och andra handlingar som inte frivilligt ställs till förfogande vid taxeringsrevision samt de skärpningar som samtidigt infördes i skattestrafflagen.

Trots dessa åtgärder torde det bli erforderligt att gå längre på den inslagna vägen med ytterligare straffskärpningar. En översyn av skattestrafflagen pågår genom en särskild utredning.

Jag kan även nämna, att de sakkunniga som verkställt en översyn av bokföringslagen föreslagit en väsentlig utvidgning av de räkenskapsskyldigas krets och sådana ändrade regler för redovisningsskyldigheten som är ägnade att underlätta taxeringskontrollen.

Det är givetvis angeläget att taxeringsarbetet, i den takt som de personella resurserna tillåter, inriktas på en fortsatt intensifierad gransknings- och kontrollverksamhet.

Vidare anförde:

Herr KARLSSON i Huddinge (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för svaret på min interpellation.

Denna fråga blossar osvikligt upp i spalterna varje år i samband med taxeringskontrollerna. Myndigheterna vidtar den ena eller andra nya åtgärden, men det är nog svårt att svara ja på frågan om skattefusks totala omfattning blivit mindre med åren. Oomtvistligt är att skattesmiteriet är en mycket stor fråga och att det rör sig om miljarder som stat och kommun går förlustiga och som andra skattebetalare får betala genom högre skattesatser än som

skulle varit behövligt om alla skattade i enlighet med gällande lag och bestämmelser. Med hänsyn till att frågan har så stor räckvidd och här nämnda konsekvenser för det stora flertalet av medborgarna som praktiskt taget inte kan undanhålla ett öre, även om någon av dem skulle vilja — jag åsyftar löntagarna som får arbetsgivaruppgifter på hela inkomsten — måste alla åtgärder prövas som över huvud taget kan tänkas ha en väsentlig betydelse för att råda bot på det onda.

Jag kan naturligtvis inte anmärka på att finansministern erinrar om de åtgärder som statsmakterna vidtagit under senare år. Det framgår emellertid av svaret att finansministern också anser att det inte kan få stanna vid vad som gjorts. Därtill är problemet fortfarande alltför stort och olöst. Statsrådet förordar straffskärpningar, vilket jag kan anteckna som ett positivt besked med anledning av vad jag ifrågasatt i interpellationen.

I denna har jag emellertid också ställt frågan om inte slutsatsen efter alla stickprov och andra punktkontroller är att man måste övergå till ett mera generellt och periodiskt system, som väl bara kan bli ett eller annat slag av obligatorisk kontroll vad beträffar den krets av skattebetalare som verkligen är intressant i sammanhanget, nämligen företagen och företagarna. Jag medger att jag inte för dagen — och det är ju för övrigt inte så lätt för en lekman — kan föreslå konkreta åtgärder. Men jag är för min del övertygad om att det måste bli något slag av offentlig obligatorisk revision av alla företags räkenskaper. På vilket sätt och i vilken omfattning detta skall göras och av vem kan man fundera över liksom också vilken apparat detta skulle fordra, men något i den vägen har jag för mig är ofrånkomligt.

I slutet av finansministerns svar nämndes att sakkunniga verkställt en översyn av bokföringslagen och därvid före-

Svar på interpellation ang. åtgärder mot skattefusk

slagit både en utvidgad räkenskaps-skyldighet och ändrade regler för denna i syfte att underlätta taxeringskontrollen. Jag vet inte vad detta kan leda till men jag uppfattar det som åtminstone en kommentar till min här nämnda propå och kanske jag också får tolka kommentaren som i vart fall inte avböjande.

I alla händelser vill jag tolka finansministerns svar positivt och jag förutsätter alltså att finansdepartementet kommer att framlägga nya förslag till åtgärder i syfte att åstadkomma en rättvisare faktisk skattebelastning.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Eftersom jag tidigare har intresserat mig för denna fråga både här i riksdagen och annorstädes skall jag be att få säga några ord.

Jag tror till att börja med att herr Karlsson i Huddinge lägger litet väl ensidiga aspekter på detta problem. Det som numera är det allvarliga med skattefusket är att det faktiskt omfattar hela samhället. Förr var det kanske en kategorihistoria, men det är det ju inte numera. Det inträffar att löntagare tar arbete under förutsättning att det inte lämnas uppgifter om det. Man byter tjänster och man byter tjänster mot varor o. s. v. Fusket har alltså fått en katastrofal omfattning. Om man skall hålla på principen att taxering och beskattning skall vara likformig innebär det snart dess värre att människor måste skattefuska därför att man på det sättet kan åstadkomma likformighet. Det är alltså mycket illa ställt.

Jag skulle vilja säga att det bästa sättet att komma åt skattefusket är att komma ifrån det. Jag har en gång ställt en enkel fråga till finansministern om det inte vore skäl att övergå till ett annat skattesystem med tyngdpunkten på indirekta skatter för att på det sättet eliminera skattefusket. Finansministern medgav då att det säkert skulle innebära en förbättring just i fråga om

aspekten på skattefusk. Skattefusk omöjliggöres i stor utsträckning med indirekta skatter. En stor skattereform som vi har efterlyst länge skulle alltså även medföra den fördelen att man skulle komma åt skattefusket. Jag vill tillägga, när jag talar om indirekta skatter, att det därvid givetvis skulle lämnas stöd åt de svagare grupperna i samhället, men det är ju en given förutsättning.

Vad beträffar finansministerns uttalande om större effektivisering genom anlitande av utmätningsmännen för att plocka fram räkenskapshandlingar och annat vill jag nämna att det har blivit en reform på papperet. Jag tror att det tillvägagångssättet använts ytterst sällan. Dess bättre beror detta på att företagen frivilligt ställt handlingar till förfogande.

Skall man ha kvar detta skattesystem tror jag att man skulle kunna få en förbättring till stånd om taxeringsnämnderna ändrades. Jag har en motion i år som drunknat i motionsfloden, men så småningom flyter den kanske upp någonstans. Den går ut på att man skall ersätta lekmannataxering med tjänstemannataxering. Det börjar bli mycket svårt att få kvalificerade ordförande och kronombud i våra taxeringsnämnder, och resultatet blir givetvis därefter även i det här avseendet. Dessutom blir taxeringen föga likformig, men den skulle bli mer likformig vid tjänstemannataxering, bl. a. när det gäller frekvensen att anmäla skattefusk till åtal. En utredning visar att frekvensen för närvarande är mycket skiftande härvidlag, ty taxeringsnämnderna är mycket olika benägna att till åtal anmäla de skattefusk eller försök därtill som de kommer på. Men vi får kanske så småningom anledning att återkomma till motionen.

Jag håller med herr Karlsson i Huddinge om att skattefusk är ett otäckt brott eftersom det är en sorts stöld från andra, hederliga människor. Det

Svar på interpellation ang. åtgärder mot skattefusk

går inte heller att förklara bort det med att tala om det höga skattetrycket. Lika litet som vi förlåter den hungrige då han stjälar kan vi förlåta den girige när han skattefuskar. Vi måste ta avstånd från detta, och jag vill ännu en gång vädja till finansministern att överväga, om inte önskemålet att komma ifrån mycket av det otrevliga skattefusket utgör ytterligare en anledning att mera allmänt införa indirekta skatter.

Herr **KARLSSON** i Huddinge (vpk):

Herr talman! Ibland tycker jag att herr Sjöholm har mycket friska och nya synpunkter på olika problem men i dag kan jag inte följa honom. Jag tycker rent ut sagt att det var ett dåligt försvar för företagarnas skattefusk att göra gällande, att också en och annan löntagare kan skattefuska genom extraknäck. Det är väl ändå uppenbart för alla att det stora flertalet av vårt lands medborgare inte kan skattefuska, utan att det tvärtom är de som får betala för dem som kan göra det. Det är alltså löntagarna som måste betala vad företagen inte betalar. Enstaka avvikelser inom den stora majoritet som löntagarna utgör kan inte förändra sakförhållandet.

Vidare menar herr Sjöholm att det vore en utväg att övergå till indirekt beskattning i största allmänhet, men ingen i denna kammare kan väl förneka att den indirekta beskattningen, d. v. s. systemet med skatt i förhållande till konsumtionen, är den mest orättvisa beskattningen. Folkpensionärer, låginkomsttagare och över huvud taget alla som har svårt att klara sig i samhället skulle få sitta emellan eftersom de drabbas hårdast av denna beskattning, och detta för att vi skall få ett effektivt skattesystem. Hur kan man anse att detta är en utväg att komma till rätta med det skattefusk som företagen gör sig skyldiga till? Jag vet inte hur herr Sjöholm i praktiken

skall kunna motivera sin ståndpunkt för allmänheten.

Det får emellertid bli hans sak. Jag tycker det är häpnadsväckande att söka en utväg ur skattesmiteriet genom att föreslå något dylikt, och jag kan aldrig tänka mig att finansministern skulle gå så långt, även om han på vissa punkter har givit efter för det allmänt borgerliga kravet att öka den indirekta beskattningen. Det är ju en beskattning som inte betyder så mycket för de välsituerade i vårt land.

Herr **SJÖHOLM** (fp):

Herr talman! Herr Karlsson i Huddinge sade att han inte kunde hänga med i mina tankegångar. Det måste bero på att herr Karlsson är indisponerad på något sätt; han brukar ju annars ha ganska lätt för att fatta. Jag tog inte skattesmitarna i försvar, herr Karlsson! Jag sade att skattefusk är ett otäckt brott, som inte går att försvara. Det är stöld från hederliga skattebetalare. Hur herr Karlsson kan tolka det så att jag försvarade skattefusket begriper jag inte.

Jag tillät mig säga att ett system med indirekt skatt skulle vara ett sätt att komma ifrån skattefusket, och det är ju också en skatteform som tillämpas i ett land österut, vilket jag tror att herr Karlsson har vissa sympatier för. Där är den största delen av skatten indirekt, och jag tror att det systemet fungerar ganska bra. När jag talade om den indirekta skatten tillade jag att det systemet måste förenas med vissa stödåtgärder för exempelvis folkpensionärerna. Jag vill inte åt folkpensionärerna, herr Karlsson. Tvärtom har jag motionerat i år om att folkpensionen skall vara helt skattefri.

Vidare sade herr Karlsson att indirekt skatt är något av det mest orättvisa man kan tänka sig, därför att den gynnar de människor som lever i sus och dus. Från min yrkesutövning har jag emellertid sett många exempel på

Svar på interpellation ang. apotekares tystnadsplikt

motsatta förhållandet, alltså att människor som aldrig betalar ett öre i skatt lever just i sus och dus, på en mycket högre standard än troligen både herr Karlsson och jag gör. Vi kan inte komma åt dem för det. Men om vi hade indirekt beskattning, skulle de människorna tvingas att betala skatt samtidigt med att de ger ut pengar. Då hade vi kunnat komma åt dem.

Det är mycket otillfredsställande att dessa människor skall kunna leva som de gör nu utan att betala skatt. Med ett system med indirekt skatt skulle vi som sagt ha kunnat komma åt dem; då hade de varit tvungna att betala skatt som alla andra. Och genom de skatteintäkter vi då fått hade vi kunnat ge stöd åt de svagare inkomstgrupperna, t. ex. folkpensionärer och barnfamiljer. Om herr Karlsson tycker att det är rätt att de människor jag här talar om skall få profitera på skattebetalarna som de nu gör, så må det vara herr Karlssons ensak, men jag trodde vi var eniga om att det är ett mycket otillfredsställande förhållande.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 9

Svar på interpellation ang. apotekares tystnadsplikt

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING, som yttrade:

Herr talman! Herr Göransson har i en interpellation riktat vissa frågor till justitieministern angående apotekspersonalens tystnadsplikt. Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Som herr Göransson framhållit i sin interpellation är reglerna om apotekspersonalens tystnadsplikt av mycket gammalt datum. Den grundläggande bestämmelsen finns alltså i ett stadgande i Kungl. Maj:ts medicinalord-

ningar från år 1688. I narkomanvårds-kommitténs andra delbetänkande, Kontrollsystemet (SOU 1967:41), har frågan om apotekspersonalens tystnadsplikt uppmärksamrats. Under de pågående diskussionerna om olika möjligheter att effektivare bekämpa narkotikamissbruket har det visat sig att tvekan råder om innebörden av apotekspersonalens tystnadsplikt. Socialstyrelsen har sin uppmärksamhet riktad på frågan. Inom styrelsen pågår för närvarande en utredning om de problem som rör handlingssekretess och tystnadsplikt vid apoteken. Denna utredning syftar till att få fram nya bestämmelser på området. Under utredningen torde få övervägas i vilken omfattning inskränkningar bör göras i tystnadsplikten så att det samarbete mellan apotekare och läkare som herr Göransson efterlyser inte motverkas. Det blir här som i andra liknande sammanhang fråga om en avvägning mellan olika intressen. Vid denna intresseavvägning måste självfallet även rättssäkerhets-synpunkter ges stort utrymme. Något principiellt hinder för att tystnadspliktsbestämmelserna utformas så att ett önskvärt samarbete blir möjligt bör inte finnas.

Vidare anförde

Herr GÖRANSSON (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet och chefen för socialdepartementet för svaret på min interpellation. Jag uppfattar svaret såsom positivt och såsom ett understrykande av det behov som föreligger av en mera tidsenlig lag på det aktuella området. Bakgrunden till min interpellation om denna lag från år 1688 är dock icke historiska motiv eller dylikt, utan orsaken till att jag framställt den är att denna lag dagligen berör olika grupper av medicinalpersonal och alltså har en direkt anknytning till nuet. Jag ser därför med tillfredsställelse på det för-

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

hållandet att en utredning pågår inom socialstyrelsen, och det är min förhoppning att denna utredning snarast skall framlägga förslag i ämnet.

Å andra sidan är det naturligtvis synnerligen viktigt att den enskilda människans integritet skyddas i detta sammanhang. Det vore dock allvarligt om det förtroendefulla samarbete mellan olika grupper av medicinalpersonal, som i dag finns, skulle försvåras, och jag utläste också en liknande inställning i socialministerns svar. Jag är alltså övertygad om att socialministern och jag är överens om att det samarbete som i dag förekommer bör kunna fortsätta i avvaktan på nyssnämnda utredning.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 10

Föredrogs, men bordlades åter bevillningsutskottets betänkande nr 40, tredje lagutskottets utlåtande nr 45 och jordbruksutskottets utlåtande nr 24.

§ 11

Föredrogs var för sig följande, vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda men då bordlagda interpellationsframställningar, nämligen av:

herr *Andersson* i Örebro (fp), till herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet angående det ställiga stödet till kommersiell utlandsinformation, och

herr *Oskarson* (h), till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående igångsättningstillstånd för lägenheter i bostadshus.

Kammaren biföll dessa framställningar.

§ 12

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till klass- och

ämneslärarutbildning m. m. för budgetåret 1968/69 jämte motioner.

Sedan Kungl. Maj:t i propositionen nr 1 (bilaga 10, punkten F 1) beräknat medel till Lärarhögskolorna m. m., hade Kungl. Maj:t i propositionen nr 65 under åberopade av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 1 mars 1968 framlagt av utskottet i utlåtandet närmare redovisade förslag i ämnet.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 832 av herr *Lidgard* och II: 1077 av herr *Nordstrandh*,

dels de likalydande motionerna I: 833 av herr *Lidgard* och fröken *Stenberg* samt II: 1076 av herr *Nordstrandh*,

dels de liklydande motionerna I: 834 av fröken *Stenberg m. fl.* och II: 1079 av herr *Nordstrandh m. fl.*,

dels de liklydande motionerna I: 835 av fröken *Stenberg* och herr *Lidgard* samt II: 1075 av herr *Nordstrandh*, vari hemställt att riksdagen uttalade att Kungl. Maj:t snarast måtte framlägga förslag om inrättande av Up-tjänster som övningslärare för tjänstgöring även på grundskolans låg- och mellanstadier vid skolenheter för lärarhögskolas försöks- och demonstrationsverksamhet,

dels de likalydande motionerna I: 836 av herrar *Wallmark* och *Strandberg* samt II: 1078 av herr *Nordstrandh* och fru *Sundberg*, vari hemställt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att Kungl. Maj:t måtte meddela bestämmelser om fyllnadsprövning i enlighet med vad i motionerna anförts före inträdet vid lärarhögskola i matematik, fysik och kemi för sådana elever som ej uppfyllde kraven i dessa ämnen motsvarande minst fackskolans sociala linjes naturvetenskapliga gren,

dels de likalydande motionerna I: 837 av herrar *Österdahl* och *Erik Filip Petersson* samt II: 1074 av fru *Nettelbrandt* och herr *Hamrin* i Kalmar,

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

dels motionen II:1080 av fru *Ryding* m. fl.

Utskottet hemställde,

1. att riksdagen måtte

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att vid lärarhögskolorna inrätta tio tjänster som rektor i Up 27,

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att inrätta två professurer i enlighet med vad i statsrådsprotokollet förordats,

c) bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om antalet intagningsplatser vid lärarhögskolorna och folkskoleseminarierna,

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om ändring av bestämmelserna om statsbidrag till driftkostnader för det allmänna skolväsendet och för gymnasiala skolor,

e) bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlighet med vad i statsrådsprotokollet förordats godkänna avtal med Kalmar stad och Växjö stad såvitt gällde markbyte,

2. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 833 och II: 1076, nämnda motioner i vad de avsåge införande av en ny tjänstetyp vid lärarhögskolorna, bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med i statsrådsprotokollet angivna grunder och riktlinjer, meddela de bestämmelser och andra föreskrifter, fatta de beslut samt i övrigt vidta de åtgärder, som fordrades för vad i statsrådsprotokollet förordats,

3. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 833 och II: 1076 i vad de avsåge medelsanvisningen till Lärarhögskolorna: Avlöningar för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 112 000 000 kr.,

4. att riksdagen måtte för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa

a) till Lärarhögskolorna: Omkostnader ett förslagsanslag av 6 420 000 kr.,

b) till Lärarhögskolorna: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 6 915 000 kr.,

c) till Folkskoleseminarierna: Avlöningar ett förslagsanslag av 7 780 000 kr.,

d) till Folkskoleseminarierna: Omkostnader ett förslagsanslag av 842 000 kr.,

e) till Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 380 000 kr.,

5. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 832 och II: 1077 om underlag för bedömning av vilket antal ämneslärarkandidater som borde tas in på lärarhögskolorna läsåret 1969/70,

6. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 834 och II: 1079 om utbildning av speciallärare vid lärarhögskolan i Umeå,

7. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 835 och II: 1075 om förslag om inrättande av s. k. Up-tjänster,

8. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 837 och II: 1074 i vad de avsåge inrättande av 72 Up-tjänster,

9. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 837 och II: 1074 i vad de avsåge ökad medelsanvisning till den praktiska lärarutbildningen,

10. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 836 och II: 1078 om fyllnadsprovning före inträdet vid lärarhögskola,

11. att riksdagen måtte avslå motionen II: 1080 om utbildning av oexaminerade lärare.

Reservationer hade avgivits

1) beträffande frågan om inrättande av s. k. Up-tjänster för övningslärare på låg- och mellanstadiet av herrar *Virgin* (h), *Axel Andersson* (fp), *Kajser* (h), *Wallmark* (h), *Thorsten Larsson* (cp), *Wirtén* (fp), *Johan Olsson* (cp), *Nihlfors* (fp), *Mattsson* (cp), *Turesson* (h), *Tobé* (fp), *Westberg* (fp), *Sjönell* (cp) och *Nordstrandh* (h), som ansett att utskottet under 7. bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

motionerna I: 835 och II: 1075 hos Kungl. Maj:t hemställa att förslag snarast förelades riksdagen om inrättande av Up-tjänster för övningslärare på låg- och mellanstadiet vid skolenheter för lärarhögskolas försöks- och demonstrationsverksamhet;

2) beträffande frågan om fyllnadsprövning eller alternativt kompletteringskurs i matematik, fysik och kemi för lärarkandidater på klasslärarlinje av herrar *Virgin, Kaijser, Wallmark, Turesson* och *Nordstrandh* (samtliga h), som ansett att utskottet under 10. bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 836 och II: 1078 hos Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser om fyllnadsprövning enligt vad reservanterna förordat;

3) beträffande införande av en ny tjänstetyp vid lärarhögskolorna av herr *Nordstrandh* (h), utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr NORDSTRANDH (h):

Herr talman! Huvudprinciperna för den lärarutbildningsreform, som är avsedd att genomföras fr. o. m. den 1 juli 1968, fastlades genom beslut av föregående års riksdag. Genom SÖ:s försorg har därefter förberedande åtgärder för klagörande av reformens innebörd vidtagits och vissa beslut har fattats av Kungl. Maj:t. Den proposition, som vi nu går att besluta om, behandlar därför endast dels huvudsakligen medelsanvisningar, dels ytterligare några spörsmål av mera principiell natur. Det är de senare som jag framför allt skall uppehålla mig vid, konkretiserade till tre reservationer, två motiverade och en blank. Dessa är samtliga utslag av de krav på kvalitet i lärarutbildningen, som man kan ha anledning att ställa.

Kvalitetskravet måste ständigt hållas

levande, då man annars lätt helt absorberas av dimensionerings- och prognosresonemang. Kvantitetsbegreppen har en förunderlig makt över tanken och handlandet. De är givetvis nödvändiga, ja oundgängliga — jag har för övrigt själv i en motion varnat för överproduktion av lärare — men kvantitetsbegreppen får inte bli allenahärskande.

Enligt beslut av föregående års riksdag skall en eller flera skolenheter inom det kommunala skolväsendet stå till varje lärarhögskolas förfogande för demonstrationer och försök. Dessa skolenheter skall benämnas skolenheter för försöks- och demonstrationsverksamhet. Vid sidan av försöks- och demonstrationsverksamheten skall vid skolenheterna även bedrivas viss praktisk lärarutbildning i form av auskultationer och övningsundervisning. Vissa lärare som tjänstgör vid dylika skolenheter skall ha ordinarie kommunal tjänst med beteckningen Up — därav alltså beteckningen Up-tjänster, som vi rör oss med. Lärarna skall förordnas för sex år eller i vissa fall för kortare tid.

Skolöverstyrelsen har för nästa budgetår föreslagit, att det vid dessa skolenheter för försöks- och demonstrationsverksamhet skall finnas sammanlagt 72 Up-tjänster för övningslärare, samtliga avsedda för klasslärarutbildning, men departementschefen har förklarat, att han inte är beredd att nu tillstyrka detta förslag. Däremot beräknar han medel för 48 tjänster som övningslärare för tjänstgöring på grundskolans högstadium och på det gymnasiala stadiet — det gäller alltså inte klasslärarstadiet.

Frågan om Up-tjänster för övningslärare på låg- och mellanstadiet tas upp i två motionspar, motionerna I: 835 och II: 1075 samt I: 837 och II: 1074. I dessa motioner påpekas, att departementschefen frångår skolöverstyrelsens i skrivelse till Kungl. Maj:t framförda förslag på en mycket viktig punkt. Skol-

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

överstyrelsen — vår högsta myndighet *även ur pedagogisk synpunkt* — förordar att tjänsterna i övningsämnen inrättas på mellanstadiet. Motiveringens är att lärarkandidaterna genom den verksamhet som bedrivs av lärare med Up-tjänster kommer i kontakt inte endast med klasslärares undervisning — det är givetvis mycket viktigt — utan även med fackutbildade övningslärares undervisning i dessa ämnen på låg- och mellanstadiet. Integreringen av undervisningen i läroämnena och övningsämnen behövs — det är skolöverstyrelsens mening — uppmärksammas såväl när klassläraren ensam undervisar i dessa ämnen som när klasslärare och övningslärare skall samverka. I båda fallen vill man alltså uppnå integration.

Överstyrelsen menar, att det finns starka pedagogiska motiv för att inrätta dessa tjänster — i första hand t. o. m. på mellanstadiet. Utskottets majoritet har emellertid inte velat acceptera överstyrelsens argumentering, som stöds av lärarhögskolornas rektorskonvent och av samtliga berörda fackorganisationer. Vi reservanter menar, att övertygande skäl för inrättande av dessa tjänster har förebragts, och jag ber att få yrka bifall till reservationen 1, innebärande att riksdagen uttalar att Kungl. Maj:t snarast bör framlägga förslag om inrättande av ifrågavarande Up-tjänster.

För behörighet att vinna tillträde till utbildning av klasslärare för lågstadiet och mellanstadiet skall enligt förra årets riksdagsbeslut krävas genomgången fackskola, gymnasium eller motsvarande utbildning. Speciella behörighetskrav uttrycks i krav på kunskaper i särskilt specificerade ämnen enligt fackskolans läroplan.

Kompetensutredningen, alltså en statlig utredning, har med hänsyn till att den som genomgått fackskolans sociala linje, språkliga grenen, inte kan anses ha tillräckliga kunskaper i matematik,

fysik och kemi — observera vilka viktiga kärnämnen det rör sig om! — föreslagit, att den som inte har förkunskaper i dessa ämnen motsvarande årskurs 1 på sociala linjens naturvetenskapliga gren under vissa förutsättningar skall få genomgå kompletterande utbildning vid lärarhögskola. I propositionen beräknas vissa medel för en sådan verksamhet. Så långt kan allt synas väl, men det är inte riktigt väl.

I de likalydande motionerna I: 836 och II: 1078, som anknyter till detta förslag om kompletterande utbildning, betonas att dessa ämnen har en utomordentligt stor betydelse. Vi motionärer anför, att den kompletterande utbildning om fem veckor, som kompetensutredningens majoritet tänkt sig, inte kan vara tillräcklig, särskilt som — vilket vi motionärer anser vara ett minimikrav — undervisningen vid lärarhögskola i matematik, fysik och kemi skall grundas på de kunskaper som i fråga om matematik förvärvats i årskurs 1 av naturvetenskaplig gren och i fråga om fysik och kemi förvärvats i årskurs 2 av denna gren.

Vi motionärer anser, att sökande utan sådana kunskaper inte bör få tas in på klasslärarlinje annat än om man gör ett förbehåll att vederbörande före påbörjandet av studierna undergår fyllnadsprövning. Man tänker sig också som ett alternativ — man får laga efter omständigheterna — att sådana lärarkandidater skulle kunna genomgå en preparandkurs om en termin. Motionerna för alltså fram önskemålet om en skärpning av kravet på kunskaper i matematik, fysik och kemi för de blivande lärarna när de börjar sin utbildning.

Oron för att vissa av lärarkandidaterna inte kommer att ha tillräckliga förberedande kunskaper i framför allt det grundläggande ämnet matematik ökas genom nya forskarrön i Göteborg om grundskolan. Denna fråga är aktuell just nu, och därför tar jag upp den, även om jag kunde ha väntat till dess

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

vi skall diskutera omformningen av grundskolan i höst. Men frågan har aktualitet också nu, när vi behandlar spörsmålen om den nya lärarutbildningen.

Två unga forskare i Göteborg har i det stora projektet Ungdom i Göteborg undersökt elevernas kunskaper efter genomgången grundskola och efter genomgång av skolan enligt det gamla skolsystemet. Eleverna lärde sig mer i den gamla skolan än i grundskolan. Ju tidigare man skiljer duktiga och svaga elever åt, desto mer lär sig båda grupperna. Uppföljandet av grundskoletanken att alla elever skall hållas i samma klasser, oberoende av förutsättningar och studieresultat, gör alltså att eleverna lär sig mindre.

Jag vill understryka, att det är forskarna som konstaterar detta. Det är alltså inte jag som eventuellt kan förmodas hysa något slags önsketankar och försjunka i något slags önskedrömmar. Tidig differentiering i alla ämnen ger bättre resultat än sen sådan. Detta resultat har de alltså kommit till genom sin forskning, och det kan tills vidare inte motsägas. Det gäller särskilt — och här kommer aspekten på de blivande lärarnas förkunskaper in i bilden — för de duktigare eleverna i engelska och, speciellt, matematik. Det är internationellt känt hur illa beställt det är med vår undervisning just i ämnet matematik. För de svagare eleverna — konstaterar forskarna — blir det ingen skillnad.

Liknande resultat har en annan forskare, Urban Dahllöf, kommit till. I boken Skoldifferentiering och undervisningsförlopp (1967) redovisar han sina forskningsresultat.

Slutsatsen för lärarutbildningens del blir, att elever med dåliga kunskaper i matematik redan från grundskolan, vilka sedan väljer en linje i fackskolan med mindre kurs i matematik, oundgängligen måste komplettera sina matematikkunskaper effektivt, ingående

och omfattande. Det stöder reservationen. Bristande kunskaper i matematik, fysik och kemi och dåliga eller otillräckligt utbildade lärare i dessa ämnen är, mera allmänt sett, förödande för den naturvetenskapliga utbildning, som är helt avgörande för den framtida tekniska utvecklingen. Jag ber alltså att få yrka bifall till reservationen 2, innebärande höjd kunskapsnivå för blivande klasslärare i ämnena matematik, fysik och kemi.

Skolöverstyrelsen har i sina anslagsframställningar föreslagit, att en ny tjänstetyp skall inrättas vid lärarhögskolorna, avsedd för den ämnesteoretiska utbildningen av klasslärare. Departementschefen har anslutit sig till detta förslag och uttalat att det betydande behovet av timmar för undervisning i ämnesteori i klasslärarutbildningen motiverar att en ny kategori — termen är hans egen — lärare införes, som endast svarar för ämnesteoretisk utbildning och därmed kompletterar redan befintliga lärarkategorier, som vanligen undervisar i både metodik och ämnesteori. Här är det alltså fråga om en tjänst uteslutande för ämnesteoretisk utbildning. Det föreslås att vid lärarhögskolorna för den ämnesteoretiska utbildningen på klasslärarlinje bör kunna inrättas inte bara ordinarie eller extra tjänster som lektor i ämnesteori eller ämnesmetodik utan även ordinarie eller extra tjänster som adjunkt i ämnesteori. Där har vi alltså det nya. Man räknar i propositionen med ungefär lika många lektorstjänster som adjunktstjänster.

I motionerna I: 833 och II: 1076 tas detta förslag om en ny tjänstetyp upp till diskussion. Motionärerna förmenar, att undervisningen i första hand bör bedrivas av lektorskompetent personal; med lektorskompetens avses i detta sammanhang lägst filosofie licentiatexamen i ifrågavarande undervisningsämne. Motionärerna uttalar, att riksdagens beslut förra året angående lärar-

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

utbildningen innebar, att lektorer skulle meddela undervisning i metodik och ämnesteori och att detta beslut grundades på ett önskemål att undervisningen av blivande lärare skulle hållas på så hög nivå och bedrivas av så högt kvalificerade lärare som det över huvud taget är praktiskt och ekonomiskt möjligt. Det förtjänar att understrykas, att i klasslärarutbildningen skall ingå rätt stora moment av fördjupning i en del ämnen för att klasslärarna skall kunna bedriva undervisning på ett högre stadium i något ämne — ett uttryck för den riktiga tendensen att möjliggöra gränsöverskridanden.

Vid folkskoleseminarierna, som nu avlöses av lärarhögskolor, har den ämnesteoretiska utbildningen, utom vad gäller blivande lågstadielärare, sedan gammalt i princip legat i händerna på lektorer med minst licentiatkompetens. Men under senare år har det blivit så — av olika skäl, som jag inte skall gå in på här — att i praktiken en hel del undervisning har kommit att handhas av lärare med lägre kompetens, ofta med betydligt lägre kompetens än tidigare. Nu menar motionärerna, att detta förhållande inte får tas till intäkt för att sänka de kommande lärarutbildarnas kompetens. Här bör också sägas, att man måste komma ihåg, att kvaliteten på den nya adjunksutbildningen med stor säkerhet kommer att sjunka. Detta är också en sak som man bör tänka på.

Den blanka reservation, som jag avgivit i detta sammanhang, står alltså såsom ett memento för den framtida bedömningen av standarden på ämnesfördjupningsutbildningen vid våra lärarhögskolor.

Slutligen vill jag, trots att det i den frågan inte föreligger någon missnöjesyttring i form av en blank reservation, gärna beklaga, att motionsyrkandet om införande av speciallärarutbildning vid lärarhögskolan i Umeå vunnit så föga förståelse i utskottet. Det finns — så

säger en hel del norrlandsrepresentanter, och jag är rädd för att de i viss mån har rätt i sin uppfattning — en tendens att, kanske något omedvetet, får vi hoppas, icke hävda lärosätena i Umeå med samma glöd som de mellan-svenska och sydsvenska.

Jag vill emellertid inskränka mig till att säga, att det i nu föreliggande ärendet gäller — detta anser jag vara mycket viktigt — att ta fasta på utskottets uttalande, att det i framtiden kan finnas anledning att trots allt överväga åtgärder i den av motionärerna önskade riktningen, d. v. s. att införa någon form av speciallärarutbildning även vid lärarhögskolan i Umeå.

Får jag till sist uttrycka den förhoppningen, att den nya klass- och ämneslärarutbildningen, trots vissa svagheter i densamma, såsom jag ser det och varav jag försökt belysa några, kommer att bli en god utbildning. Skulle vi här i riksdagen kunna rätta till dessa och få bort några av de nuvarande skönhetsfläckarna och felaktigheterna, blir förhoppningarna ännu större. Det är vår skola och vår ungdom det i sista hand gäller. Jag vågar väl säga, även om det i och för sig är en truism, att endast de bästa lärare är bra nog.

Den nya utformningen av den teoretiska delen av ämneslärarutbildningen enligt UKAS' förslag återstår det dock att ta ställning till, men detta är en annan historia, även om den har stor betydelse, inte bara för skolan utan minst lika mycket för universiteten. Här torde finnas all anledning att om möjligt återkomma. Sista ordet i fråga om den nya lärarutbildningen är alltså ännu inte sagt.

Herr WESTBERG (fp):

Herr talman! Den följdproposition som vi i dag behandlar gäller huvudsakligen beslut om medelsanvisning för reformens genomförande. Men det är också fråga om att bemyndiga Kungl. Maj:t att bl. a. besluta om antalet intag-

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

ningsplatser vid lärarhögskolorna och folkskoleseminarierna och att i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen angivna grunder och riktlinjer meddela de bestämmelser och andra föreskrifter, fatta de beslut samt i övrigt vidta de åtgärder som fordras för att tillmötesgå vad departementschefen i propositionen förordar.

Om riksdagen följer propositionen och utskottets förslag, erhåller Kungl. Maj:t betydande befogenheter och påtar sig därmed också ett stort ansvar. Det tillkommer departementschefen att se till att den lärarutbildning vi går in för verkligen blir effektiv och ger de resultat som vi avser. Då kommer givetvis även frågan om förutbildningen in i sammanhanget. Men över allt detta skall nu Kungl. Maj:t vaka.

Ansaret kommer inte minst till synes beträffande intagningen av lärarkandidater, där intagningen under budgetåret 1968/69 föreslås omfatta 1 776 kandidater för lågstadielärarutbildningen, 3 136 för mellanstadielärarutbildningen, 2 300 för ämneslärarutbildningen och 511 för speciallärarutbildningen.

När vi förra året diskuterade lärarutbildningens kvantitativa omfattning, utgick vi från det förhållandet, att ett relativt stort antal lärare övergår till andra sysselsättningar. I det fallet byggde vi på tidigare erfarenheter. En betydande överproduktion var av det skälet motiverad.

I det skärpta arbetsmarknadsläge som är för handen har situationen förändrats; möjligheterna för övergång till andra sysselsättningar har minskat, och bortfallet från lärarbanan är inte längre av samma omfattning som tidigare. Dessutom vet vi att den ökade utbildningen av ämneslärare kommer att minska behovet av folkskollärare på högstadiet, vilket i sin tur återverkar på behovet av småskollärare på mellanstadiet.

Det finns onekligen i den situation

som föreligger en betydande risk för överproduktion av lärare med ty åtföljande arbetslöshet. Alla som upplevde svårigheterna i början av 1930-talet, då många lärare gick arbetslösa, är angelägna om att undvika en upprepning av den situationen. Utskottet har också velat peka på den risk som här uppenbarligen finns och har understrukit vikten av att man genom s. k. rullande prognoser försöker skaffa sig ett grepp om utbildningsbehovet. Utskottet utgår dock ifrån att såväl skolöverstyrelsen som utbildningsdepartementet söker få fram säkraste möjliga underlag för sina beräkningar av vilket antal lärarkandidater som med hänsyn till bl. a. lärarbehovet behöver tas in på olika utbildningslinjer.

Jag har inte någon annan mening på den punkten men vill kraftigt understryka vikten av att utbildningen anpassas till behovet.

Enligt beslut vid förra årets riksdag skall i samband med den nya lärarutbildningen för klass- och ämneslärare vissa skolenheter inom det allmänna skolväsendet ställas till lärarhögskolans förfogande för försöks- och demonstrationsverksamhet — herr Nordstrandh omnämnde tidigare detta förhållande. Vid dessa skolenheter skall därjämte bedrivas viss praktisk lärarutbildning i form av auskultationer och övningsundervisning. Vissa lärare som tjänstgör vid dessa skolor skall ha ordinarie kommunal tjänst, s. k. Up-tjänst, vilket bl. a. innebär en högre lönesättning och lägre undervisningsskyldighet. Sådana Up-lärare förordnas i regel för sex år, och avsikten med den högre lönesättningen är i första hand att till dessa tjänster locka väl kvalificerade sökande.

Skolöverstyrelsen har för nästa budgetår föreslagit att det vid skolenheter av detta slag skall finnas bl. a. sammanlagt 72 Up-tjänster för övningslärare, avsedda för klasslärarutbildning, men departementschefen har förklarat sig

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

inte vara beredd att nu tillstyrka detta förslag. Däremot beräknas i propositionen medel för 48 tjänster som övningslärare för tjänstgöring på grundskolans högstadium och på det gymnasiala stadiet. De lärare som utbildas där kommer inte att undervisa i övningsämnen annat än i undantagsfall.

Departementschefen har inte närmare motiverat sitt ställningstagande, men utskottsmajoriteten, som följer propositionen, åberopar som en omständighet av stor betydelse att lärarna i pedagogik och metodik vid lärarhögskolorna får möjligheter att inom försöks- och demonstrationsskolorna anknyta sin undervisning för lärarkandidaterna direkt till verkligheten, vilket enligt utskottsmajoritetens mening tydligen skulle innebära att klassläraren sköter undervisningen i samtliga ämnen, även övningsämnena. Alla vet emellertid att vi ute i skolorna sällan träffar på lärare som behärskar samtliga ämnen. Ett betydande ämnesbyte äger rum. Dessutom anföretros ofta undervisningen i övningsämnena till övningslärare. Utvecklingen går vidare i denna riktning, och den kommer för klasslärarna att påskyndas av den specialisering som inryms i den lärarutbildning som vi nu ämnar genomföra. Verkligheten kommer därför ute i skolorna ofta, för att inte säga i regel, att bli en annan än den utskottsmajoriteten förutsätter. Dessutom skall de berörda lärarna i försöks- och demonstrationsskolan endast tjänstgöra 24 veckotimmar, varför de redan av det skälet inte kommer att undervisa i samtliga ämnen, och man kan då förmoda att de väljer bort just övningsämnena.

Skolöverstyrelsen förordade också att tjänster i övningsämnena inrättas på mellanstadiet i försöks- och demonstrationsskolorna, då lärarkandidaterna genom den verksamhet som kommer att bedrivas av lärare med Up-tjänster får kontakt inte endast med klasslärarens utan även med de fackutbildade öv-

ningslärarnas undervisning i dessa ämnen på låg- och mellanstadiet. Integrationen av undervisningen i läro- och övningsämnena behöver enligt skolöverstyrelsens mening uppmärksammas såväl när klassläraren ensam undervisar i dessa ämnen som när klass- och övningslärare samverkar för en sådan integration. Ett beaktande av skolöverstyrelsens förslag skulle innebära en bättre anpassning till verkligheten och en förstärkning av lärarutbildningen i övningsämnena på grundskolans låg- och mellanstadium.

Detta är också en trygghetsfråga för de övningslärare som för närvarande tjänstgör vid lärarutbildningsanstalterna. Många av dem blir övertaliga genom den nyordning som det här är fråga om, och vi får inte heller bortse från den aspekten.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen 1; i övrigt ansluter jag mig till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Hamrin* i Kalmar (fp).

Herr **MATTSSON** (cp):

Herr talman! Det finns kanske inte särskilt mycket att tillägga utöver det som redan sagts från reservanternas sida, men jag vill ändå anföra några synpunkter.

Såsom utskottsmajoriteten framhåller bör en skolenhet för försöks- och demonstrationsverksamhet ha en normal uppbyggnad. Men inom utskottet har vi inte kunnat enas om inrättandet av Up-tjänster för övningslärare på låg- och mellanstadiet, varför reservationen 1 avgivits.

Man kommer inte ifrån att skolöverstyrelsen efter uppdrag från Kungl Maj:t har framlagt ett förslag, där det sägs ifrån att från lärarutbildningssynpunkt har undervisningen i övningsämne direkt betydelse för klasslärarutbildningen. Jag tycker det är väsentligt att notera detta. Lärarkandidaterna

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

skall utbildas för att själva undervisa i teckning, musik och gymnastik, och det är i anledning därav som skolöverstyrelsen framhåller att lärarkandidaterna bör komma i kontakt med inte endast klasslärarens undervisning i nämnda ämnen utan också fackutbildade övningslärares undervisning. Det gäller utbildning av lärare på låg- och mellanstadiet, främst mellanstadiet.

Vi reservanter hävdar att man bör kunna ge lärarkandidaterna bästa möjliga undervisning. De bör alltså få lära sig hur undervisningen skall tillgå i de ämnen för vilka det begärts inrättande av Up-tjänster. Klasslärarna skall ju, som skolöverstyrelsen framhåller, själva undervisa i övningsämnen. Jag anser att reservationen i det här fallet bör betraktas som något positivt.

Utskottsmajoriteten har inte velat frångå regeringens förslag, men man är inte absolut tvärsäker på att man har rätt. I utskottsutlåtandet framhålles att de pedagogiska tankar som ligger bakom systemet med skolenheter för försöks- och demonstrationsverksamhet bör prövas och att riksdagen därför inte nu bör tillmötesgå de i reservationen framförda önskemålen. Enligt min mening hade det varit följdriktigt, om möjligheter beretts till att åtminstone pröva två system, så att man kunnat göra jämförelser och stanna för det mest fördelaktiga.

Sedan skulle jag i detta sammanhang gärna vilja ta upp en annan fråga, som inte på samma direkta sätt har anknytning till klasslärarutbildningen men som ändå enligt min mening är av väsentlig betydelse. Jag tänker på frågan om ämneslärare i slöjd. Visserligen har inte ämnet slöjd samma direkta anknytning till klasslärarnas utbildning som teckning, musik och gymnastik, men jag hävdar att detta ämne har stor betydelse av pedagogiska skäl. Jag tänker på samverkan mellan ämnena försöks- och demonstrationsverksamhet m. m. Sådant som träslöjd, metallslöjd

och textilslöjd bör uppmärksammas vid lärarutbildningen och lärarkandidaterna på olika sätt beredas möjlighet att komma i kontakt med dessa ämnen, även om de inte direkt skall undervisa i dem. Genom att kandidaterna får tillfälle att bekanta sig med ämnet slöjd, med former, med färger o. s. v., markeras att detta ämne är av betydelse för eleverna. Kommer lärarkandidaterna inte i kontakt med ämnet kan det uppfattas som en markering i negativ riktning, kanske rent av som en nedvärdering, och det skulle vara olyckligt. Jag är övertygad om att ämnet slöjd i åtskilliga avseenden har stor betydelse för många ungdomars utveckling och att det ofta ger dem tillfälle att — om uttrycket tillåts — hävda sig. De kan ha svårigheter när det gäller de teoretiska ämnena men kan kanske på ett elegant sätt skilja sig från arbetet i slöjden. För andra kan slöjdundervisningen bli en impuls att värdesätta skönheten i framställda produkter.

Det kunde vara mycket ytterligare att säga om detta ämne, men jag inskränker mig till detta. Det föreligger inget förslag att det skall inrättas Up-tjänster i slöjd, men jag har ändå velat beröra saken, eftersom jag är övertygad om att ämnet spelar en stor roll i undervisningen, inte minst i grundskolorna.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen 1 och i övrigt till utskottets förslag.

Herr ARVIDSON (s):

Herr talman! I herr Nordstrandhs anförande hördes gamla bekanta högertoner. Han kom in på problemet om grundskolans differentiering, och han framförde dogmatiskt påståendet att ju tidigare man skiljer de duktiga eleverna från de svagare, desto bättre blir studieresultaten — han sade ingenting om övriga resultat. Han stödde sig därvid både på en undersökning av Urban Dahllöf och på en annan undersökning

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m.m.

utförd av två licentiaterna i Göteborg. Det är här fråga om undersökningar som ännu inte varit föremål för någon kritisk granskning, någon kritisk vidräkning, men jag förstår om herr Nordstrandh ändå slukat dem med hull och hår.

Vad de två licentiaternas undersökning beträffar vill jag påpeka att de har jämfört en etablerad form av undervisning med en undervisning som är under uppbyggnad, och de har själva sagt ifrån att resultaten inte får ge anledning till några skolpolitiska åtgärder. Det är fråga om förberedande undersökningar.

Man måste i detta sammanhang betona att skolöverstyrelsens handläggning av skolärendena visserligen kännetecknas av en strävan att genomföra nya metoder, framför allt individualiserade metoder, men att dessa metoder ännu inte har slagit igenom. En verklig individualisering av undervisningen är emellertid förutsättningen för att vi skall kunna hålla samman klassen även på högstadiet.

Jag vill gärna ha sagt detta trots att det väl inte hör till vårt överläggningsämne i dag.

Både herr Nordstrandh och herr Westberg — herr Nordstrandh något mera utförligt, herr Westberg mer i förbigående — tog upp frågan om prognoserna för lärarbehovet och frågan om hur kvantitativt sett lärarutbildningen bör vara beskaffad. Vi har diskuterat denna fråga inom statsutskottets andra avdelning, och resultatet har blivit en skrivning från utskottets sida som uttrycker bekymmer för en hotande överproduktion, som alltså skulle efterträda den långvariga lärarbristen.

Jag kom i går tillbaka ifrån en kort studieresa i Finland. Där har inträffat det som vi fruktar skall ske i vårt land. Man beräknar att av de klasslärare som nu på våren utexamineras inte en enda kommer att få anställning i skolan. Följden blir att de fortsätter sina studier vid

universiteten, och vad den tillströmningen leder till kan man kanske gissa.

Vi har i vårt land cirka 35 000 klasslärartjänster. Den intagning vid lärarutbildningsanstalterna som Kungl. Maj:t i år föreslår är 3 900. Det skulle förutsetta en medeltjänstgöringstid för lärarna av mindre än tio år. Visserligen går ju många till andra verksamhetsfält, men ändå förefaller det som om man här var inne på farliga vägar. Det är självklart att examineringskapaciteten inte kan få vara så hög i fortsättningen.

I det sammanhanget kommer jag in på ett annat bekymmer. Vid förra årets riksdag beslöt vi att en rad av våra nuvarande seminarier i sommar skall ombildas till ofullständiga lärarhögskolor med relativt liten utbildningskapacitet. Utbildningskapaciteten är i själva verket så liten att den inte gärna kan inskränkas utan att läroanstaltens funktionsmöjlighet sätts ur spel. Vad blir då resultatet om man skall inskränka lärarutbildningen? Jo, det kommer att gå ut över de stora lärarhögskolorna, de fullständiga lärarhögskolorna, de som har stora och riktiga resurser.

Det är för denna utveckling jag i första rummet skulle vilja varna. Av att situationen blivit denna kan man kanske säga sig att det var oklokt gjort av regeringen att förra året bibehålla alla de små lärarhögskolorna. Jag vidhåller gärna det jag sade den gången, nämligen att jag tror att detta är oriktigt, men man bör alltså ha uppmärksamheten riktad på detta problem.

Det är värre på folkskollärarysiden än på småskollärarysiden. Enligt riksdagens beslut skall en rad av de seminarier som nu utbildar enbart småskollärare läggas ned i början av 1970-talet — jag tror nu inte det räcker — men på folkskollärarysiden kan situationen bli katastrofal.

Vad jag vill varna för är alltså att man för att bevara de små lärarhögskolorna gör kapaciteten hos de större lärarhögskolorna mindre. Det skulle vara en utomordentligt olycklig utveckling.

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

Samtliga tre talare som här varit uppe i denna fråga har tagit upp problemet om Up-tjänsterna vid de nya försöks- och demonstrationsskolorna. Jag tror att deras inställning bygger på ett missförstånd. Vid de nuvarande lärarhögskolorna och seminarierna finns s. k. övningsskolor, statliga skolor med särskilt anställda övningsskollärare. I dessa övningsskolor anordnas undervisningsserier för lärarkandidaterna, som först får auskultera och sedan helt eller delvis överta undervisningen under kortare tid. Som deras handledare och bedömare fungerar de lärare som tjänstgör i den klass till vilken de hänvisats. När det gäller klasslärarstudiet har man i dessa övningsskolor sedan gammalt haft dels klasslärare, dels särskilda lärare i övningsämnen. Dessa sistnämnda lärare är inte specialutbildade för studiet i fråga men väl för ämnet, och ofta har det getts mycket skicklig handledning på det sättet. Denna ordning har emellertid varit på både gott och ont. Den har inneburit att klasslärarsystemet sprängts, att integreringen mellan ämnena försvårats och i regel förhindrats och att lärarkandidaten inte fått lära sig metodiken till samlad undervisning, exempelvis då teckning kopplas samman med svenska och orienteringsämnen; detta har inte gått för sig. Lärarkandidaten har inte fått se vad som borde vara en normal undervisning ute i skolorna.

Nåväl, dessa övningsskolor försvinner nu. I stället för att övningsserier förlades till dessa övningsskolor skall övningsserier förläggas till klasser i det vanliga skolsystemet. Det väljs ut lämpliga lärare som kan vara spridda på en rad olika skolors s. k. praktikklasser. Det kan tänkas att det även i sådana klasser finns ett och annat inslag av övningslärare, och i så fall är de speciellt utbildade.

Men beträffande de försöks- och demonstrationsskolor som det här är fråga om ligger saken till på ett annat sätt.

Försöks- och demonstrationsskolan — om den kommer att kallas så eller måhända försöksskolan — består av ett antal klasser, kanske två eller tre parallellklasser, där det alltså finns speciella lärare som avdelats för försök och demonstration. Det är meningen att lärarkandidaterna i dessa klasser direkt skall kunna följa hur undervisningen tillgår enligt läroplanens intentioner. De skall kunna se ämnesintegrationen, arbetsområdena, samlad undervisning där gränsen mellan ämnena utplånats och dessutom iakttä klasslärare i aktion.

Det finns därför inte någon plats för Up-tjänster i övningsämnena i dessa klasser. När det talas om att det skall äga rum viss övningsundervisning i försöks- och demonstrationsskolorna avses andra klasser inom samma skolenhet som inte har försöks- och demonstrationskaraktär.

Detta är alltså bakgrunden till förslaget. Jag förstår att övningslärare vid seminarierna och lärarhögskolorna har reagerat, och att det är detta som ligger till grund för motioner och reservationer. Från mitt eget seminarium har jag också erfarenhet av hur lärarna har reagerat inför att inte få vara med i fortsättningen. Men de flesta har blivit placerade på andra tjänster inom lärarutbildningen, i många fall som lektorer i sina ämnens metodik. Här föreligger ett missförstånd, det kan inte hjälpas.

Nu får vi i stället Up-lärare i övningsämnena på det gymnasiala studiet och på högstadiet. Någon kanske trodde att de lärarna är till för lärarkandidater i t. ex. engelska och svenska, men så är inte fallet. De är till för de blivande lärarna i musik, gymnastik och teckning. Det är möjligt att vi får ett inslag av sådana lärare från högre stadier också på mellanstudiet i försöks- och demonstrationsklasserna, när detta kan anses lämpligt. Situationen blir i fortsättningen densamma som nu i fråga om utbildningen av lärare för klasslärarstudierna. De övningslärare som undervisas på

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

dessa stadier är specialister i sitt ämne men inte för de nämnda stadierna.

Jag tror alltså att Kungl. Maj:ts ståndpunkt är riktigare än skolöverstyrelsens.

Sedan får man också ge Kungl. Maj:t ett erkännande för att berörda ordinarie och extra ordinarie lärare som nu är knutna till seminarierna har fått ett år på sig för att flytta över till annan, för dem passande verksamhet.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka avslag på reservationen 1 och bifall till utskottets hemställan under mom. 7.

Sedan vill jag också i all korthet säga något om reservationen 2. Reserverna kräver där en förstärkning av förutbildningen i matematik, fysik och kemi för blivande klasslärare. Det sägs direkt ifrån att det skall vara fyllnadsprövning i dessa ämnen eller en helterminskurs, om förutbildningen skall kunna godkännas — i den mån utbildningen inte redan är dokumenterad genom studentbetyg. Det är möjligt att den lösningen är den riktiga; vi vet inte mycket om den saken. Men det kan också gälla för andra ämnen än de uppräknade, t. ex. för biologi och, i vissa fall, främmande språk.

Vi skall komma ihåg att vi nu befinner oss i en helt ny situation. Enligt förra årets beslut skall man kunna komma till klasslärarutbildningen med gymnasium, fackskola, flickskola och folkhögskola som grund, och vi har ännu inte den ringaste erfarenhet av hur urvalsproceduren skall bli eller hur det nya beståndet av lärarkandidater med denna grund kommer att se ut. Där är vi hänvisade till försöksverksamhet. Utskottet har också framhållit de överväganden som därvidlag åligger skolöverstyrelsen.

Motionärerna är därmed helt på det klara med hurudan lösningen skall vara. De förklarar på rak arm att vi skall ha entermisutbildning i just de tre ämnena. Det är att vara säker på sin sak.

Jag tror att den avvaktande ställning som utskottet härvidlag intagit är den riktiga. Vi får inte binda oss. Vi befinner oss i en situation, där försök och överväganden är det enda vi kan hänvisa till.

Herr talman! Jag yrkar således bifall till utskottets hemställan under mom. 10.

I övrigt vill jag göra några få reflexioner. Av herr Mattssons anförande kunde framgå att utbildningen i slöjd helt skulle ha bortfallit från lärarutbildningen. Det är inte fallet — vi har ett ämne som kallas bild- och formarbete och däri ingår också slöjd. Sedan blir det frågan om slöjden kan hävda sig i detta sammanhang, men jag tror inte det är någon fara för de värden som herr Mattsson anslöt sig till.

Till sist skulle jag vilja framhålla att när vi nu startar en ny lärarutbildning, som skall grundas mera på en faktisk än på en formell behörighet, är det utomordentligt angeläget att denna faktiska behörighet blir av sådan art att den kan duga också för inträde till universiteten. Vi har inom lärarutbildningen sedan gammalt något som jag skulle vilja kalla »negerproblemet», nämligen det förhållandet att en grupp av lärare, klasslärarna, haft en annan och lägre utbildningsgrund än de akademiskt utbildade lärarna för ämneslärarstadierna. Jag vill gärna understryka att förutsättningen för att jag förra året anslöt mig till den behörighet för klasslärarutbildning, som nu skall tillämpas, var att man arbetar vidare med frågan om intagningen till universiteten. Då kan man åstadkomma den jämlikhet som jag hela tiden har eftersträvat men som jag i samband med förra årets beslut blev beskyld för att ha frångått. Det utsades klart i mina yttranden den gången att jag kräver samma kompetens för tillträde till klasslärarutbildning som vid intagningen till universiteten. Jag hoppas bara att man inte i fortsättningen glömmer bort denna linje.

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan under samtliga moment.

Herr **NORDSTRANDH** (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Arvidson förband i början av sitt anförande mitt referat av ett för hans skolideologi obekvämt objektivet skolforskningsresultat på grundskolans område med vad han kallade gamla högertoner. Det är i så fall hedrande för både forskningen och högerpartiet.

Låt mig därutöver uttrycka min beundran för herr Arvidsons kämpastarka trosvisshet på detta område. Om verkligheten inte stämmer med teorin, är det så mycket värre för verkligheten — det tycks vara hans skolpolitiska ledstjärna, som jag emellertid inte vill göra till min.

Jag skall be att få citera en sammanfattning om dessa frågor, som görs i Urban Dahllöfs skrift Skoldifferentiering och undervisningsförlopp, utkommen år 1967. Vad som där anförts har ännu icke blivit motsagt eller vederlagt, trots att det sedan utgivandet förflutit en relativt lång tid. Urban Dahllöf skriver: »För den del av kunskapsidan som ämnet matematik representerar har våra undersökningar under alla omständigheter visat, att den form av skoldifferentiering som utgörs av elevgruppering i klasser av olika selektionsgrad långt ifrån är så verkningslös som man tidigare antagit. På denna punkt vilar 1962 års grundskolebeslut på lösan sand — — —.»

Jag vill understryka att det är en skolforskare som skrivit detta.

De båda andra herrarna i Göteborg påpekar, som jag framhöll, att formen för elevgruppering vid vanlig klassundervisning inte är betydelselös. Dessa uttalanden har man ännu inte hunnit ta ställning till, men jag tror att inte heller de blir vederlagda.

Kravet på övningslärare i försöks-

och demonstrationsskolorna i musik, teckning och gymnastik bygger på ett missförstånd, säger herr Arvidson. Ja, det måste i så fall vara ett gigantiskt pedagogiskt missförstånd, gjort av skolöverstyrelsen, lärarhögskolornas rektorskonvent och samtliga lärarorganisationer; det gäller alltså inte bara fackläraryrarnas organisationer, som är direkt inblandade. Mot denna pedagogiska uppfattning står departementets administratörer plus herr Arvidson — det är allt. Integreringen skall — och därvidlag delar jag alltså skolöverstyrelsens uppfattning — äga rum i övningsämnen inte bara när klassläraren ensam undervisar i dessa ämnen utan även när klasslärare och övningslärare samverkar. Det är också en form av integration, som man sannerligen bör kunna lära sig.

Herr **WESTBERG** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Arvidson gör en jämförelse mellan förhållandena inom den gamla övningsskolan och försöks- och demonstrationsskolan. Han söker påvisa att inom övningsskolan sprängdes klassläraresystemet — integrationen kunde där inte genomföras, och lärokanidaterna har inte fått ta del av vad herr Arvidson kallar normal undervisning. Det skall bli annorlunda i försöks- och demonstrationsskolan: där skall klassläraren sköta undervisningen i samtliga ämnen, och då skall man få alla dessa fördelar som herr Arvidson eftersträvar.

Herr Arvidson påstår att det inte finns plats för övningslärare i försöks- och demonstrationsskolorna — på låg- och mellanstadiet, menar han väl — och herr Arvidson tillägger att reservationen 1 bygger på ett missförstånd. Nu har vi hört herr Nordstrandh förklara att det i så fall är ett missförstånd, som omfattas av många. Vi reser vanter är tydligen i gott sällskap; skolöverstyrelsen har gjort sig skyldig till samma stora missförstånd. Och departementsche-

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

fen själv tycks inte alls vara lika säker på saken som herr Arvidson. Han säger att han inte *nu* är beredd att föreslå Up-tjänster för övningslärare på låg- och mellanstadiet, och uttrycket »inte nu» måste väl betyda att departementschefen förutser att det inom en ganska snar framtid kan bli anledning att inrätta sådana tjänster. Jag skulle gärna vilja fråga: När kommer detta att ske — hur länge behöver vi vänta? Alltnog: departementschefen är inte lika säker på saken som herr Arvidson.

Herr Arvidson tycks inte i erforderlig utsträckning ha varit ute i skolorna och sett hur systemet fungerar i verkligheten. »Normal undervisning» innebär inte att klassläraren undervisar i samtliga ämnen — det vågar jag påstå. Jag kontrollerade saken senast i går och fann att klasslärarna ofta väljer bort övningsämnena — de har övningslärare som sköter undervisningen i dessa ämnen — och vidare byter lärarna ofta ämnen. Vi vet att utvecklingen går vidare i den riktningen. — Normaltillståndet är alltså ett annat än det som herr Arvidson beskrev.

Herr MATTSSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Förra året hade herr Arvidson och jag ett meningsutbyte när det gällde lärarhögskolorna och deras placering. Vi kan visst diskutera lärarhögskolorna även i år. Förra året hade herr Arvidson en annan motivering än han har i dag. Då var det miljön för de mindre lärarhögskolorna som inte var bra. Det var inte universitetsmiljö o. s. v. I dag har han en annan motivering. Ifall man skulle minska utbildningskapaciteten, säger han, kunde lärarhögskolorna bli för små. Därför skulle det vara bäst om de var borta.

Jag anser att dessa skolor fyller en betydande uppgift och att det skulle kosta en hel massa pengar om man skulle förlägga dessa utbildningsanstalter eller motsvarigheter till dem på universitetsorter. Därför skall man enligt

min mening så långt det är möjligt akta sig för att tala om dessa skolor eller utbildningsanstalter som om det vore bäst om de kom bort.

I debatten har tidigare erinrats om att skolöverstyrelsen har framhållit behovet av övningslärartjänster vid försöks- och demonstrationsskolorna. Så sent som den 7 december 1967 avgav skolöverstyrelsen ett förslag till regeringen, som hade följande lydelse: »Skolöverstyrelsen finner det angeläget att även övningsämnena blir företrädade av lärare med Up-tjänst. Från lärarutbildningssynpunkt har undervisningen i övningsämnena direkt betydelse för klasslärarutbildningen, där lärarkandidaterna skall utbildas för att själva undervisa i teckning, musik och gymnastik.»

Bland annat på detta förslag har vi grundat reservationen 1. Vi tycker oss ha starkt stöd för vårt förslag genom att skolöverstyrelsen hör till dem som hävdar att man bör ha dessa övningslärartjänster.

Sedan har det talats om dimensioneringen. Herr Arvidson har nämnt att vi diskuterat detta inom statsutskottets andra avdelning. Det är riktigt. Herr Arvidson vet också hur lyhörda avdelningens ledamöter var. Medan det står i propositionen att man finner skolöverstyrelsens förslag om dimensionering av klasslärarutbildningen välgrundat, har utskottet skrivit att man bör vara försiktig, så att man inte överdimensionerar och skapar arbetslöshet.

Herr ARVIDSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Den centrala frågan är ju vilken uppgift försöks- och demonstrationsskolorna skall ha. De skall visa hur det bör gå till i skolan. Försöksundervisningen med handledning får lärarkandidaterna på annat håll.

Lärarkandidaterna skall undervisa i musik, teckning och gymnastik. Javisst, men de får sin utbildning av en lektor i ämnet. De får också lära sig meto-

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

diken i ämnet av denne. Sedan får de tillämpa sina kunskaper i en praktikklass. Men i försöks- och demonstrationsskolan skall de studera hur en klasslärare integrerar dessa ämnen med de övriga ämnena. Det kan alltså inte vara ändamålsenligt att ha särskilda Up-tjänster i övningsämnena vid försöks- och demonstrationsskolorna.

Den inställningen har regeringen haft. Sedan må det vara hänt att skolöverstyrelsen och lärarorganisationerna haft en annan uppfattning. Jag vill karakterisera det som ett missförstånd, och herrarna säger att det är ett gigantiskt missförstånd. Men nog finns det gigantiska missförstånd i världshistorien som kan utgöra paralleller.

Dessa undersökningar av Dahllöf och de två licentiaterna i Göteborg är så färska att de inte har hunnit bli föremål för vetenskaplig debatt. Vad Dahllöfs undersökning beträffar har jag hört framstående forskare förklara att dess resultat är i hög grad diskutabelt. I fråga om göteborgslicentiaternas teorier kan jag själv med hjälp av de utförliga referaten i tidningarna konstatera, att de inte är relevanta för vår skoldebatt.

Herr NORDSTRANDH (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall begränsa mig till Up-tjänsterna och vill då understryka, att undervisningen i musik, teckning och gymnastik liksom demonstrationen av sådan undervisning för lärarkandidater i många avseenden har en annan svårighetsgrad för den vanlige klassläraren än när det gäller de teoretiska ämnena. Man hade tidigare speciella tjänster i musik, teckning och gymnastik vid övningskolor, knutna till seminarierna, just därför att det betraktades som en nödvändighet. Det var orimligt, menade man, att begära att en klasslärarhandledare skulle kunna besitta både ork, tid, begåvning och förmåga — förmågan är mycket viktig

4* — *Andra kammarens protokoll 1968, Nr 22*

och måste ofta i viss mån vara medfödd i detta sammanhang — att hålla sig å jour med särskilt de båda första ämnenas skiftande och ständigt förnyade metodik.

Jag stöder mig återigen på objektiva undersökningar; det kan inte hjälpas, herr Arvidson. Det har nämligen gjorts sådana — jag undrar om inte t. o. m. LUS var inne på saken — som visar, att högst hälften av nuvarande klasslärare har möjlighet att klara av undervisningen i musik, det svåraste av ämnena, tillfredsställande på mellanstadiet. Lärarhögskolorna i Stockholm, Göteborg och Malmö har enligt uppgift under sin hittillsvarande verksamhet haft stora svårigheter att över huvud taget få handledare i detta ämne. De klasslärare som kan och vill ta ansvaret för det pedagogiskt och metodiskt ytterst krävande ämnet musik är sannerligen få. Även från dessa synpunkter behöver vi i hög grad speciella lärare i Up-tjänst.

Herr MATTSSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Att diskutera behovet av Up-tjänster vid skolenheterna för demonstrationsverksamhet tycks inte vara särskilt fruktbart, eftersom vi bygger på två olika uppfattningar.

I min förra replik hann jag inte säga de ord jag hade tänkt rikta till herr Arvidson beträffande slöjden. Herr Arvidson menade att det blir slöjdens sak att hävda sig, och det låter sig naturligtvis sägas. Jag har emellertid den uppfattningen, att vi åtminstone för närvarande kan behöva hjälpa slöjden.

Det är givet att detta ämne är viktigt, men mycket beror på lärarnas inställning till det. De behöver få klart för sig hur väsentlig slöjden är för många av eleverna. Därför vill jag understryka vikten av att också detta ämne blir starkt uppmärksammat i lärarutbildningen. Slöjden har betydelse för alla elever, men den kan — det har jag

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

vid olika tillfällen märkt — ha ett särskilt värde för dem som har svårt att följa med i den teoretiska undervisningen. Jag har också kunnat notera hur elever har lärt sig att uppleva och få känsla för skönheten i alster som framställts. Det är därför, herr talman, jag har velat påpeka för herr Arvidson och kammaren att vi kan behöva hjälpa slöjden att hävda sig.

Herr ARVIDSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara konstatera — och detsamma tror jag att även herr Nordstrandh kommer att göra när han i snabbprotokollet läser sitt senaste yttrande — att han alltjämt förväxlar lärare i försöks- och demonstrationsklasser med handledare.

Herr NILSSON i Agnäs (h):

Herr talman! I den i samband med propositionen nr 65 behandlade motionen nr 834 i första kammaren har fröken Gunvor Stenberg m. fl. aktualiserat betydelsen av att speciallärarutbildning snarast anordnas även vid lärarhögskolan i Umeå. Det är med anledning av detta som jag, trots några ord i frågan av herr Nordstrandh, nu tar till orda.

Det är meningen att lärarhögskolan i Umeå skall organiseras som en fristående lärarhögskola, fastän den alltjämt är förlagd till universitetet. Så länge så är fallet är det svårt att bygga ut den fullständigt, varför det i dag saknas utbildningsmöjligheter för speciallärare där. Motionärerna påpekar att det är av vikt att sådan utbildning redan nu inrättas och föreslår att lärarhögskolan i Umeå ges tillstånd att försöksvis bedriva utbildning av speciallärare på utbildningslinje 1.

Utskottet har avvisat motionens krav och ställer sig ganska oförstående inför önskemålet. Utskottet tycks inte förstå motionärernas motivering, att det finns en tendens att de utbildade speciallärarna stannar i den region som ligger närmast utbildningsorten och att

Norrland därför i oroande utsträckning saknar speciallärare, eftersom ingen högskola där ger sådan utbildning.

Jag ville här göra en invändning mot utskottets skrivning på s. 4 i utlåtande nr 93, där det står, att motionärerna inte närmare belyser i vad mån rekryteringsläget beträffande dylika lärare i Norrland är annorlunda än i landet i övrigt. Om utskottet inte tror eller inte nöjer sig med motionens uppgifter, borde det ha varit mycket lätt att få frågan ytterligare belyst genom hänvändelse till lämpliga remissinstanser, t. ex. rektorsämbetena vid universitetet och lärarhögskolan i Umeå, och för övrigt genom den statistik över vart de utbildade speciallärarna tar vägen, som de andra högskolorna torde kunna lämna.

Bristen på närmare underlag i fråga om det speciella »Norrlandsbehovet», som det heter i utlåtandet, borde alltså snabbt ha kunnat avhjälpas, och detsamma gäller möjligheterna att under de närmaste åren bygga ut högskolan i Umeå. Förvisso kan man förstå den försiktighet i spridning av utbildningen, som utskottet talar om, men vore det inte ett billigt krav att, om försiktighet skall iakttagas med hänsyn till värdet av en integration mellan olika utbildningslinjer, den föreslagna oförändrade intagningen av 120 elever vid en och var av de tre syd- och mellansvenska lärarhögskolorna hade modifierats så, att ett antal elever tagits in i den norrländska högskolan och samtidigt någon av de andra skolorna utgått eller antalet intagna vid samtliga av dem sänkts för att bereda plats för motsvarande antal i Umeå? — Varför skall alltid landet i övrigt främjas i förhållande till den nordliga delen?

Givetvis kommer många invändningar att kunna resas mot det nu sagda, men jag framhårdar i min uppfattning, att motionen framfört ett berättigat krav, särskilt med hänsyn till slutorden i utskottets skrivning om denna motion där det sägs: »Det nu sagda utesluter

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

givetvis inte att det i framtiden, när ytterligare erfarenheter vunnits, kan finnas anledning att överväga åtgärder i den av motionärerna önskade riktningen.»

Ett yrkande om bifall till motionen vore meningslöst — men jag försäkrar att det kommer att höras en del från vårt håll även i fortsättningen. Känslan av det svala intresset för de nordliga länen kommer fram i alla avseenden i svensk rikspolitik!

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! Jag vill gärna ta upp en fråga som behandlas i statsutskottets utlåtande nr 93. Den gäller utbildningen av de oexaminerade lärarna på låg- och mellanstadiet.

Jag vill först säga att det inte är för att anmärka på eller polemisera mot utskottet som jag tar till orda, utan det sker därför att jag skulle vilja ytterligare understryka det olämpliga i den skrivning som förekommer i proposition nr 65 liksom i de annonser som den 20 mars var införda i dagspressen beträffande denna utbildning.

Vi har tagit upp dessa problem i vår motion II:1080, som också behandlats av utskottet. Utskottet har därvid sagt sig dela vår uppfattning och ytterligare understrukit våra synpunkter.

Utbildningen av oexaminerade lärare på låg- och mellanstadiet är i och för sig ett gott initiativ. Till att börja med skall denna utbildning förläggas enbart till Stockholms lärarhögskola. Den skall utformas som en kombination av teoretisk utbildning och halvtidstjänstgöring. I proposition nr 65 skrives följande: »Om utbildningen såsom överstyrelsen föreslår anordnas i Stockholm, kommer detta att innebära, att lärare från andra delar av landet, som önskar delta i utbildningen, först måste förvissa sig om minst halvtidsförordnande som lärare i Stockholm.» Sedan heter det i propositionen — jag förmodar att det är för anständighetens

skull: »Utbildningen bör dock i princip stå öppen för varje sökande, som fyller behörighetskraven, oberoende av nuvarande tjänstgöringsort och bör därför också annonseras för fri ansökan.»

Efter en sådan skrivning i propositionen är det kanske förståeligt om skolöverstyrelsens annons i dagspressen den 20 mars verkligen blev något krystad och att man vid förfrågningar hos skolöverstyrelsens talesman vid den tidpunkten erhöll något konstlade upplysningar. Skolöverstyrelsen talade nämligen om att texten i annonsen skulle tolkas så, att den sökande skall när han eller hon lämnar in sina ansökningshandlingar till kursen kunna styrka att han eller hon innehar sådan tjänst i närheten av lärarhögskolan i Stockholm att sökanden skall kunna tjänstgöra och studera samtidigt. Dessutom fick man reda på att det ankom på den sökande själv att ordna denna anställning, såvitt han inte redan hade en sådan.

Med anledning av vår motion II:1080 skriver utskottet: »Utskottet har inhämtat att vakanta tjänster till ett antal motsvarande antalet utbildningsplatser — 24 på vardera stadiet — står till förfogande, sedan de efter överenskommelse med den lokala skolmyndigheten undantagits från att i vanlig ordning anmälas lediga.»

Detta förfarings sätt är helt korrekt. Men jag ställer ändå frågan: Varför kan man då inte i tid säga ifrån detta, dels i propositionens text och dels inte minst i annonserna och vid personliga konsultationer som de sökande haft hos skolöverstyrelsen. Som man nu har förfarit har det hela blivit oklart, och jag hoppas verkligen att man tar lärdom av detta tills nästa gång. Och nästa gång anser jag behöver bli nästan omedelbart, eftersom det sannerligen knappast skall behövas så värst mycket flera undersökningar och utredningar för att konstatera intresset och behovet av sådan utbildning som föreslås i proposi-

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

tionen. Det visar sig nämligen att till denna första kurs med en intagningskapacitet på sammanlagt 48 — 24 på lågstadiet och 24 på mellanstadiet — fick man inte mindre än 700 sökande, trots fadäsen både i propositionen och annonsen. Även om man tar med i beräkningen att alla dessa 700 kanske inte är behöriga att komma med i sådana kurser, bevisar det i alla fall att det finns ett stort intresse och att behov föreligger av en sådan utbildning.

Därför är det slutligen min förhoppning, herr talman, att detta goda initiativ för utbildning av de oexaminerade lärarna inom en mycket snar framtid skall kunna utvidgas till flera lärarhögskolor i vårt land. Sådana finns som bekant också på andra orter än i Stockholm.

Herr **NORDSTRANDH** (h):

Herr talman! Herr Arvidson menade att jag hade förväxlat olika lärartyper och deras förekomst. Det kan jag inte medge att jag gjort, och därför vill jag begagna tillfället att nämna vilka lärare jag avsåg — jag hade ingen möjlighet att få replik i det aktuella ögonblicket.

Vid de hittillsvarande övningsskolorna vid seminarierna och de gamla lärarhögskolorna har funnits tjänster i musik, teckning och gymnastik. I de nya skolenheterna för lärarhögskolans försöks- och demonstrationsverksamhet kommer att finnas klasslärare — handledare, som jag förstår det, för övningsundervisning i den mån sådan förekommer, om också inte i de direkta försöks- och demonstrationsavdelningarna.

Herr **ARVIDSON** (s):

Herr talman! Vid de nuvarande seminarierna finns visserligen lärare i musik, teckning och gymnastik som undervisar på låg- och mellanstadiet, men de är inga speciallärare för dessa stadier utan seminarielärare, motsvarande

lektorerna i de teoretiska ämnena, och de undervisar huvudsakligen i själva seminarieklasserna och på grundskolans högstadium. Sedan fylls det ut neråt i den mån det behövs, men så blir fallet också i försöks- och demonstrationsskolorna, där man har ett högstadium med sådana speciallärare.

Jag begärde egentligen ordet med anledning av fru Rydings anförande. Jag har själv motionerat i denna fråga, och det är min motion som har lett fram till förslaget om särskild utbildning för lärare som utan att vara examinerade varit i tjänst lång tid och visat sig vara mycket goda lärare.

Från början tänkte jag att Stockholm var den enda plats som hade underlag för en sådan utbildning, och det är möjligt att den ståndpunkten är riktig. Skolöverstyrelsen har emellertid föreslagit en anordning som gör det möjligt att ta emot elever från hela landet. Den går ut på att lärarkandidaterna skall tjänstgöra i stockholmsskolor på deltid medan de går igenom utbildning vid dessa extra utbildningslinjer.

Så långt tycker jag allt är riktigt. Men när fru Ryding drömmer om att detta skall bli en stor sak och vidgas ut över landet vill jag för min del säga stopp. Denna extra utbildning får inte bli en genväg till lärarkompetens; det normala skall vara att man går igenom den vanliga lärarutbildningen, och endast undantagsvis skall man på detta sätt få den extra utbildningen. Hela urvalssystemet sätts annars ur spel.

Det är möjligt att fru Ryding och jag har skilda uppfattningar i denna sak, men jag har gärna velat säga detta eftersom jag varit med om att väcka frågan. Min mening är alltså inte att detta skall bli en huvudväg vid sidan av den vanliga utbildningen utan en undantagsföreteelse.

Herr **NORDSTRANDH** (h):

Herr talman! Det är riktigt, att det kommer att finnas speciella Up-tjänster

Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

i musik, teckning och gymnastik på högstadiet och i gymnasiet. Men dessa tjänster kommer inte att räcka till också för låg- och mellanstadiet. Poängen i vår reservation är just den, att vi vill tillgodose även låg- och mellanstadiets behov av dylika Up-lärare, speciellt intresserade av och utbildade för metodiken på dessa stadier.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. 1—6

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 7

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1); och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nordstrandh begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaran bifaller statsutskottets hemställan i mom. 7) i utskottets utlåtande nr 93, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaran bifallit reservationen 1) av herr Virgin m. fl.

Sedan kammarans ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 93 ja och 99 nej, varjämte 2 av kammarans

ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaran hade alltså bifallit reservationen 1) av herr Virgin m. fl.

Mom. 8 och 9

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 10

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nordstrandh begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaran bifaller statsutskottets hemställan i mom. 10) i utskottets utlåtande nr 93, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaran bifallit reservationen 2) av herr Virgin m. fl.

Sedan kammarans ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarans ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nordstrandh begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 154 ja och 32 nej, varjämte 7 av kammarans ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaran hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 11

Utskottets hemställan bifölles.

§ 13

Organisation av ett läromedelsförlag

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisation av ett läromedelsförlag jämte motioner.

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 63 under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 15 mars 1968 föreslagit riksdagen att dels besluta att staten från och med den 1 juli 1969 tillsammans med Svenska kommunförbundet och Kooperativa förbundet skulle driva förlagsverksamhet på utbildningsväsendets område i ett gemensamt ägt förlagsaktiebolag i huvudsaklig överensstämmelse med vad i nämnda statsrådsprotokoll förordats, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de åtgärder som fordrades för att sammanföra SÖ-förlaget med Bokförlaget Liber AB till ett gemensamt förlagsaktiebolag.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 827 av herrar *Bengtson* och *Dahlén* samt II: 1069 av herrar *Wedén* och *Hedlund*, vari bl. a. hemställts att riksdagen måtte

1. avslå proposition nr 63 i avvaktan på resultatet av läromedelsutredningens arbete,

3. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att läromedelsutredningen genom tilläggsdirektiv finge i uppdrag att skyndsamt utreda formerna för ett institut för läromedelsforskning, som arbetade i nära kontakt med skolöverstyrelsen, skolväsendet i övrigt, olika bildningsinstitutioner och förlag med läromedelsproduktion samt den vetenskapliga forskningen vid universitet och lärarhögskolor,

dels de likalydande motionerna I: 828

av herr *Holmberg m. fl.* och II: 1068 av herr *Bohman m. fl.*, vari hemställts att riksdagen med avslag på Kungl. Maj:ts proposition nr 63 måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att dessa motioner överlämnades till läromedelsutredningen för beaktande i det fortsatta utredningsarbetet.

Utskottet hemställde,

1. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 827 och II: 1069 samt I: 828 och II: 1068, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, besluta att staten från och med den 1 juli 1969 tillsammans med Svenska kommunförbundet och Kooperativa förbundet skulle driva förlagsverksamhet på utbildningsväsendets område i ett gemensamt ägt förlagsaktiebolag i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet förordats samt bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de åtgärder som fordrades för att sammanföra SÖ-förlaget med Bokförlaget Liber AB till ett gemensamt förlagsaktiebolag,

2. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 827 och II: 1069 i vad de avsåge viss modifiering av den villkorligt träffade överenskommelsen angående ett förlagsaktiebolag,

3. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 827 och II: 1069 i vad de avsåge utredning av formerna för ett institut för läromedelsforskning,

4. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 828 och II: 1068 i vad de avsåge överlämnande av dessa motioner till läromedelsutredningen.

Reservationer hade avgivits

1) beträffande frågan om bildande av ett av staten, Svenska kommunförbundet och Kooperativa förbundet gemensamt ägt läromedelsförlag av herrar *Virgin* (h), *Axel Andersson* (fp), *Kajser* (h), *Wallmark* (h), *Thorsten Larsson* (cp), *Wirtén* (fp), *Johan Olsson* (cp), *Nihlfors* (fp), *Mattsson* (cp), *Turresson* (h), *Tobé* (fp), *Westberg* (fp), *Sjönell* (cp) och *Nordstrandh* (h), som

ansett att utskottet under 1. bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 827 och II: 1069 samt I: 828 och II: 1068, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, avslå Kungl. Maj:ts förslag om organisation av ett läromedelsförlag och bemyndigande för Kungl. Maj:t att vidtaga i statsrådsprotokollet föreslagna åtgärder;

2) beträffande frågan om utredning av formerna för ett institut för läromedelsforskning av herrar *Virgin* (h), *Axel Andersson* (fp), *Kaijser* (h), *Wallmark* (h), *Thorsten Larsson* (cp), *Wirtén* (fp), *Johan Olsson* (cp), *Nihlfors* (fp), *Mattsson* (cp), *Turesson* (h), *Tobé* (fp), *Westberg* (fp), *Sjönell* (cp) och *Nordstrandh* (h), som ansett att utskottet under 3. bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 827 och II: 1069 såvitt nu var i fråga hos Kungl. Maj:t hemställa att läromedelsutredningen erhöle uppdrag att utreda formerna för ett institut för läromedelsforskning, som arbetade i nära kontakt med skolöverstyrelsen, skolväsendet i övrigt, olika bildningsinstitutioner och förlag med läromedelsproduktion samt den vetenskapliga forskningen vid universitet och lärarhögskolor.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **TURESSON** (h):

Herr talman! Statliga utredningar kan som bekant användas till mycket. Ofta får vi här i kammaren uppleva hur man med en pågående utredning som argument slår ihjäl motioner. Vi som har varit här några år har väl hundratals gånger upplevt hur goda uppslag på det sättet hamnat under bordet eller hur genomförandet av dem uppskjutits. Vidare är de statliga utredningarna bra att ha för att få en tillstyrkan till ett hastigt påkommet hugskott från

Organisation av ett läromedelsförlag

kanslihuset. Vi kan när det gäller detta ärende se ett nytt exempel på den senare användningen av en statlig utredning. Dåvarande chefen för eklestistikdepartementet tillsatte 1966 en utredning som kallades läromedelsutredningen, som bl. a. fått till uppgift att pröva formerna för en samhällelig insats i fråga om produktion av läromedel. Utredningen är ännu inte klar, men trots detta har proposition nr 63 framlagts, i vilken föreslås ett nytt allmänägt läromedelsförlag, ägt till 50 procent av staten och till 25 procent av vardera kommunförbundet och Kooperativa förbundet. Läromedelsutredningen som alltså bl. a. fått till uppgift att lägga fram förslag i detta ämne har — åtminstone dess majoritet — tillstyrkt regeringsförslaget. Propositionens förslag, sådant det utformats i departementet, har inte heller, att döma av uppgifterna i propositionen, varit föremål för remissbehandling, och det har inte framförts några övertygande skäl som styrker att behovet av dessa nya allmänägda företag plötsligt blivit så akut, att man inte kunnat avvakta läromedelsutredningens färdigställande.

Jag vill gärna erkänna att jag allmänt sett är skeptisk mot statlig företagsamhet, när verksamheten i fråga bevisligen kan skötas bra av enskilda företag, och så är ju fallet här. Vi har en hel rad producenter av läromedel i form av enskilda företag, och så har vi skolöverstyrelsens förlag som ett komplement till dem. Dessa producerar i mycket hälsosam konkurrens läromedel av erkänt hög standard. Denna konkurrens är stimulerande för frambringandet av nya läromedel, vilket möjliggör att man kan tillhandahålla ett rikhaltigt sortiment ur vilket lärare och skolor kan välja. Man har stor valfrihet för närvarande att välja olika läroböcker och att byta läroböcker, om man finner att en lärobok blivit föråldrad eller att den pedagogiska uppläggnings av en

Organisation av ett läromedelsförlag

annan bok förefaller intressant att pröva.

Det kan naturligtvis sägas att det nuvarande systemet, som leder till mindre serier i produktionen än om man har en fullständigt samordnad produktion, fördyrar läromedlen. Men vi måste betala det priset, om vi skall kunna undgå riskerna för likriktning i fråga om åsiktsbildningen och för ett sterilt stillastående i fråga om utvecklingen. Jag kan försäkra att den risken inte är något spöke. Den blir självfallet särskilt stor, om forsknings- och utvecklingsarbetet såsom enligt detta förslag skall kopplas ihop med produktionen av läromedel i samma företag. Riskerna för likriktning, för påverkan av ungdomens åsikter i en och samma riktning, i samma banor, blir naturligtvis ännu större, om det allmänägda företaget kommer att utvecklas till ett mer eller mindre utpräglat monopolföretag.

Det finns exempel på en sådan utveckling i länder med icke-demokratiskt samhällsskick, och en del av kammarens ledamöter har haft tillfälle att se på det på nära håll. De statligt producerade läroböckerna som visades upp såldes visserligen där för nästan löjligt låga priser. I och för sig är det naturligtvis inte något fel att de är billiga, under förutsättning att priset verkligen motsvarar produktions- och distributionskostnaderna. Men för skolorna och lärarna och eleverna fanns det inga som helst valmöjligheter. Man var helt hänvisad till de statligt producerade läroböckerna och man var därmed också helt utlämnad till en total likriktning och till en systematisk politisk indoktrinering.

Ur utvecklingssynpunkt är ett sådant system sterilt. Med hänsyn till följderna vill jag beteckna det som skrämmande, och ur demokratisk synpunkt är det helt oacceptabelt. Man avsåg där att styra in ett helt folks tankeverksamhet och åsiktsbildning i samma banor med detta system. Jag kunde inte låta bli

att tänka på Karin Boyes kusliga framtidsvision i boken »Kalloccain» som kom ut för ett 30-tal år sedan. Vi vill naturligtvis inte ha det så i Sverige, och jag utgår ifrån att utbildningsministern inte heller vill det. Men vi måste noga akta oss för att vidta åtgärder som i ett annat politiskt läge än dagens kan föra oss dit. Det är ur den synpunkten jag tycker detta förslag är så betänkligt och så riskabelt.

Jag skall inte utveckla detta närmare. Jag vill bara påpeka att det också finns en rad andra skäl som man kan anföra mot propositionens förslag. Det är t. ex. inte utrett hur vår befintliga företagsamhet inom tryckeri- och bokframställningsområdet påverkas, främst då i fråga om möjligheten för dessa företag att bereda personalen fortsatt sysselsättning om nuvarande konkurrensmöjlighet upphör. Inga särskilda skäl har heller framförts för att ett allmänägt läromedelsförlag skall inrättas nu, inga utredningar har förebragts rörande effekten av ett sådant förlag och inte heller om dess effektivitet, och inga remissinstanser har som nämnts belyst frågan. Därför har, herr talman, statsutskottets borgerliga ledamöter enhälligt samlat sig kring ett avstyrkande av propositionen. Yrkan om avslag framföres i reservationen 1 som jag yrkar bifall till.

I den andra reservationen som fogats till detta statsutskottsutlåtande yrkas vidare bifall till ett av folkpartiet och centerpartiet i en partimotion framfört förslag om att åt läromedelsutredningen uppdras att utreda formerna för ett institut för läromedelsforskning. Då jag vet att andra talesmän för reservationerna kommer att belysa denna fråga närmare skall jag avstå från att gå in på den och inskränker mig till att yrka bifall till reservationen 2.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Den föreliggande frågan erbjuder ett betydande principiellt

intresse och förtjänar därför en mera utförlig debatt än vad man vid första påseendet kanske skulle kunna tro.

Jag är väl medveten om att skolöverstyrelsen har ett behov av att ge ut en hel del materiel av studieorienterande slag, information om skolreformen och mycket sådant, vilket innebär att skolöverstyrelsen behöver samarbeta med ett serviceorgan. Hur detta serviceorgan skall vara organiserat är i och för sig inte den fråga som nu skall behandlas, inte heller spörsmålet om skolöverstyrelsen vill arbeta fram och ge ut en bok av ren experimentkaraktär. Det är andra sidor av den mer löpande — man kan kanske också säga mer kommersiellt betonade — verksamheten som man måste rikta uppmärksamheten på när det gäller det föreslagna halvstatliga läromedelsförlaget. Frågan är om det skall vara konkurrens på något så när lika villkor inom denna sektor av läromedelsproduktionen, som ju inte bara gäller läroböcker utan även andra ting som spelar en allt större roll.

Låt mig emellertid göra ännu ett uttalande som kanske kan uppfattas som ett instämmande med utskottsmajoriteten. Sammanslagning av två hel- eller halvoffentliga läromedelsförlag av otillräcklig storlek till ett enda större kan i och för sig vara naturligt, särskilt om man samtidigt drar gränserna mot myndigheterna på rätt sätt. Konkurrensbetingelserna har väl hittills varit om än inte helt och hållet så dock i ganska hög grad lika för enskilda och andra företag inom läromedelsproduktionen, fastän skolöverstyrelseförlagets annonser för en tid sedan måhända kunde ge intrycket att dess framställning av läroböcker hade en speciell relation till myndigheterna i motsats till andra förlags.

Den stora frågan är som sagt: Skall man även i fortsättningen, i stort sett, ha konkurrens på lika villkor inom det viktiga verksamhetsområde som läro-

Organisation av ett läromedelsförlag

medelsframställningen utgör, eller skall det finnas speciella privilegier för det nya och i huvudsak offentliga förlaget? Skall den vetenskapliga forskningen på undervisningsområdet inom skolöverstyrelsen samt inom universitetens och lärarhögskolans forskningsavdelningar stå till förfogande för alla läromedelsförlag på lika betingelser? På den frågan tycks regeringens svar vara nekande.

I styrelsen för det nya förlaget skall sitta representanter för skolöverstyrelsen och universitetskanslersämbetet samt ytterligare en person från »ett statligt aktiebolag», står det i utskottets utlåtande. Det kan inte gärna vara Svenska reproduktionsaktiebolaget som därvid avses, ty då skulle väl detta ha meddelats. Utbildningsministern kanske vill lösa den gåtan och tala om vad det är för ett bolag han där tänker på.

För det andra får skolöverstyrelsen forskningsanslag för s. k. pedagogiskt utvecklingsarbete, och resultatet ställes nu till SÖ-förlagets förfogande. Enskilda förlag tycks däremot i något fall ha fått nej, när de begärt att få utnyttja dessa forskningsresultat. Man har enligt uppgift åtminstone delvis reserverat forskningsresultat för SÖ-förlaget. Där börjar det verkligen brännas! Skolöverstyrelsen skulle alltså anse det vara naturligt att ett statligt förlag i sin produktion utnyttjar forskningsresultat med viss preferens framför konkurrerande företag när det gäller resultaten av skolöverstyrelsens eget utvecklings- och forskningsarbete. Propositionen vill tydligen ha speciellt banade stigar — för att uttrycka det mildt — mellan skolöverstyrelsen och det nya läromedelsförlaget, stigar som inte är lika banade och öppna för andra. Jag vill därför rikta den frågan till utbildningsministern om han är villig att bekräfta att det är en princip i det som nu planeras, att forskningsresultat med preferens skall kunna ställas till det halvstatliga förlagets förfogande och

Organisation av ett läromedelsförlag

inte på samma sätt stå till förfogande för och kunna utnyttjas av enskilda förlag?

Om man, som det förefaller, vill ge det nya läromedelsförlaget en privilegierad position, så är det risk för sämre effektivitet vid framställningen av läromedel. Det är det första. Det andra är att vi får en risk för likriktning i de pedagogiska greppen, vilket jag tycker är allvarligt, även om herr Turesson tidigare använde litet starkare ord än vad jag för min del vill göra. För det tredje föreligger risk för att vi får en svagare utveckling av pedagogisk art, om man på detta sätt åt ett förlag ger en kvasimonopolställning inom en del av området.

Just på kulturområdet är det speciellt viktigt att undvika alla tendenser till likriktning. Professor Husén har i Dagens Nyheter för i dag skrivit en artikel, som går ut på att ingen organisation, som ökar riskerna för att en väsentlig valfrihet går förlorad för dem som använder materielen, bör ifrågakomma. Jag undrar om utbildningsministern instämmer häri, alltså att man inte skall ha någon organisation som ökar riskerna för valfriheten?

För det fjärde skulle ett system av föreslaget utseende medföra risk för att de andra förlagens kunnighet, nya idéer och uppslag utnyttjas sämre än när man har konkurrens på lika villkor.

För det femte kan risk föreligga att skolboksförfattare av taktiska skäl frestas att hålla speciella kontakter med det halvstatliga förlaget. Om man är mycket pessimistisk och drar ut linjerna för utvecklingen långt framåt i tiden kan t. o. m. risker uppkomma för åsiktsfriheten vad läromedlen beträffar, men den saken finns det väl i dag ingen anledning att diskutera. En utveckling i denna riktning är jag övertygad om att vi skulle kunna bryta innan den gått för långt.

Hela bildningsarbetet kommer mer

eller mindre att beröras av det nya läromedelsförlaget. Detta gäller inte bara skolväsendet utan även det frivilliga folkbildningsarbetet, radio-TV m. m. Enligt min mening är det väsentligt att man söker få så smidiga former att kunskap om nya metoder kan utnyttjas i ett system med valfrihet för de användande och konkurrens för de framställande personerna och företagen.

En idé som är värd att pröva i syfte att skapa trygghet för att berörda olägenheter inte uppkommer och som även kunde åstadkomma ökad effektivitet i forskningen vore att det inrättades ett institut för läromedelsforskning, till konstruktionen något besläktat med de branschforskningsinstitut, som vi har ganska många av och som arbetat under efterkrigstiden med såvitt jag vet i stort sett gott resultat. Ett sådant institut för läromedelsforskning skulle samla företrädare för alla intresserade grupper, såväl offentliga och enskilda producenter som naturligtvis alla kategorier vilka använder läromedlen. Institutet skulle befrämja kontakten mellan alla dessa grupper och olika forskningsinstitutioner t. ex. vid universitet, lärarhögskolor etc.

Man skulle kunna utnyttja uppslag och erfarenheter som samlas ute på fältet inom skolväsendet utan att dessa nödvändigtvis behöver passera skolöverstyrelsen. Man skulle sprida kännedom om resultaten av allt detta forskningsarbete på ett effektivt sätt, och det skulle bli trygghet för att alla forskningsresultat bleve disponibla för alla och envar på samma sätt och inte användes så att vissa parter får privilegier eller preferenser.

Enligt min mening är det viktigt att tanken på ett sådant institut blir belyst av läromedelsutredningen. Denna har ju inte slutfört sitt arbete utan har bara fått avge ett principuttalande om förlaget. Ett sådant kan ju alltid en regering begära om den inte är intresserad

av det arbete som bedrivs av en utredning, vilken ännu inte är färdig med sin uppgift. Förutsättningen är att man sört för en betryggande majoritet. Man riktar bara en principfråga till utredningen, och sedan man fått ett »ja» till svar slipper man vänta på det verkliga resultatet av det arbete som utredningen är tillsatt för att utföra.

I avvaktan på att läromedelsutredningens arbete slutföres och att därvid bl. a. tanken på ett institut för läromedelsforskning prövas bör man enligt min mening, som också är reservanternas, inte f. n. fullfölja tanken på det föreslagna förlaget.

Beträffande finansieringen av läromedelsförlaget måste man resa frågan hur det kan garanteras — vilket för utskottsmajoriteten tycks vara självklart — att det Allmänna förlagsaktiebolaget alltid har tillräckligt med pengar att tillskjuta till läromedelsförlaget. Tanken tycks vara att läromedelsförlaget efter behov skall få tillräckligt med pengar, som riksdagen inte skall behöva befatta sig med eftersom de skall komma från det Allmänna förlagsaktiebolaget, som från början fått så mycket att det har en slant över. Men hur vet man att detta Allmänna förlagsaktiebolag kommer att ha så mycket pengar att ställa till förfogande för läromedelsförlaget? Ämnar staten vid sina beställningar för hela det statliga trycket, t. ex. vid utgivandet av alla de offentliga utredningarna, erbjuda så höga priser att det Allmänna förlagsaktiebolaget och det därmed samarbetande Svenska reproduktions AB gör så stora vinster att man alltid kan vara säker på att förlagsaktiebolaget har pengar över till läromedelsförlaget? Om man inte vill påstå detta faller, såvitt jag förstår, utskottsmajoritetens replik till motionärerna. Då uppkommer onkligan frågan att riksdagen måste få medverka, om det gäller väsentliga bidrag.

Herr talman! Enligt min mening är

Organisation av ett läromedelsförlag

det en kärnpunkt att — om man avslår vårt naturliga förslag, att först låta läromedelsutredningen slutföra sitt arbete och om man alltså vill låta detta nya läromedelsförlag omedelbart börja arbeta — direktiven för verksamheten bör utformas så, att konkurrens på lika villkor tryggas. Det är ännu inte för sent, herr utbildningsminister att ge riksdagen, allmänheten och hela skolvärlden trygghet på denna punkt. Det är ännu inte omöjligt att lägga saken till rätta genom ett uttalaande av utbildningsministern, att avsikten är att sörja för att det blir en tävlan på såvitt möjligt lika villkor mellan dem som framställer läromedlen och att det blir valfrihet för dem som skall använda läromedlen.

Jag yrkar bifall till reservationerna 1 och 2 av herr Virgin m. fl.

Herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr ELMSTEDT (cp):

Herr talman! Det har ju redan framförts åtskilliga synpunkter på denna fråga, och jag tänker bara uppehålla mig några ögonblick vid ett par randanmärkingar — nog så väsentliga för all del.

Som regel inväntar man resultaten av pågående utredningar, och vi tycker väl litet till mans att det är anmärkningsvärt att en departementschef desavouerar en utredning som regeringen själv har tillsatt. Det är faktiskt vad som skett i detta fall. Men mera bråttom med detta läromedelsförslag är det väl knappast än att man kunde ha inväntat den pågående utredningen; i varje fall har inga skäl som tyder på någonting annat framförts. En av utredningens uppgifter är ju att kartlägga de för- och nackdelar som ett ökat statligt engagemang i läromedelsproduktionen kan medföra. En konkurrens mellan olika bokförlag förekommer, och samhället har på olika sätt ett avgörande inflytande på skolboksutgivning: skolöver-

Organisation av ett läromedelsförlag

styrelsen har inflytande genom att den fastställer läroplanerna och statens läroboksnämnd har inflytande genom sin kvalitets- och priskontroll. Och det är ju kommunerna som är köpare av så gott som hela produktionen.

Det kan således inte vara bristen på inflytande från samhällets sida som varit vägledande för regeringen när den nu helt plötsligt, utan att invänta utredningen, lagt fram förslag. Behovet av ytterligare statligt engagemang på området kan, som också framhållits i de motioner som ligger till grund för reservationen 1 — ifrågasättas, och det finns all anledning att invänta läromedelsutredningens förslag för att få frågan belyst. Det är knappast möjligt att hysa några bestämda meningar innan utredningens resultat presenterats. — Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 1.

När det gäller reservationen 2, i vilken begärs en utredning av formerna för ett institut för läromedelsforskning, inskränker jag mig till ett bifallsyrkande.

Herr ARVIDSON (s):

Herr talman! I reservationer och från denna talarstol har anmärkts på att Kungl. Maj:t har framlagt ett förslag, medan en utredning pågår på det område det är fråga om. Det är väl en allmän princip att inga åtgärder vidtas inom ett visst område när just de frågorna är under utredning. Å andra sidan kan inte en utredning få hindra en pågående utveckling.

Det har sagts att det förslag, som nu framlagts och som på en punkt föregriper utredningen, inte har varit föremål för remissbehandling. Jag undrar om man ändå inte angriper problemet från fel utgångspunkt. Är verkligen en utredning på den punkten nödvändig? Det är fråga om att ett par allmänägda företag slår sig samman. Detta är en inom hela näringslivet mycket vanlig typ av fusion när det gäller att för-

bättra produktionsmöjligheterna och effektivisera verksamheten. Jag kan inte inse att man har någon anledning att från borgerligt håll misstänkliggöra ett förslag om en sådan åtgärd.

Den som talade först vid behandlingen av denna fråga sade att man haft så fruktansvärt bråttom med att lägga fram detta förslag och att man gott kunnat vänta till dess utredningen blir färdig. Vi vet ingenting om när utredningen har slutfört sitt uppdrag. Den tidpunkt som valts för framläggande av det nu aktuella förslaget har dikterats av utvecklingen på detta område och inom ifrågasvarande företag.

Denna fråga är i och för sig inte heller särskilt omfattande. När oppositionen vill tillmäta den principiell betydelse förefaller det som om man såge spöken mitt på ljusa dagen.

Situationen på detta område är unik inom det svenska näringslivet. Till den produktion det här är fråga om finns bara en enda grupp av köpare — kommunerna. De har intresse av att få goda läroböcker, goda läromedel. De har också ett ekonomiskt intresse, d. v. s. att priserna hålls nere.

Men när nu kommunerna, samhället, är den enda avnämaren är det väl naturligt att samhället vill ha inflytande på den produktion det här gäller. Om man vill vända på saken: det finns ingen anledning att produktionen skall ligga helt i händerna på enskilda företagare. Från borgerligt håll vill man nu göra detta till en stor principdiskussion om socialisering och man går vidare till likriktning och diktatur.

Det är naturligtvis rimligt att man från borgerligt håll är vaksam mot alla tendenser till att vilja beröva storfinsans dess särställning i landet — det skall jag inte gå in på närmare — men nog är det egendomligt att högern och folkpartiet här har fått centern med sig. Samma centerparti, vars representanter i Svenska kommunförbundet har varit med om att tillstyrka detta förslag,

uppträder nu i riksdagen som motståndare till det. Centern har alltid varit mån om att slå vakt om kommunernas ideella och ekonomiska intressen. Så länge jag har varit med i skoldebatten har centern aldrig ett ögonblick vikit på den punkten, hur många påtryckningar som än gjorts från högerns och folkpartiets håll. Därför är det uppseendeväckande att centern i dag här i riksdagen sviker den inställning till skolreformsfrågorna, som den har visat inom Svenska kommunförbundet och över huvud taget. Det är ju så onödigt; här är det inte fråga om något förstatligande. Det nuvarande Sö-förlaget är statligt, och man skulle i och för sig kunna tänka sig en statlig produktion av läroböcker. I så fall skulle herr Ohlin naturligtvis ha rätt att varna för att slå in på en sådan utvecklingslinje. Här rör det sig emellertid inte om något statligt, byråkratiskt, ovanifrån styrt företag.

Det är i och för sig en naturlig sak om staten genom ett statligt företag ser till att bristområdena inom läromedelsproduktionen tillgodoses — det gäller de handikappade, universitetskurserna, de små ämnena i skolan, vissa grenar av yrkesutbildningen och viss specialmateriel. Det alternativ som erbjuder sig är alltså att staten tar hand om denna produktion genom ett direkt statligt bolag, men så föreslås inte nu. Det föreslås ett allmänägt bolag, vari staten genom det s. k. allmänna förlagsaktiebolaget har hälften av aktierna, medan kommunerna har en fjärdedel och Kooperativa förbundet en fjärdedel. Det skall vara ett fullkomligt fritt aktiebolag, vars ledning har att på egen hand agera och ta ansvar för vad som händer. Att Kooperativa förbundet är med borde dessutom vara en garanti mot monopol tendenser. Om Kooperativa förbundet har haft någon ledstjärna under hela sin tillvaro, har det varit kampen mot monopolismen. KF kommer inte att svika denna kamp.

Organisation av ett läromedelsförlag

Monopolfaran, herr Ohlin, ligger på ett annat håll. Låt oss till att börja med se på det nuvarande systemet för framställning av läroböcker! Vi har haft en lång rad konkurrerande förlag, men de har så småningom blivit färre. Norstedts och Bonniers slog sig samman om Svenska bokförlaget. Detta har i sin tur köpt upp Bergvalls förlag, A. V. Carlsons bokförlag, Svensk läraretidnings förlag, förlaget Uniskol — dit hör också Gumperts förlag. Sammanlagt behärskar denna grupp — alltså egentligen bara Svenska bokförlaget — 60 procent av läroboksproduktionen.

Vidare finns det ett förlag av mellanstorlek, nämligen Almqvist & Wiksell, som behärskar ungefär 20 procent av läroboksproduktionen, medan alla de övriga — inklusive Sö-förlaget, Bokförlaget Liber, Sveriges Radios bokutgivning, Hermods bokutgivning o. s. v. — har 20 procent av denna.

Detta innebär att ett stort och ett medelstort företag i stort sett behärskar hela marknaden och genom sina resurser dikterar utvecklingen på området. Vilka trådar som sedan kan löpa mellan Almqvist & Wiksell och Svenska bokförlaget känner jag inte till.

Själva bokproduktionen är emellertid endast en ringa del av läromedelsproduktionen, d. v. s. alla de läromedel man i övrigt behöver för undervisningen i skolorna. Ser vi på produktionen av övriga läromedel finner vi där nära nog ett fullständigt monopol. Det är Aktiebolaget Sveriges litografiska tryckerier som äger alltsammans — d. v. s. Esseltekoncernen som rör om Esselte och Norstedt & Söner; den har vidare köpt upp Skrivrit och Gumperts skolmateriel samt behärskar tillsammans med Norstedt & Söners skolmaterielavdelning helt och hållet detta område.

Herr Ohlin underströk att vi måste ha konkurrens. Jag vill gärna instämma med honom: det behövs konkurrens i denna monopolsituation! Men ingen av

Organisation av ett läromedelsförlag

herrarna på borgerligt håll har haft den ringaste anmärkning mot det privatkapitalistiska monopol som existerar här. Avsikten med propositionen har varit att detta monopol så småningom skall brytas av de nu föreslagna halvstatliga bolagen.

Innan denna monopolsituation har klarats upp måste jag säga att de stora ord, som uttalats här om frihet och fri konkurrens, är humbug. Detta gäller även, herr Turesson, på det andliga planet. Jag var tillsammans med herr Turesson nere i den kommunistiska stat som han talade om. Jag har precis samma inställning som han: vad man där hade åstadkommit var ett i och för sig effektivt system för framställning av läroböcker, för utprovning av läroböcker och för förbättring av läroböcker, men dessa läroböcker var starkt indoktrinerade. Nu tyckte herr Turesson mena att denna indoktrinering skulle bero på att det var välordnat på själva produktionsområdet. För min del anser jag att den berodde på att det råder diktatur i landet och att alltså läromedelsproduktionen kunde behärskas uppifrån, på det sättet att det inte fanns någon frihet i åsiktsbildningen och inte heller någon frihet att välja bland böckerna.

Så kraftigt som detta över huvud taget kan göras vill jag för min del understryka att jag här håller på frihetens principer, friheten att välja, möjligheten till fri åsiktsbildning för lärare och elever. Om detta behöver vi inte strida, och det behövs inga hänvisningar till professor Torsten Husén för den sakens skull.

Men för närvarande har vi inte en sådan frihet. Det har påvisats och är mycket lätt att själv konstatera hur våra läroböcker i orienteringsämnen är helt indoktrinerade från storfianssiellt håll. Det är den borgerliga ideologin som behärskar lärobok efter lärobok. Man kan göra en liten undersökning. Gå till läroböckerna i samhälls-

kunskap, historia, filosofi eller religionskunskap och se efter hur man där framställer marxismen! Ni kommer att kunna konstatera att marxismen är be-ljungen i bok efter bok. Här föreligger en indoktrinering. Detta sammanhänger med monopolställningen; förlagen dik-terar vad som skall stå i böckerna och det är konservativt inställda lärare som bildar underlag för denna indoktrine-ring.

Det är alltså inte de borgerliga som härvidlag har rätt att anklaga — det är vi som anklagar.

Men jag går vidare. Om utvecklingen på läroboksrådet under senare år har varit gynnsam, sammanhänger detta med flera olika omständigheter. Jag vill understryka — där instämmer jag med herr Ohlin — att vi har skickliga företagsledare i bokförlagen. Dessa går med hela sin själ upp i sin uppgift, även när det gäller att modernisera läroböckerna för att få dem att utvecklas i takt med skolans egen utveckling. Personligen lägger de ned stor möda på varje bok som framställes. Jag antar att de också är skickliga affärsle-dare. Jag har ingenting att säga på den punkten.

Men det är inte dessa insatser som i första rummet har fört läroböckerna framåt. Det är skolreformen som sådan. Det är de nya läroplanerna som har tvingat fram en ny metodik, ett nytt sätt att se, en ny uppläggning av läroböckerna. Det baseras på den vetenskapliga forskning som ligger bakom och den systematiska experimentverksamhet som skett under skolöverstyrelsens ledning. Det är helt orimligt att påstå att ett samhällsägande skulle resultera i ett stelnande när det gäller pedagogik och ekonomi.

Vad är det då vi behöver för att få fram goda läromedel? Jag frågar detta därför att jag vågar påstå att vi för närvarande inte har det, trots att vi har privat företagsamhet och fri konkurrens. Läroböckerna är inte bra. De

Organisation av ett läromedelsförlag

har blivit bättre men de motsvarar inte alls de krav skolan numera ställer på dem. Vi måste få till stånd en forskning om vad som skall stå i en lärobok. Redan urvalet av moment måste bli föremål för vetenskaplig forskning. Nu sker detta urval på en höft; de olika läroboksförfattarna funderar på egen hand och tycker att det vore bra att ha med det ena eller det andra. Men varför man skall ha med just visst stoff kan de inte svara på, och det kan ingen göra. Först måste alltså urvalet analyseras och sedan måste en ingående analys göras av hur stoffet skall presenteras pedagogiskt. Detta kan inte göras utan en prövning inom skolväsendet, där hela den svenska lärarkåren medverkar. Resultatet blir då att man får kunskap om vad som skall stå i en lärobok, hur den skall vara upplagd, hur den skall användas och vilka läromedelspaket som en sådan lärobok skall ingå i — undersökningarna bör även gälla läromedlen i övrigt. Detta arbete måste bli den dominerande sidan av det svenska framstegsarbetet på detta område. Det går inte att som nu skilja läromedelsproduktionen från skolväsendet, från livet i skolan — de hör nära samman.

Man måste då fråga sig hur företag av olika typ — samhällsägda och privata — skall kunna inordnas i det stora sammanhanget. Jag är därvid inne på samma tankegångar som herr Ohlin, ehuru jag drar andra slutsatser. Vetenskapliga resultat — det är fråga om tillämpad vetenskap — måste bli tillgängliga för alla, också för utomstående, och det måste starkt understrykas att vi inte får komma in på andra banor. Men främst måste det naturligtvis finnas frihet inom skolväsendet: olika läroböcker, olika typer av läroböcker, möjlighet för varje lärare som har en god idé att få den prövad — var finns den möjligheten i det nuvarande systemet?

Det finns väl en mycket säker ga-

ranti mot missbruk av monopolistisk karaktär. Vi må tycka illa om det eller inte, men vi har en rad kommuner i detta land som är borgerligt styrda och där skolstyrelsen är borgerlig. En sådan skolstyrelse har möjlighet att välja de böcker och den materiel som den vill ha. Om den inte tycker om de produkter som kommer från ett samhällsägt företag kan den välja vad som kommer från privata företag. Detta borde vara en tillräcklig garanti för fri konkurrens på området i fortsättningen.

Med vad jag nu sagt har jag också svarat på frågorna angående det föreslagna institutet för läromedelsforskning. Vi har inte någon anledning att ha ett från skolan fristående läromedelsforskningsinstitut — framför allt därför att vi så gärna vill ha denna forskning koncentrerad till de läroanstalter dit den enligt riksdagens tidigare beslut skall vara förlagd, nämligen till lärarhögskolorna. Skulle man då splittra krafterna genom att vid sidan av dessa centraler inrätta en rikscentral, tror jag att vi i alltför hög grad skulle slösa med våra tillgångar. Lärarhögskolornas forskningscentraler och forskningsresultat står helt till allas förfogande, också till de privata förlagens.

Slutligen skulle jag gärna vilja svara på herr Ohlins fråga, hur man kan garantera att det allmänna bolag, som skulle ha hand om statens del i det nya skolmaterieförlaget, skall ha pengar tillräckligt; man lovar det i propositionen. Vi har diskuterat den saken mycket ingående i statsutskottet. Det har sagts, att om företaget behöver nya pengar av anslagskaraktär så kommer en framställning härom att gå till riksdagen. Men det är inte meningen att det skall gå till på det sättet. Företaget skall vara ett vanligt affärsföretag. Man beräknar att det skall ge normal vinst och ha normala avsättningsmöjligheter, vilket även skulle gälla det allmänna bolag som står bakom. Det skall givetvis vara full frihet också för detta

Organisation av ett läromedelsförlag

samhällsägda förlag att rent affärsmässigt ta upp lån, där sådana kan fås på gynnsammaste villkor. Är det så, bör väl pengarna kunna vara garanterade, i den mån nu företaget sköts på ett hyggligt sätt. Det verkar som om man på borgerligt håll var rädd för att det skulle bli alltför välskött och växa sig alltför stort och rikt. Men har man den ängslan, så behöver man kanske inte frukta att företaget skulle komma att behöva stå utan pengar.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr TURESSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Arvidson berörde en så lång rad frågor, att jag inte hinner ta upp dem alla.

Inledningsvis sade herr Arvidson att en utredning naturligtvis inte får hindra en pågående utveckling. Vad jag sade var just att det var så uppseendeväckande, att man nu intog denna ståndpunkt, när man i så många hundra fall eljest har gått den motsatta vägen.

Det är klart att man kan säga, att eftersom det allmänna är den stora avnämaren — inte den enda avnämaren, ty det finns trots allt lyckligtvis fortfarande skolor där eleverna får betala sina läromedel själva — så är det också naturligt att det allmänna tillverkar läromedlen. Men så är det ju inte på en rad andra områden. Hur är det på telekommunikationernas område, herr Arvidson? Hur är det på järnvägens område? De allmänna företagen inom dessa verksamhetsgrenar köper ju sin materiel av enskilda företag, som har bidragit till en snabb och förnämlig utveckling på dessa områden, en utveckling som kanske inte hade ägt rum, om de enskilda intressena inte hade varit inkopplade på det sätt som nu varit fallet.

Herr Arvidson säger att det är naturligt att vi på den borgerliga sidan är vaksamma. Så långt håller jag med honom, men jag vill absolut inte hålla med

honom om att vi är vaksamma för att slå vakt om storfinansens intressen. Vi är vaksamma därför att — och det tycker jag att jag utvecklade rätt ingående i mitt första anförande — vi i detta ser en fara för en likriktning av åsiktsbildningen.

Jag sade uttryckligen att jag inte tror att det är avsikten med förslaget — jag vill inte beskylla den nuvarande utbildningsministern för att ha sådana avsikter — men i ett annat läge kan det bli en fara, och det åskådliggjorde jag med exempel på vad herr Arvidson och jag hade sett i ett icke-demokratiskt land.

Herr Arvidson sade att läromedelsutgivningen för närvarande handhas av ett enskilt monopol. Det är naturligtvis en mild överdrift; vi har ju flera andra företag, och vi har även SÖ-förlaget. Det finns ingen frihet nu, sade herr Arvidson. De kapitalistiska förlagen bestämmer vad som skall stå i böckerna, det är konservativa lärare som skriver dem, och så sade herr Arvidson: Det är *vi* som har anledning att anklaga. Ja, vem anklagar ni? Skall herr Arvidson anklaga någon så är det väl alla socialdemokratiska lärare som inte skriver läroböcker. Varför skall ni överlåta åt konservativa lärare att skriva läroböcker, om ni tycker att de är så tokiga? Det går inte riktigt ihop, herr Arvidson.

Vad sedan beträffar vad som här sagts om önskvärdheten av ökad forskning på läromedelsframställningens område, så har jag ingen avvikande mening. Ingenting är så bra att det inte kan bli bättre. Forskning är naturligtvis bra och värdefull i många avseenden, men vi skall inte tro att den löser alla problem. Vi måste också ha klart för oss att vi inte kan kräva en så djupgående forskning och så vidlyftiga förberedelser att det inte ges ut några böcker alls; det finns ju en tidsfaktor med i sammanhanget också. I samband med reformerna på skolområdet

har erfarenheterna visat att de enskilda förlagen fått fram läromedel i tid under det att SÖ-förlaget flera gånger kommit för sent.

Herr **ELMSTEDT** (cp) kort genmäle:

Herr talman! Innan herr Arvidson kom in på den sakliga delen av sitt anförande hann han med att konstatera att centern i denna fråga skulle svika kommunerna genom att inte i dag acceptera det förslag som nu föreligger till ett nytt läromedelsförlag. Det är ett påstående som jag tror att herr Arvidson får svårt att stå för.

Det är ju ändå på det sättet att vi har sagt att vi vill avvakta en pågående utredning i dessa frågor, en utredning vars resultat skulle gå ut på remiss i vanlig ordning och som vi sedan fick ta ställning till. Vi har aldrig sagt nej till förslaget, vi vill som sagt bara avvakta denna utredning, och det tycker jag inte är särskilt originellt — det är ju vad vi brukar göra i sådana här sammanhang. Jag tror att herr Arvidson ger mig rätt när jag påstår att vi från vårt håll i varje fall aldrig använt ordet monopol i sammanhanget, vare sig i det ena eller andra fallet.

Herr Arvidson konstaterade att centern i denna fråga avvek från sin traditionella linje, nämligen att slå vakt om kommunerna. Jag kan försäkra herr Arvidson att vi också i denna fråga slår vakt om kommunerna; vi vill bara ha ett fylligare material att bygga vårt ställningstagande på.

Herr **OHLIN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag får anknäta till det som herr Elmstedt sade. Herr Arvidson uttalade att man inte har någon anledning att lägga produktionen av läromedel helt i enskilda händer. Men, herr Arvidson, vad tjänar en sådan polemik till? Det är ju ingen som har sagt det. Här har ju tvärtom talats för konkurrens. Jag har för min del sagt — och det har också andra påpekat — att

Organisation av ett läromedelsförlag

vi inte har någonting emot att det finns ett hel- eller halvvoffentligt förlag. Varför vara rädd för konkurrens på lika betingelser, frågade herr Arvidson, om det ni i verkligheten är mest rädda för är monopol?

Påståendet att oppositionen inte på något sätt skulle ha påtalat inskränkningar i konkurrens på enskilt håll, särskilt tidigare, är ju inte riktigt. Jag har själv varit ordförande i en utredning som belyste denna inskränkta konkurrens i branschen. Det finns f. ö. en kartell- och monopolövervakning som vi har varit med om att inrätta. Den arbetar och har bl. a. gjort ett uttalande som herr Arvidson nog får höra talas om under nästa punkt på kammarens dagordning, varav framgår att näringsfrihetsombudsmannen varnar för den konstruktion som regeringen föreslår, därför att han är rädd för att den skulle inskränka konkurrensen.

Dessutom har stat och kommun såsom köpare sällsynt goda möjligheter att övervaka kvalitet och pris på de köpta produkterna. Man har en granskningsnämnd som ser på läroböckerna och bedömer kvaliteten. Frågan är alltså inte om man skall ha monopol eller inte — det skulle man inte ha — utan om man skall ha konkurrens på lika villkor eller en privilegiesituation för det halvstatliga företaget. Då tycker jag, herr talman, att herr Arvidson, när han började tala om frihetens princip som skulle råda, gav oss anledning fråga honom: Varför då inte ta konsekvenserna av dessa säkert ärligt menade uttalanden, nämligen handla så att det blir frihet att konkurrera på lika villkor? Herr Arvidson talade om att forskningens resultat skulle ställas till förfogande på lika villkor. Det är just det vi begär, men den organisation som här är föreslagen banar vägen för någonting annat, nämligen en privilegieposition för det nya läromedelsförlaget.

Herr Arvidson sade också att forskningen skulle vara koncentrerad till lä-

Organisation av ett läromedelsförlag

rarhögskolorna och att vi därför inte behövde något institut. Men det är väl ändå inte meningen att det skall vara så snävt. Vi skall väl ha pedagogisk forskning vid universiteten, och inom skolväsendet samlas det erfarenheter även från det fria bildningsväsendet för att sammanföra och utnyttja allt så effektivt och rättvist som möjligt.

Herr ARVIDSON (s) kort genmäle:

Herr talman! En diskussion om frihet och monopol är i och för sig intressant, och jag har bara velat med det jag har sagt här tidigare hålla liv i en pågående debatt om denna sak. Herr Ohlin berörde inte det faktum att vi beträffande läromedlen i övrigt, d. v. s. den stora parten av läromedel, har ett faktiskt monopol och att det samhällsägda bolaget har som en av sina uppgifter att bryta detta monopol. Det är det centrala konstaterandet här, den centrala frågeställningen.

Såvitt jag förstår är det inte alls fråga om att skapa någon privilegiesituation för det nya samhällsägda företaget. Det skall arbeta på lika basis som de enskilda företagen på området och sedan blir det ju de övriga läromedelsförlagens uppgift att på samma sätt inordna sig i det stora gemensamma arbetet för att få fram mera ändamålsenlig materiel.

Herr Turesson frågade vad det egentligen var som jag angrep. Han har nog missförstått mig en aning. Vad jag angrep var systemet att man har ett faktiskt monopol på läroboksproducentområdet och att förläggare samarbetar med lärarna. Jag sade inte att dessa skulle skriva böcker — det kan vem som helst göra — men välja ut dem, använda dem. Vad jag ville visa var att det var ett borgerligt system både ur ekonomisk synpunkt och ur indoktrinerings-synpunkt som jag angriper.

Sedan kan jag till sist fråga herr Elmstedt vad som egentligen skall utredas i denna fråga.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Om herr Arvidson vill att jag skall yttra några ord om andra läromedel än skolböcker så gärna det. Då vill jag säga att herr Arvidsons beskrivning är en väsentlig överdrift. F. ö. blandar han ihop två olika saker. Det finns någonting som heter »ensamtillverkare», varmed menas ett företag som är mycket stort inom en del av en bransch utan att därför ha någon som helst monopoltrygghet. Skulle det ta ut höga priser vet man att det snabbt skulle få konkurrens, ibland t. o. m. från andra länder. Vi har dessutom monopolövervakning på dessa områden. Stat och kommun har, som sagt, i egenkap av köpare utomordentliga möjligheter att utöva kontroll över både kvalitet och pris. Situationen är väl den att vi kommer att få en snabb utveckling på det här området, som gäller andra läromedel än böcker.

För min del är jag alldeles övertygad om att för det första ingenting hindrar en utveckling av ett antal marknadsförare och producenter — det finns ju redan flera — och att vi för det andra också kommer att få denna utveckling. Men detta kan väl inte utgöra någon motivering för att ge privilegieposition eller preferensbehandling åt ett halvstatligt företag, herr Arvidson.

Herr ARVIDSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Hur bryter man ett monopol? Det finns flera vägar. Man kan om det finns tillräckligt stora resurser bakom, som då det gäller kooperativen, upprätta ett konkurrerande företag, och den vägen har varit vanlig. En annan möjlighet är att som nu föreslås inrätta ett samhällsägt bolag för att bl. a. bryta det faktiskt existerande monopol.

Nu börjar man i stället tala om en privilegieställning för detta nya företag som från en ringa början skall börja konkurrera med de väldiga jättarna Bonniers och Esselte. Det kommer att dröja

mycket lång tid innan bolaget blivit jämställt med dessa två stora företag. Här har vidare talats om att det halvstatliga bolaget skall börja terrorisera de andra företagen, men det är faktiskt de två nämnda koncernerna som med sin tunga hand, på gott och ont, behärskar produktionen på det här området — och så får det inte vara.

Herr ELMSTEDT (cp) kort genmäle:

Herr talman! På den korta fråga herr Arvidson ställde till mig vill jag lämna ett lika kort svar, och det mest fylliga jag kan ge är att rekommendera herr Arvidson att läsa utredningens direktiv.

Herr NORDSTRANDH (h):

Herr talman! Jag har mycket svårt att tro på den skönmålning av det statliga läromedelsförlaget som herr Arvidson givit: det skall bli bättre och rättvisare konkurrens, böckerna skall bli bättre och billigare, forskningen skall blomstra, läroböckerna i orienteringsämnen skall inte längre vara indoktrinerade av storfinansens, konservativa lärare skall försvinna o. s. v.

Men det mesta av detta är väl ändå ingenting annat än löst prat. Inte ens SÖ-förlaget som verkligen har stöttats ordentligt har lyckats framställa bättre och billigare böcker. Man kan inte komma längre i fråga om prisnedsättning än man redan gjort till följd av konkurrensen mellan de redan existerande företagen.

Jag reagerar starkt mot talet om storfinansens inflytande på orienteringsämnen. Vad är det för nonsens? Jag känner till orienteringsämnen ganska bra, och jag vill snarare säga att det i vissa läroböcker i orienteringsämnen i dag förekommer socialistisk indoktrinering, t. ex. i ämnet samhällskunskap.

Redan läromedelsförlagets tillkomsthistoria är betecknande för hur man i detta fall går till väga och hur man tyvärr kan komma att arbeta i fortsättningen. Det framgår också av den hårda

Organisation av ett läromedelsförlag

kritik som de borgerliga ledamöterna i Stadsförbundets styrelse riktat mot sammanslagningen av bokförlaget Liber och SÖ-förlaget. Man menar att om det över huvud taget skulle ha etablerats något samarbete med existerande bokförlag, så skulle förhandlingar därom ha upptagits med ett eller flera enskilda företag i branschen. De borgerliga styrelseledamöterna i Stadsförbundet protesterar alltså mot den formella handläggningen och anser att man på utbildningsdepartementet borde ha givit uttryck åt sin vetskap om att Stadsförbundet och Kommunförbundet skulle sammanslås, och därför borde man på departementet ha förhandlat med båda förbunden i denna viktiga fråga. Stadsförbundet har inte ens beretts tillfälle att yttra sig i saken.

Jag skulle gärna velat höra vad utbildningsministern eller någon av hans ställföreträdare har att säga om detta, men vid behandlingen av dessa skolfrågor och av till skolan knutna ärenden får vi här i kammaren undvara utbildningsministern, vilket jag finner ganska uppseendeväckande.

De borgerliga ledamöterna i Stadsförbundets styrelse menar också att kritik måste riktas mot statsmakterna, som har fört förhandlingar med bokförlaget Libers huvudmän på sådant sätt att villkoren för en fusion med SÖ-förlaget var helt oklara ännu två dagar innan propositionen lades fram. Så har det sagts mig, och jag har ingen anledning att betvivla sanningshalten i det påståendet.

Detta om det rent formella. I motsats till herr Arvidson tror jag att ett statligt läromedelsförlag — med den oerhörda tyngd och kraft samt de stora möjligheterna att erhålla medel det skulle få — kan komma att inleda en successiv monopolisering av läromedelsproduktionen i statlig regi. Jag säger inte att den processen kommer att sätta in omedelbart. Det tar säkert sin tid. Men starten är gjord, med alla de

Organisation av ett läromedelsförlag

möjligheter till åsiktmonopol som detta kan medföra på längre sikt. Redan i dag har SÖ-förlaget en betydelsefull förmånsställning genom att tidigare än andra förlag få del av det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbete som bedrivs inom skolöverstyrelsen. Det är allmän bekant att det utvecklingsarbetet blir allt viktigare, och det kan befaras att resultaten därav kan komma att bli obligatoriska för skolorna — och i så fall blir talet om fri konkurrens en ren illusion!

För att efter hand skapa ett rent statligt monopol kan det tänkas att man går till väga så att produktresultaten av all med statligt stöd bedriven pedagogisk forskning, det s. k. pedagogiska utvecklingsarbetet, hemlighålles så länge det går och i slutskedet reserveras för den statliga produktionsanstalten. Därmed har man effektivt kringskurit den fria konkurrensmöjligheten inom området.

Sedan kan man gå ett steg längre — och det finns vissa uttalanden som gör att man kan frukta en utveckling i denna riktning — och hävda att de produkter det gäller på rent administrativ väg bör göras obligatoriska inom skolväsendet. Då finns inte ens skenet av fri konkurrens kvar. Matematikprojektet IMU och projektet beträffande undervisningen i engelska UME är utomordentligt dyrbara företag. Det har från visst håll framhållits att man skulle vilja göra dessa projekt till obligatorier. De kommer att kosta så orimligt mycket pengar att staten för att ha någon chans att få tillbaka det nedlagda forskningskapitalet dels måste sätta priserna högt, dels måste låta alla i skolväsendet ingående elever använda materialet för att undvika att marknadsunderlaget blir för litet.

Jag vet att herr Arvidson kommer att säga att detta är att se spöken på ljusa dagen. Jag vore mycket glad om det förhåller sig så, men det finns alltså tecken som tyder på att utvecklingen kan

gå i denna riktning. Jag ber därför att få yrka bifall till reservationerna.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Det egendomliga i denna fråga tycker jag är att man från borgerligt håll reser ett så starkt motstånd mot den sammanläggning, som det i själva verket gäller, mellan ett statligt förlag och ett kommunalt kooperativt förlag. Herr Turessons inlägg har dock fått mig att förstå vad som kanske är anledningen till att man reser ett sådant motstånd. Den beskrivning av vad som kan inträffa som han gav har väl inte så mycket med verkligheten att skaffa. I det fallet kan man verkligen använda hans partivän herr Nordstrandhs ord om spöken på ljusa dagen.

Det som herr Turesson i andanom sett är och förblir spöken. Han började med att tala om likriktning. Denna likriktning är vi alla motståndare till och det är säkerligen inte herr Turesson obekant, att man på samma förlag ger ut olika läroböcker i samma ämnen för att tillgodose olika pedagogiska inriktningar och synpunkter. Han fortsatte med att tala om åsiktpåverkan och menade, att ett företag av det slag som skall upprättas genom sammanläggningen skulle utöva en sådan påverkan. Får jag fråga herr Turesson vilken åsiktpåverkan skolöverstyrelsens förlag utövar? Detta existerar ju redan. Kan herr Turesson exempelvis hävda, att den lärobok för andra årskursen i gymnasiet, som skolöverstyrelsens förlag gett ut, präglas av socialistisk framställning av de nationalekonomiska sammanhangen? Det skulle vara intressant om herr Turesson ville bevisa detta. Det är nämligen en nationalekonom som i den politiska debatten framträtt som borgerlig, vilken i så fall gett uttryck åt dessa socialistiska värderingar.

Herr Turesson fortsatte och talade om valmöjligheterna. Därvidlag vill jag gärna stryka under — och jag hoppas att herr Turesson och jag är överens

åtminstone på den punkten — att valmöjligheter bör man ha på detta område. Det bör finnas möjligheter för skolorna att välja mellan olika böcker. För närvarande har man dessa valmöjligheter i stor utsträckning inom vissa ämnen men saknar dem inom andra. Det är väl inte obekant för någon att detta beror på att det inom vissa ämnen finns en god marknad, där relativt hyggliga vinster kan göras på en läroboksproduktion, medan motsvarande vinstmöjligheter saknas på andra områden. På de förstnämnda områdena finns det en rik tillgång på böcker, på de sistnämnda är tillgången dålig. — Trots alla bemödanden har det exempelvis inte varit möjligt att få fram en modern lärobok i finska. Läromedelsutredningen kommer inom en snar framtid att redovisa resultaten av en undersökning rörande läromedel för olika grupper av handikappade. Undersökningen har avslöjat ojämnheter i tillgången på läromedel och en mycket stor brist på läromedel inom centrala områden.

Utifrån allt vad herr Turesson anförde kom han till en slutsats som i hög grad förvånade mig. Herr Turesson hänvisade till »ett annat politiskt läge än dagens». Nu skall jag inte misstolka herr Turessons yttrande på denna punkt, utan jag antar att han åsyftade en dikturmässig ordning. Man kunde inte, tycktes herr Turesson mena, med tanke på de risker som då kan föreligga lägga samman ett statligt förlag med ett kommunalt-kooperativt förlag i dagens läge. Ja, är det inte så, herr Turesson, att SÖ-förlaget, om det existerar utan sammanläggning med ett kommunalt-kooperativt förlag, långt effektivare skulle kunna utnyttjas av en diktaturregim för indoktrinering, om regimen så skulle önska? Resonerar inte herr Turesson fel utifrån sina egna utgångspunkter? Men framför allt: Är det inte just ett spöke som herr Turesson här manar fram? En dikta-

Organisation av ett läromedelsförlag
turregim kan säkerligen genomföra sina planer på andra sätt än genom samhällsägda bokförlag.

Jag går vidare, herr talman!

Det är intressant att ställa mot varandra de båda reservationer som avgivits och för vilka samma ledamöter antecknat sig. Får jag fråga dem som står på reservationerna: Avser ni att institutet för läromedelsforskning skall ersätta ett allmänägt förlag? — Herr Ohlin för sin del skakar på huvudet, och eftersom jag antar att han kan föra utskottsminoritetens talan, utgår jag från att svaret blir nej. Men då uppkommer nästa fråga: Hur skall man göra på dessa bristområden? Menar man att detta institut självt skall ge ut böcker och läromedel på vissa områden eller umgås man med tanken att institutet skall utveckla vissa projekt och sedan lägga ut dessa på olika förlag, varvid staten skall träda in och betala utvecklingskostnaderna men även produktionskostnaderna i den mån produktionen inte blir så vinstbärande som man önskar?

När det gäller det föreslagna läromedelsinstitutet vill jag erinra om att det självfallet ingår i läromedelsutredningens uppgifter att ta upp även denna sak. I direktiven för utredningen står bl. a. följande:

»De sakkunniga bör söka precisera uppgifterna för den hjälpmedelsforskning och praktiska utprovning som behövs i samband med produktion av pedagogiska hjälpmedel samt i samråd med skolöverstyrelsen överväga formerna för en samhällelig insats på detta område.»

I den diskussion som på denna punkt förs inom utredningen prövas olika alternativ, och tanken på ett institut för läromedelsforskning har förts fram och diskuterats. Tanken kommer att bli föremål för fortsatt diskussion, men mot den kommer att ställas andra möjligheter att lösa uppgiften. Ty vi kan väl vara överens om att det föreligger

Organisation av ett läromedelsförlag

ett utomordentligt starkt behov i det svenska samhället av forsknings- och utvecklingsarbete på detta område.

Men det är inte nödvändigt att fördenskull upprätta ett institut, ty såvitt jag personligen kan bedöma kommer det att ta längre tid att gå den vägen än att använda sig av andra metoder. Skall vi upprätta ett institut måste vi först bygga upp detsamma och utveckla det.

Vi har ändå institutioner där en sådan forskning kan påbörjas med en gång. Lärarhögskolorna har nämnts, de vetenskapliga institutionerna vid universitet och högskolor har också förts in i diskussionen. Olika möjligheter får väl prövas. Man kan göra beställningar, lägga ut uppgifter och på annat sätt stimulera forskningen på detta område. Vi skall inte vara doktrinära, utan vi skall pröva olika möjligheter. Det väsentliga är att vi får en forskning till stånd.

Därför behövs ingen skrivelse till regeringen med anhängan att den skall be utredningen att prioritera tanken på ett institut för läromedelsforskning. Ett dylikt förslag kommer att prövas under alla förhållanden, men inte som det enda alternativet, utan det kommer att föras in i en debatt där också andra möjligheter självfallet kommer att diskuteras.

Får jag bara sedan med några ord beröra frågan om utredningens ställning. Det har gjorts gällande att utredningen satts åsido och att man inte kan biträda propositionen av den anledningen. Det historiska sammanhanget är detta: redan när utredningen tillsattes fanns skolöverstyrelsens förlag liksom också Bokförlaget Liber AB med dess kommunala och kooperativa intressen.

Publiceringsutredningen tog upp förlagsfrågan och dess ledamöter var överens om att skolöverstyrelsens förlagsställning borde förändras. Detta tillstyrktes alltså av utredningen. Det var helt naturligt att den måste pröva den

na tanke, alldeles oberoende av utredningsverksamheten i övrigt.

När utredningen behandlade denna fråga diskuterades mycket ingående de möjligheter som kunde finnas för ett samspel mellan stat och kommun på detta område. Anledningen härtill var helt enkelt att kommunerna — vilket bl. a. herr Elmstedt mycket riktigt påpekat — är den stora konsumentgruppen när det gäller läromedel. Staten är en stor konsument på andra områden. Det var naturligt att man försökte åstadkomma former för samverkan. Det skall — i förbigående sagt — bli utomordentligt intressant att höra vad herr Larsson i Luttra kommer att säga på den punkten, eftersom han sitter i styrelsen för Kommunförbundet, som sålunda är delägare i ett av de förlag det här gäller.

Från den utgångspunkten att det var önskvärt med en samverkan skrev läromedelsutredningen följande:

»Läromedelsutredningen vill slutligen dels med hänvisning till sina direkтив och dels med hänsyn till vad som anförs i yttrandet starkt understryka att frågan om bl. a. statlig-kommunal samverkan på läromedelsområdet allvarligt prövas.»

Under sådana förhållanden kan jag inte finna att utredningen på något sätt har överspelats. Dess synpunkter har beaktats, vilket framgår av den proposition som förelagts riksdagen. Utredningens ledamöter får också i sitt fortsatta utredningsarbete möjligheter att granska vad som nu händer på detta område, se resultatet härav samt bedöma det inför utformandet av det slutbetänkande som utredningen så småningom kommer att lägga fram.

Det skulle givetvis vara intressant att ta upp en del detaljer i detta sammanhang, men jag antar att herr talmannen önskar att jag inte fördjupar mig i sådana detaljer vid denna tidpunkt. Låt mig bara beröra en liten delfråga. Jag har av några debattinlägg fått intryc-

Organisation av ett läromedelsförlag

ket att SÖ-förlaget kommit för sent med sina produkter, medan de privata företagen kommit i tid med sina. Det påståendet bör inte stå helt oemotsagt. I själva verket har såväl SÖ-förlaget som de privata företagen kommit i god tid med vissa böcker, men för sent med andra.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr TURESSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Nu har jag i tur och ordning blivit beskylld för att cyniskt gå storfinansens ärenden, för att vara en andlig humbug och för att se spöken på ljusa dagen. Det må därför tillåtas mig att under högst tre minuter bemöta något av vad som har sagts.

Jag har aldrig påstått, herr Johansson i Trollhättan, att SÖ-förlaget i dag utövar någon åsiktsmässig påverkan. Vad jag har sagt är att ett starkt allmänägt förlag, genom att det kan verka på andra villkor än de enskilda, kan riskeras bli så stort att en monopolsituation uppstår. Det är då de risker för åsiktslikriktning och annat som jag talade om kan uppträda.

Vi behöver inte gå så långt för att se vart detta kan leda. Erfarenheterna är rent ut sagt dåliga av den ensidiga inriktningen av vad som bjuds av vårt statliga radio- och TV-monopolföretag. Det finns verklig anledning att rikta kritik mot den likriktning som där förekommer.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig få konstatera att herr Turesson nu från denna talarstol har förklarat att SÖ-förlaget inte utövar någon åsiktspåverkan. Det är mig veterligt det enda statliga förlag som finns i Sverige. Herr Turesson finner att det inte indoktrinerar, men han drar inte slutsatsen av detta. Min slutsats är att herr Turessons hela argu-

mentation faller. Han menar att det kan uppstå en monopolställning, som skapar denna indoktrinerings, och han hänvisar till radio och TV. Det är ändå, herr talman, ganska långsökt i detta sammanhang.

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! Med anledning av statsutskottets utlåtande nr 96 vill jag först på vår grupps vägnar uttala tillfredsställelse över att ett allmännyttigt läromedelsförlag äntligen organiseras. Som alla här i kammaren känner till har vi redan för åtskilliga år sedan aktualiserat denna fråga. Senast år 1964 begärde vi i en motion just att riksdagen måtte besluta att hemställa om skyndsamma åtgärder för upprättande av ett samhällsägt förlag för skolböcker och annan undervisnings- och förbrukningsmateriel för grundskolan och de gymnasiala skolorna. Samma år förekom också andra motioner i samma fråga, men i dessa yrkades enbart på ett statligt bokförlag.

Nu inträffade år 1964 den fataliteten att vår motion avstyrktes därför att, som man sade, vi skulle ha yrkat enbart på ett statligt skolboksförlag. Utskottet föreslog i stället en förutsättningslös utredning på basis av andra motioner, som verkligen endast hade detta yrkande om ett statligt skolboksförlag. Man blandade alltså ihop våra motionsyrkanden med andras.

Nåväl, det gagnar föga att nu fördjupa sig i sådana små lustigheter som kan inträffa i det politiska livet. Vad som i dag är mycket mera väsentligt är att regeringen nu — bättre sent än aldrig — nått fram till insikt om nödvändigheten och fördelen från såväl pedagogisk som ekonomisk synpunkt av en av samhället centralt ledd verksamhet på detta område. Att detta förslag skulle mötas av ett kompakt borgerligt motstånd hade vi väl alla väntat. Det framgår med all önskvärd tydlighet av de motioner som har väckts och även av

Organisation av ett läromedelsförlag

vad som har framförts i denna talarstol i dag från borgerligt håll, då talare efter talare sökt att måla en viss potential på väggen och sia om alla slags förfärligheter som skulle komma att drabba oss, om vi nu skulle besluta oss för att inrätta detta samhällsägda läromedelsförlag. Men beslutet innebär inte något avskaffande av de befintliga förlagen. Jag förstår därför inte varför de borgerliga ledamöterna redan nu är så vettskrämda.

Utskottet har i sin skrivning — på ett övertygande sätt, tycker jag — bemött de från borgerligt håll resta invändningarna, och det har flera talare före mig också gjort, varför jag nu inte behöver uppta tiden med att upprepa bärande argument mot invändningarna mot att upprätta detta förlag.

Jag vill därför endast slutligen, herr talman, på vår grupps vägnar helt instämma i utskottets yrkande.

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! Jag måste säga att jag blev ganska förvånad över detta ärendes behandling i utskottet. Inte heller kan jag förstå att det som här föreslås skulle ge anledning till att måla hin på väggen, såsom herr Turesson har gjort i dag.

Vad det gäller är avveckling av den statliga förlagsverksamhet som nu bedrivs inom skolöverstyrelsen för att medverka till bildandet av ett nytt förlag, som till hälften skulle ägas av staten och till hälften av Svenska kommunförbundet samt Kooperativa förbundet. I praktiken innebär detta att Sö-förlaget sammanförs med Bokförlaget Liber till ett självständigt förlag.

Svenska kommunförbundets styrelse har förordat denna anordning. Även tidigare, i samband med ett remissyttande över en av statskontoret och rikskontrollverket verkställd utredning om statlig publicering, förordade styrelsen för Kommunförbundet en sådan anordning. Den utredningen ville nämligen

gå en annan väg och föreslog att Sö-förlaget skulle överföras till Svenska reproduktions AB och att det alltså även i fortsättningen skulle vara ett helstatligt förlag.

Jag kan inte finna annat än att den lösning på problemet som här föreslås är bra. Det finns heller ingen som helst anledning att tala om risk för monopolbildning — om det har funnits någon sådan risk på läromedelsområdet tidigare, utgör det nu aktuella förlaget ett effektivt hinder däremot. Förhållandena på detta område är sådana som herr Arvidson har skisserat, med en mycket betydande övervikt för de stora förlagen.

Herr Arvidson hade vissa bekymmer för centerpartiets och folkpartiets ställningstagande i frågan. I Kommunförbundets styrelse var center- och folkpartirepresentanterna eniga om att förorda denna lösning. Folkpartirepresentanten är kanske speciellt sakkunnig, eftersom han bl. a. är länsskolnämndsordförande.

Med detta, herr talman, vill jag meddela att jag kommer att rösta för utskottets hemställan.

Chefen för utbildningsdepartementet, herr statsrådet PALME:

Herr talman! På sätt och vis kunde jag inskränka mig till att instämma i de kloka synpunkter som herr Larsson i Luttra just anför, men med hänsyn till vad som förekommit i debatten här och i medkammaren finner jag anledning att något utveckla själva sakfrågan.

Men först några ord om den formella sidan. De ursprungliga motionerna var ganska hårda, och jämfört med dem ter sig reservationerna bleka; de tar bara upp den rent formella frågan om huruvida det var lämpligt att framlägga förslaget just nu.

Detta läroboksförlag skall enligt propositionen bildas genom att det statliga Sö-förlaget slås samman med det av Svenska kommunförbundet och Koope-

rativa förbundet gemensamt ägda Bokförlaget Liber AB. Det är alltså fråga om ett sammanförande av en redan existerande statlig förlagsverksamhet med ett existerande, av Kooperativa förbundet och Svenska kommunförbundet ägt förlag. Vi har alltså redan i dag den situationen att staten och kommunerna engagerar sig i förlagsverksamhet på läromedelsområdet. Den statliga förlagsverksamheten bedrivs för närvarande inom skolöverstyrelsens ram. Ett monopolhot skulle alltså uppstå därigenom att man slår samman existerande förlag — inte därför att den statliga sektorn i och för sig skulle expandera. Redan detta är en egendomlighet i argumentationen.

Det kan förtjäna nämnas att riksdagens revisorer, som tagit initiativ till den utredning som ligger till grund för propositionen, ansett att de av skolöverstyrelsen tillämpade principerna borde utgöra en förebild när det gäller uppläggning och organisation av en förlagsrörelse. Men såsom redovisats i propositionen är det inte längre möjligt att inom ramen för de speciella bestämmelser som gäller för arbetet inom ett statligt ämbetsverk bedriva en så omfattande verksamhet som den Sö-förlaget för närvarande bedriver. Den har gått bra, den expanderar starkt, och omsättningen var under 1967 9,6 miljoner kronor. Det är ett litet belopp jämfört med giganterna på området, som jag återkommer till, men det är en bra expansion. Vi hoppas att denna kommer att fortsätta.

Denna utveckling av Sö-förlaget gör det absolut nödvändigt att förlaget blir juridiskt självständigt i förhållande till skolöverstyrelsen och att detta, såsom styrelsen sagt, sker utan dröjsmål. Det är inte normalt att svenska ämbetsverk bedriver en sådan förlagsverksamhet, utan det måste skapas en särskild juridisk person för ändamålet.

Samtidigt som man har detta mycket markerade behov av en ändring av 5 — *Andra kammarens protokoll 1968. Nr 22.*

Organisation av ett läromedelsförlag

Sö-förlagets status har frågan om en omorganisation av den statliga publiceringsverksamhet, som behandlas i den av finansministern framlagda propositionen, aktualiserat överväganden om hur den statliga publiceringen på utbildningsväsendets område skall ordnas. Av flera skäl — både att det finns ett initiativ beträffande den statliga publiceringsverksamheten över huvud taget och att Sö befinner sig i denna prekära situation och har en blomstrande verksamhet som inte lämpligen kan bedrivas inom ett ämbetsverks ram — bör man redan nu ta ställning till organisationen av den statliga förlagsverksamheten på utbildningsväsendets område.

Läromedelsutredningen har för övrigt tillstyrkt det i utredningsförslaget framförda kravet på bildandet av ett speciellt förlag för läromedelsproduktion genom ett överförande av Sö-förlaget till det statliga bolaget Svenska reproduktions AB. Läromedelsutredningen har därigenom, som utskottsmajoriteten framhåller, tagit ståndpunkt i den principiella frågan om inrättandet av ett samhällsägt företag för produktion av läroböcker och andra pedagogiska hjälpmedel.

I detta läge måste det vara naturligt att för ombildning av Sö-förlaget söka finna former för en samordning och ett samarbete mellan statens och kommunernas redan etablerade engagemang i förlagsverksamheten på utbildningsområdet.

Accepterar man att Sö-förlaget göres juridiskt självständigt i förhållande till skolöverstyrelsen, skulle en annan lösning än ett sammanförande av Sö-förlaget med Bokförlaget Liber AB innebära att man fick två av samhället helt eller delvis ägda förlag. Jag kan inte inse att det skulle innebära någon fördel att ha två förlag där man kan ha ett. Här har det gråtits en och annan tår över den stackars läromedelsutredningen. Men utredningen har varit in-

Organisation av ett läromedelsförlag

kopplad, och den har yttrat sig i frågan och sagt: Vi är helt med på att ni agerar på detta sätt.

För att man vid ombildningen av SÖ-förlaget tar till vara möjligheten att samordna den statliga och kommunala förlagsverksamheten på utbildningsområdet talar vidare och framför allt den omständigheten att staten och kommunerna har ett gemensamt ansvar för skolväsendet. Utvecklingen och produktionen av goda läromedel ingår som ett väsentligt led i den ständigt fortskridande omdaning av vårt utbildningsväsende. Tillkomsten av nya undervisningsmetoder och nya slag av läromedel, s. k. metodmaterielsystem av typen självinstruerande materiel, kräver ökade insatser av samhället. Det är min övertygelse att man med det föreslagna förlaget lagt en god grund för ett statligt-kommunalt samarbete inom förlagsverksamheten på utbildningsväsendets område och därmed skapat gynnsamma förutsättningar för en utveckling av läromedel som är lämpade för den aktuella och väntade undervisningssituationen. Så långt det formella, som alltså är alldeles klart. Vi hade en utredning på området, vi hade en situation där SÖ-förlaget behövde en ny status, vi hade ett tillstyrkande från läromedelsutredningen — det är klart att vi då agerade.

I motionerna och i debatten har framförts starka farhågor för statligt monopol, för åsiktsförtryck — herr Ohlin kanske inte framförde dessa farhågor, men andra har gjort det i stället för eller kanske mot honom —, för indoktrinering etc. Med kännedom om den sociala verkligheten har jag ofantligt svårt att förstå denna skuggrädsla. Läget är detta, att två giganter på området behärskar ungefär 75 procent av läroboksmarknaden, det ena förlaget är mycket större än det andra och har inemot 50 procent av marknaden. De båda små förlag som nu föreslås skall bli sammanslagna representerar en

marknadsandel på 10—15 procent. De är ganska nya och i och för sig lovannde, men att tala om att de skulle bilda monopol samtidigt som man inte med ett ord berör riskerna för ett privatägt monopol på denna marknad, visar en underlig skuggrädsla och en ideologiskt betingad motvilja mot att samhället — här representerat av kommunerna och staten i samarbete med KF — går in för att skapa fri konkurrens på områden där en alltför stor privatkoncentration hotar.

Jag sade i medkammaren och jag kan säga det även här: Vad som från privat förlagshåll och från en del andra håll har yttrats om riskerna för statligt monopol och åsiktsförtryck erinrar på ett slående sätt om de argument som anfördes mot KF på 1930-talet, när KF startade produktion av glödlampor och galoscher. Då framhölls risken för monopol. Men vad gjorde KF? Jo, en stor insats för att skapa friare konkurrens som gav konsumenterna billigare och bättre produkter.

Man har talat om åsiktsförtryck eller åsiktslikriktning därför att staten tillsammans med kommunerna och KF skall driva en förlagsverksamhet som omfattar 10—15 procent av marknaden och konkurrera med de andra förlagen. Men man säger inte ett ord om riskerna för en allomfattande koncentration när det gäller det tryckta ordet. Jag har inte tagit upp denna fråga — det är framför allt diverse högertalare som har gjort det. Men ett obestriddigt faktum är att det största förlaget på detta område, som alltså har hälften av marknaden, samtidigt äger de två största tidningarna och hälften av veckopressen i Sverige samt intar en helt dominerande ställning både när det gäller bokproduktionen för övrigt och skolboksproduktionen i Sverige. Och det är ett förlag som ligger i en familjs hand!

De som nu plötsligt tycker att det här lilla samhällsägda förlaget utgör ett sådant hot mot åsiktsfriheten har

tydiligen inte ägnat en tanke å de ris-ker som kan uppstå genom att så myc-ket av det tryckta ordet här i landet koncentreras på en hand. Det är den snedbalansen som är så konstig. Det är inte jag som tagit upp den frågan; det är kritikerna som gjort det.

Ordföranden i länskolnämnden i Malmöhus län, ansåg ju — som herr Larsson i Luttra påpekade — att detta var ett fint förslag, och herr Larsson i Luttra, herr Larsson i Norderön och herr Torsten Andersson i Bräm-hult sade i Kommunförbundets styrelse samma sak. De är praktiska karlar och de ansåg att det här gällde att få fram bra böcker till barnen, att gå ut i konkurrensen på denna marknad och att utnyttja våra resurser på ett vettigt sätt. Och i Kommunförbundets styrelse satt det även socialdemokrater, och man kunde resonera sig fram till en vettig hållning. Det är litet synd att en del av herr Larssons i Luttra kompisar här i riksdagen kanske kommit i litet dåligt sällskap och plötsligt — jag vet inte vad det kan bero på — gör en stor ideologisk fråga av detta förslag, där det på något sätt tycks gälla att kämpa mot staten. Det tycker jag är synd. Ni borde ha hållit fast vid den praktiska linjen.

Jag tror att detta är ett bra, rejält och praktiskt förslag. Detta förlag bör ha chansen att göra en god insats. Hur det går får man se. Det beror på vad vi kan få för folk att sköta förlaget och mycket annat. Men förlaget skall ha en reell chans, och det hoppas jag att riksdagen kommer att ge det.

Herr TURESSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Till raden av beskyllningar som riktats mot mig har nu också kommit den, att jag är dåligt sällskap åt herr Larssons i Luttra kompisar. Den beskyllningen får jag väl ta med ro.

Utbildningsministern sade att det för närvarande finns en snedbalans när

Organisation av ett läromedelsförlag

det gäller produktionen av skrifter och böcker, eftersom några få företag behärskar större delen av marknaden. Jag skall inte bestrida att produktio-nen är uppdelad på det sättet. Men det är en väldig skillnad mellan möjlighe-ten för allmänheten att fritt välja vad den vill köpa och läsa av det som pro-duceras av dessa förlag och möjlig-heten för oss att välja vad våra barn skall matas med i skolorna.

Jag vill liksom utbildningsministern gärna erkänna att Kooperativa förbun-det gjort goda insatser på vissa om-råden. Det var utomordentligt värde-fullt att KF genom sina aktiviteter på 1920- och 1930-talen lyckades sänka priserna på glödlampor och galoscher — det har jag ingen anledning att för-neka. Om jag använde galoscher, skul-le jag heller inte ha någonting emot att bära galoscher som är röda invän-digt, men det är skillnad på galoscher och läroböcker, och vi vill inte ha läro-böcker med ensidigt innehåll.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Utbildningsministern försökte här samma grepp som herr Arvidson, och det gör det nödvändigt för mig att upprepa vissa av mina argument för herr Palme, som vi väl får välkomna till andra kammaren näs-ta år men som nu har mycket svårt att slita sig från första kammaren ens någon liten stund när båda kamrarna samtidigt diskuterar en viktig fråga.

Herr Palme gjorde gällande att vi har hängt upp kritiken mot förslaget på risken för monopol. Det är just det som inte har skett i mittenpartiernas reservation — jag minns inte riktigt hur det är med högermotionen. Herr Palme har alltså missförstått hela fråge-ställningen.

För övrigt vill jag framhålla att jag inte har uttalat mig mot en samman-slagning av de två företagen så att de får en mer lämplig storlek. Jag har inte heller uttalat mig mot att staten får

Organisation av ett läromedelsförlag

ett företag på detta område. Däremot har jag uttalat mig emot vissa sidor av det arrangemang som man föreslagit. Vad det gäller är att man enligt propositionen vill lägga denna organisation till rätta så, att det forskningsarbete som utförs av skolöverstyrelsen och kanske även andra kan slussas direkt till det nya förlaget och tydligen icke på samma villkor ställas till förfogande för utnyttjande av andra förlag. Jag upprepar frågan till herr Palme: Hur är det med den saken? Jag har nämligen ännu en liten gnista av hopp om att statsrådet menar att företagen skall konkurrera på lika villkor. Herr statsråd, är det fallet, låt oss då få höra det! Är det inte fallet, erkänn då att ni tänker vägra konkurrens på lika villkor! Låt oss alltså få ett besked på den här punkten.

Statsrådet ansåg att man inte behövde se så principiellt på frågan om ett så litet förlag som det här gäller. Men om man ordnar det så att förlaget får en privilegieposition och att en del offentlig forskning sålunda ställs till förfogande främst för utnyttjande av ett av de konkurrerande företagen — vi vill ju alla ha någon konkurrens — då är detta en viktig fråga. Statsrådet Palme kan väl inte på allvar mena — fastän man skulle tro det när man hör honom — att om bara det statliga företaget är ett litet företag som täcker endast en del av marknaden, så kan staten som handhavare av forskning och andra allmänna angelägenheter ge detta statliga företag hur mycket privilegier som helst. Men, herr statsråd, menar Ni det, så vill jag säga att det anser åtminstone inte jag. Jag ställer alltså återigen frågan: Vill Ni uttala att det skall bjudas konkurrens på lika villkor när det gäller utnyttjande av de erfarenheter och de forskningsresultat som kommer fram och att de skall utnyttjas så effektivt som möjligt? Ni kan fråga: Varför det? Jo, därför att vi alla är intresserade av en snabb pedagogisk

utveckling, och en sådan främjas bäst genom att resultaten ställs till förfogande för att utnyttjas så effektivt som möjligt av den som kan och vill.

När herr Palme i alla fall var inne på det som inte är frågeställningen här, nämligen risken för offentligt monopol, så genmålde han att vi inte talat om risken för enskilt monopol. Får jag bara upprepa att det ju finns en monopolkontroll, som vi alla varit med om att stödja, att staten och kommunerna i detta fall är de stora köparna av varor och att det förekommer en kvalitetskontroll av läroböcker genom läroboksnämnden. Om det på något område kan sägas att det inte finns förutsättningar för ett enskilt monopol, så skulle det väl vara här. Jag är anhängare av en mycket effektiv granskning av de produkter som framställs och jag anser absolut att vi skall bekämpa alla tendenser till monopol, både enskilda och statliga, men detta är inte här den springande punkten.

Jag kanske får erinra herr statsrådet om att det är en speciell sak om det offentliga står både som producent och konsument. Näringsfrihetsombudsmannen har i det ärende som skulle komma på kammarens bord härnäst tydligt och bestämt uttalat sig mot att ett statligt allmänt bokförlag träffar fasta samarbetsavtal med ett statligt tryckeri, eftersom han anser att det riskerar konkurrensmöjligheterna. Där har alltså regeringen, såvitt man kan förstå, bundit sig för ett arrangemang av speciella förbindelser, som näringsfrihetsombudsmannen anser vara riskabelt just ur konkurrensens synpunkt. Man måste fråga sig om inte de planerade speciella förbindelserna, de bannade stigarna för exempelvis skolöverstyrelsens forskning till det nya förlaget medför sådana risker som jag antytt.

Herr talman! På andra tekniska områden har vi fått höra hur underbart det är när regeringen tar initiativ till

nya samordnande styrelser och nya utvecklande verksamheter. Jag behöver inte nämna exempel, alla känner till dem. Men när man här från vår sida begär utredning och prövning av frågan om ett forskningsinstitut som skulle bedriva egen forskning, som skulle kunna samordna och insamla forskningsresultat från annat håll, som skulle kunna kanalisera pedagogiskt kunnande som myndigheter och övriga företag, inte minst skolväsendet, ästadkommer, som skulle kunna tjäna som kontaktorgan mellan olika forskningsinstitutioner och som skulle ha en sammansättning med representanter för både konsumentgruppen och förbrukarna, näringsorganisationerna etc., då säger man på socialdemokratiskt håll: »Nej, det behövs inte.» Alla de kontaktmöjligheter, den trygghet också för att erfarenheter och forskningsresultat på lika betingelser ställs till förfogande för envar som bäst kan utnyttja dem som ett sådant institut skulle medföra, tycks man inte ha blicken öppen för.

Jag kan mycket väl förstå, om man som herr Johansson i Trollhättan säger: »Vi vill titta på frågan i läromedelsutredningen.» All right, det är alltid ett litet tillmötesgående. Jag hoppas att vi skall göra det och göra det skyndsamt och att inte regeringen skall avbryta ert arbete, innan ni är färdiga. Vidare hoppas jag att det skall bli möjligt för en annan regering att lägga fram ett förslag.

Beträffande till sist detta med läromedelsutredningen måste jag konstatera, att herr Palme inte har förklarat varför man inte kunde ha avvaktat några månader av utredning i stället för att bara fråga, om det gick att få en majoritet i utredningen som ville uttala sig *i princip* för ett statligt läromedelsförlag. Varför hade man inte kunnat avvakta att utredningen närmare klargjort riktlinjerna för relationerna mellan å ena sidan skolöverstyrelsen m. fl. och deras forskning

Organisation av ett läromedelsförlag

och å andra sidan det halvstatliga läromedelsförlaget och enskilda förlag etc. Den saken har inte berörts i propositionen och inte heller av de socialdemokratiska talarna i debatten här. Hade det inte varit bra om läromedelsutredningen hade kunnat klargöra detta under loppet av några månader, så att vi kunnat få en ännu mera belysande debatt än vi har haft i dag? Vad skulle man ha förlorat på att vänta några månader?

Är regeringen alldeles hypnotiserad av vad som kan ske i september, så att man måste skynda sig att få igenom förslagen innan dess? Eller vad är förklaringen till att man, när man har en utredning som håller på med ett problem, måste på detta sätt skjuta den åt sidan?

Herr talman! Jag har riktat några frågor till herr Palme. Jag skall av hänsyn till kammarens tid inte upprepa dem. Jag bara slutar med en liten upprepning: Kan vi inte ena oss om *en* sak, nämligen att det är en fördel, om vi kan få till stånd bästa möjliga utnyttjande av forskningsresurserna och kunnandet när det gäller att framställa läromedel och stor valfrihet för dem som kommer att använda dessa läromedel?

Chefen för utbildningsdepartementet, herr statsrådet **PALME**:

Herr talman! Visst skall vi, herr Ohlin, ha valfrihet vid användandet av läromedel. Det är ju därför jag tycker det är fel att överlämna läroboksproduktionen till vad som riskerar att bli ett monopol för ett par enskilda företag. Just detta är ett avgörande skäl för sammanslagningen av de ifrågakvarande två förlagen som ännu så länge har en liten marknadsandel. Herr Ohlin lade det allra bästa argumentet för utskottets linje i min mun.

Herr Turessons galoscher skall jag kanske lämna därhän och inskränka mig till att säga att när KF tog detta

Organisation av ett läromedelsförlag

initiativ var herr Turessons partivänner mäktiga upprörda, faktiskt mycket mer upprörda än herr Turesson är i dag över det här förlaget. Herr Turesson är nu belåten med KF:s insatser på 1930-talet, och hans efterföljare kommer förmodligen att ännu snabbare finna sig i tanken på det här samhällsägda läromedelsförlaget. Det är i och för sig en infamitet att påstå att ett av KF, kommunerna och staten ägt förlag skulle försöka utöva något slags åsiktsförtryck.

Herr Ohlin hade kanske litet otur i början då han påstod att det i mittenmotionen inte står ett ord om monopol. Man kan där dock läsa följande: »Vi vill särskilt framhålla en synpunkt som talar för att monopol eller offentlig dominans på hela eller delar av läromedelsmarknaden vore högst olyckligt.» Litet längre fram återkommer talet om monopoliseringstendenser. Tvärt emot vad herr Ohlin påstod talar ni om sådant i er motion — men det är ju en tid sedan den skrevs så det är kanske förlåtligt om herr Ohlin har glömt det.

På motionsstadiet utgjorde alltså detta med monopol ett argument. Och då ni säger er frukta monopol när det gäller ett förlag med 10—15 procents marknadsandel tycker jag det är egendomligt, att ni inte med ett ord berör monopolriskerna av att två förlag, huvudsakligen det ena, har 75 procent av marknaden. Det är inte herr Ohlin ett dugg rädd för, medan han däremot är rädd för det lilla statliga företaget.

Vidare sade herr Ohlin att det skall vara konkurrens. Ja, det finns ett område där det visat sig att SÖ-förlaget haft en speciell uppgift och där också det nya förlaget kommer att få det. Vi har nämligen vissa bristområden — och bara detta är tillräckligt för att starta förlaget — som de privata förlagen har bedömt vara ointressanta från kommersiell synpunkt eller rättare sagt alltför riskabla för en satsning. Här har SÖ-

förlaget fått träda till och detta med gott resultat. Sådana områden kommer ett samhällsägt företag att känna en förpliktelse att täcka, i motsats till vad de privata företagen gör.

Herr Ohlin tycks hysa något slags egendomlig villfarelse att forskning är hemlig i det här landet. Det försiggår forskningsarbete inom skolöverstyrelsen, och resultaten är offentliga och publiceras i alla möjliga skriftserier och annat. De är alltså tillgängliga för alla. Herr Ohlin föreställer sig att denna forskningens offentlighet skulle upphävas bara därför att de två samhällsägda förlagen sammanslås till ett. Det är alldeles fel. De privata förlagen får precis som förut ta del av forskningsresultaten.

Sedan tog herr Ohlin upp förslaget om ett särskilt forskningsinstitut på området, men som herr Johansson i Trollhättan framhöll är ju det förslaget redan föremål för behandling i läroboksutredningen. Vi har under senare år satsat kraftigt på försöken att bygga upp den pedagogiska forskningen. Skolöverstyrelsen har fått sina anslag för ändamålet flerdubblade, och anslag har även utgått till kanslersämbetet. Likaså har medel ur riksbanksfonden gått till statens råd för samhällsforskning, och olika offentliga utredningar har bedrivit ett ganska intensivt arbete på denna forskning. På den privata sidan däremot har man praktiskt taget inte gjort någonting alls i det fallet. Staten har på olika punkter och genom skilda organ satsat stora belopp inom ämbetsverkens ram, pengar som har gått till universitet och särskilda utredningar, för att stimulera en öppen och fri pedagogisk forskning. Detta är sålunda ett område där vi haft en mycket snabb expansion och där det i och för sig finns mindre behov av ett särskilt branschinstitut än på många andra områden.

I kommunförbundet rådde det såsom jag förut framställt, stor enighet i denna

fråga, och man såg där mycket praktiskt på densamma. Därför var det ganska dystert — jag kunde aldrig drömma om att något sådant skulle hända — när detta plötsligt blev en stridsfråga. Jag anade emellertid oråd, då representanter för de privata förlagen något överraskande och med stor styrka började stöta i stridslurarna när propositionen lades fram. Jag borde kanske ha anat — men det kom ändå som en överraskning — att folkpartiet gick emot propositionens förslag och att även en del av centerpartiledamöterna föll undan för detta, sedan man i kommunförbundet hade ställt sig positivt till dessa förslag.

Herr talman! Jag tror att det är viktigt att vi behåller den fria konkurrensen på det tryckta ordets område i dess helhet, men det kommer att kräva aktivitet från samhället, från kommunerna och från kooperationen. Visst skall vi ha ett samarbete och ett gott sådant, vilket vi i många fall också haft, med de privata företagen på området, men jag upplever en stor frihetskänsla däri att icke på något sätt vara beroende av dem.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Jag har — statsrådet Palme — vår motion II: 1069, här i min hand. Den som säger att denna motion ger uttryck för att vad vi fruktar och främst nu vill förebygga är införandet av ett statligt monopol på det område, som nu diskuteras, vill jag påstå lämna en helt och hållet oriktig beskrivning. Hade det inte varit så sent på kvällen skulle jag ha läst upp valda delar av motionen, men jag nöjer mig nu med att slå fast det verkliga förhållandet. Önskar herr Palme sedan en debatt om mitt påstående, vilken inte inskränker sig till återgivandet av en halv sats ur motionen, är jag beredd att ta upp en sådan diskussion.

Jag vill i alla händelser konstatera

Organisation av ett läromedelsförlag

att yrkandena varken i den nämnda motionen eller i reservationerna har varit föranledda av något slags »monopolkräck», utan har inneburit konkreta krav. Vi har yrkat på en konkurrens på lika villkor och har velat få problemet ordentligt utrett innan ställning skulle tas. Dessutom har vi önskat att tanken på ett institut för läromedelsforskning skulle prövas. Jag har dessutom understrukit att jag inte anser att det finns skäl att motsätta sig utvecklandet genom sammanslagning av ett sådant här halvstatligt företag, så att det uppnår en mera naturlig storlek. Det må nu vara nog sagt om detta.

Men, herr talman, det fanns i alla fall i herr Palmes anförande två mycket väsentliga saker som jag vill slå fast. Om de betyder vad de föreföll att betyda, så innebär det ett väsentligt steg, i riktning bort från den dirigering av resultaten till förmån för det nya förlaget som tycktes ha varit planerad.

Jag skall inte diskutera med statsrådet Palme, om alla skolöverstyrelsens forskningsresultat har varit effektivt disponibla för utnyttjande på lika villkor av alla och envar. Jag har fått uppgifter som antyder att detta i regel men inte alltid varit fallet. Det kan finnas anledning att kontrollera det, men jag lämnar den saken därhän.

Så mycket gladare är jag när herr Palme här uttalar att enligt hans mening bör skolöverstyrelsens forskning och dess resultat vara tillgängliga — uppenbarligen, herr statsråd, vid en sådan tidpunkt att dessa resultat kan utnyttjas på lika villkor av olika företag och inte så att resultaten redovisas först en tid efter det att man under hand bundit sig för samverkan med ett statligt företag.

Om man alltså får tolka statsrådet Palme på det sätt som jag tycker är det mest naturliga, har han här bundit sig för att skolöverstyrelsens forskningsresultat inte blott skall vara helt offent-

Organisation av ett läromedelsförlag

liga utan ställas till förfogande för utnyttjande på lika villkor.

Vidare tycktes herr Palme förklara att han faktiskt ansåg att det borde vara konkurrens på lika villkor. Det innebär i så fall att han inte vill ge det här offentliga eller halvoffentliga företaget någon privilegieställning därför att det är litet.

Om herr Palme i fortsättningen vill handlägga frågan i denna anda och inte — det måste jag tillägga — i den anda som tycktes genomsyra propositionen och i viss mån även utskottsmajoritetens skrivning, har denna debatt tjänat ett mycket väsentligt ändamål. Då har jag intet behov av att söka inhösta att det skett modifieringar eller dylikt. Om herr Palme och hans medhjälpare i propositionen har uttryckt sig illa är ointressant, men om de kommer fram till en vettig ståndpunkt är det betydelsefullt.

Chefen för utbildningsdepartementet, herr statsrådet PALME:

Herr talman! Herr Ohlin gjorde först gällande att jag hade försökt lämna en falsk bild av folkpartiets motion. Men i denna tas monopolfrågan upp på flera ställen och jag uppmanade kammarens ledamöter att själva läsa den. Det finns emellertid någonting som kammarens ledamöter inte själva kan läsa och som jag inte kan underlåta att berätta för er. Det var så att jag var så spänd på vad denna motion skulle innehålla, att jag begagnade mig av den möjlighet som finns att få se motionen i original. Jag lät sålunda göra en fotostatkopia av motionen när den lämnades in till kammaren. I motionen fanns alla dessa skildringar av riskerna för offentligt monopol och vidare gavs en rosig bild av tillståndet på den privata marknaden. Där stod bl. a. följande: »Skolboksförlagen präglas för närvarande av konkurrens mellan företagen. Koncentrationsnivån har på senare år varit konstant.» Vidare hette det:

»Några fortgående monopoliserings-tendenser förekommer inte.» Men det var för magstarkt, så det strök man tydligen i sista stund från folkpartiets sida. Det tycker jag var klokt, ty just de monopoliseringstendenser som har förekommit och som förekommer i dag är ett av skälen till att vi vill skapa ett mer slagkraftigt konkurrerande företag.

Vi har uttryckt oss ungefär på samma sätt hela tiden beträffande dessa frågor. Det var alldeles självklart hur vi skulle hantera dem. Jag förstår inte varför herr Ohlin vill söka inregistrera svängningar. Men på en punkt kan jag verkligen ursäkta herr Ohlin — och det gäller en punkt där man på sin tid gjorde mig ytterst besviken. Det var när de enskilda förlagen skulle kommentera den proposition som framlades.

Jag har inte haft något emot ett samarbete med de enskilda förlagen. Jag har arbetat i utredningar inom undervisningsväsendets olika områden och varit mycket uppvaktad av dessa förlag när det gällt att diskutera olika frågor. Jag har ingenting emot ett sådant samarbete, men jag blev erhört besviken över den reaktion som kom till uttryck när man plötsligt började dra fram kommuniststater och monopol och ta till de mest otroliga överord för att beskriva detta initiativ. Detta gav belegg för att när det verkligen gäller är det ingenting som den fria konkurrensens företrädare är så rädda för som just fri konkurrens. Inför det hotet tog man fram sådana här överord, vilket gjorde mig mycket besviken. Jag hoppas att man nu lugnar ned sig, så att vi får hantera dessa frågor på ett praktiskt och vettigt sätt i framtiden.

Folkpartiets motion i ämnet gjorde mig också synnerligen besviken. Jag tyckte nästan att det var de första reaktionerna från de privata bokförlagen som verbalt återkom i motionen. — Och litet grand till höger är det ännu värre, men det skall jag inte uppehålla mig vid.

Det har emellertid skett en glidning. Reservanterna uppehåller sig så gott som uteslutande vid formella ting, och herr Ohlin var nu på slutet mycket mild. Jag hoppas också att vi snart skall få uppleva den dag — ja, jag tror att vi nästan är där — då alla centerpartister är lika kloka som herr Larsson i Luttra och då herr Ohlin är lika klok som herr Persson i Svensköp (fp) i kommunförbundets styrelse.

Herr **OHLIN** (fp):

Herr talman! Nu har statsrådet Palme i alla fall gjort en viss reträtt från det grundlösa påståendet, att mittenpartiernas motion främst syftade till en diskussion om risken för monopol på detta område genom det nya förslaget. — Men hur går herr Palme sedan till väga? Jo, han börjar tala om en mening som kan ha stått i motionen, sådant som utkastet förelåg.

Kammarens ledamöter vet vilken usel arbetsgivare den svenska regeringen är genom att den nästan på en gång kastar över oss propositionernas mångfald. Han vet att regeringen ger oss sådana arbetsförhållanden att vi måste arbeta under högttryck. Om en sekreterare har råkat få med en mening som sedan strukits bort försöker herr Palme utnyttja detta som det karakteristiska i vår motion! — Vi har f. ö. redovisat de olika företagens andel av marknaden och allt det som herr Palme talar om. Han har tydligen läst vår motion för att få fakta om dessa ting. Vi har sannerligen inte dolt de verkliga förhållandena. Men herr Palme har ingenting annat att komma med än att det i ett utkast har funnits en mening som sedan har strukits.

Däremot innehåller motionen ett uttalande att om staten, som jämte kommunerna till stor del är konsument, också genom ett förslag får ett växande inflytande över själva produktionen — inte minst genom detta förlags speciella kontakt med myndigheterna — så kan

Organisation av ett läromedelsförslag

det bli risk för att den pedagogiska kvaliteten försämras. Möjligheten att till fullo utnyttja initiativen till pedagogiska framsteg kan minska.

Herr talman! Debatten har pågått länge. Jag vet inte hur man skall tolka herr Palmes senaste anförande. Det föreföll som om han å ena sidan inte ville ta tillbaka sina — som jag tidigare konstaterat — glädjande medgivanden om att forskningsresultaten skall vara tillgängliga för alla på lika villkor. Å andra sidan tyckte han för en stund sedan att man skulle ha konkurrens, och av sammanhanget verkade det som om han menade konkurrens på lika villkor. Men när jag hörde hans senaste anförande blev jag dock tveksam, om jag inte varit för välvillig vid tolkningen av herr Palmes yttrande på den senare punkten.

Vi kan inte komma längre i dag efter herr Palmes nya vaga allmänna talesätt om vad vår motion liknade o. s. v. Han borde i stället hålla sig till fakta. Även efter hans senaste uttalande står det dock kvar, att vi fått fastslaget att den av staten finansierade forskningen skall vara fri och offentlig och ställas till förfogande för alla på lika villkor.

Chefen för utbildningsdepartementet, herr statsrådet **PALME**:

Herr talman! Den sista delen av debatten har varit bottenlöst trist. Jag kan inte inse att vare sig saken eller kammaren gagnas av en fortsatt debatt, herr Ohlin, på denna punkt, utan det drar uteslutande ut på tiden.

När jag uppmanar kammarens ledamöter att själva läsa motionen, påstår herr Ohlin att jag har slagit till reträtt. Jag vågar inte längre påstå, säger han, att folkpartiets motion handlar om monopoliseringsrisiker. Jag kunde stå här och läsa upp ur motionen. Jag har på fyra olika ställen i motionen strukit under meningar som handlar om detta. Jag uppmanar fortfarande kammarens ledamöter att läsa motionen, så

Organisation av ett läromedelsförlag

att vi slipper fortsätta en sådan här trist debatt.

I originalet till motionen var bara en enda mening struken. Det var inte i något utkast, utan det var i den slutliga versionen som en mening var struken. Jag berömde herr Ohlin för att denna mening var struken. Det hade nämligen varit väl magstarkt att påstå, att det inte förekommer några monopoliseringstendenser, ty sådana förekommer. Därför skall vi också ha ett sådant här förlag.

Jag vill avsluta detta anförande i en optimistisk ton genom att uttrycka en förhoppning om att detta nya förlags verksamhet kommer att präglas av något större expansion och lyftning än vad vi har kunnat prestera här under den senaste kvarten.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. 1

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Turesson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 1) i utskottets utlåtande nr 96, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av herr Virgin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen.

Herr Turesson begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 98 ja och 85 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 3

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Turesson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 3) i utskottets utlåtande nr 96, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Virgin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Turesson begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 97 ja och 85 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Interpellation ang. sysselsättningsläget i Medelpads inland*Mom. 4*

Utskottets hemställan bifölls.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till morgondagens sammanträde.

§ 14

På hemställan av herr talmannen beslöt kammaren vidare, att bevillningsutskottets betänkande nr 40 skulle uppföras närmast efter jordbruksutskottets utlåtande nr 24 bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista.

§ 15

Interpellation ang. sysselsättningsläget i Medelpads inland

Ordet lämnades på begäran till

Herr LORENTZON (vpk), som yttrade:

Herr talman! Utredningen »Länsplanering 1967 i Västernorrlands län» ger skrämmande siffror för den kommande utvecklingen om inga kraftåtgärder vidtages i länets inland. Ånge kommunblock, som utgör Medelpads egentliga inland, befinner sig i en svår situation. Denna kommer givetvis att försvåras ytterligare genom de omfattande rationaliseringar som SJ signalerat i detta område under de närmaste åren och som enligt uppgift kommer att innebära att upp till 100 man kommer att permitteras. De negativa följderna av dessa rationaliseringar kan givetvis i detta sammanhang inte underskattas.

Sysselsättningssvårigheterna och utflyttningarna har under en följd av år kännetecknat läget i Medelpads inland. Under 1950-talets senare hälft liksom under första hälften av 1960-talet uppgick nettoutflyttningen till mellan 450 och 550 personer årligen. Det innebar en befolkningsminskning på inte mind-

re än 2 400 personer under en femårsperiod. I främsta rummet har de yngre avflyttat, varför resultatet blivit en ogynnsammare åldersstruktur. Fram till 1980 beräknas befolkningsciffran utgåra endast 13 000 personer.

Den minskade sysselsättningen inom jord- och skogsbruk samt inom industri-, byggnads- och anläggningsverksamheten medför att Ånge-blocket kommer att notera ett ansevärt överskott på arbetskraft. Under perioden 1965—1970 beräknas överskottet till 675 personer, åren 1970—1975 till 630 personer och åren 1975—1980 till 1 200 personer.

För att Ånge skall kunna behålla underlaget för gymnasium och fackskola räknar utredningsmyndigheterna med att den beräknade befolkningsminskningen måste nedbringas med 1 000 personer. Delar av Jämtland tillhör Ånge elevupptagningsområde. Självklart skulle centralortens attraktionskraft då det gäller etablering av företag reduceras påtagligt därest gymnasiet förlorades. Fackskolan fyller sin uppgift då det gäller att ställa kvalificerad arbetskraft till företagens förfogande.

I sitt förstamajtal i Sundsvall detta år berörde inrikesministern de lokaliseringpolitiska frågorna i Västernorrlands län och yttrade enligt referat i tidningen Dagbladet, Sundsvall, bl. a. följande:

»Den länsplanering som nu pågår kommer att visa vilka insatser som krävs för att bygga under en positiv utveckling och var resurserna skall sättas in. Redan nu står det klart att Sundsvall, Härnösand och Örnsköldsvik måste fortsätta att utvecklas till bärkraftiga baser för länets näringsliv. Men det räcker inte. Det måste också finnas regionala stöddepunkter inne i landet för att tillvarata naturtillgångarna och för att ge inlandets människor tillgång till en kvalificerad service.

Om inte det privata näringslivet är berett att medverka till att realisera

Interpellation ang. skoindustrins framtidsutsikter

det program för länet som kommuner och stat tillsammans bestämmer sig för måste programmet realiserar på andra vägar. Insatser från kooperationens sida är en tänkbar möjlighet, eventuellt i samarbete med samhället. För att trygga sysselsättningen kommer inte socialdemokratin att retirera inför de borgerliga partiernas principiella motstånd mot statlig företagsamhet.»

Jag kan för min del livligt ansluta mig till understrykandet av nödvändigheten att etablera statlig företagsamhet. Behovet av sådana insatser har uppenbarligen förelegat sedan år tillbaka och föreligger i så mycket högre grad i nuvarande situation — även för länets inland. Frågan är dock när sådana insatser i praktiken påbörjas och genomföres.

Det enligt norrländska förhållanden expansiva sundsvallsområdet har i viss utsträckning kunnat suga upp de arbetslösa från inlandet. Den omfattande arbetslösheten, som sedan en tid varit rådande i trakten kring sundsvallsbukten, ger numera inte samma möjligheter. Den 16 mars var de genom arbetsförmedlingen rapporterade arbetslösa i sundsvallsdistriktet 1 129 personer. Härtill kommer de vid beredskapsarbeten sysselsatta samt de vilka utbildas genom AMS. Den dolda arbetslösheten i sundsvallsområdet är därtill mycket omfattande.

Om exempelvis Ånge skall kunna utvecklas som centralort för Medelpads inland och bland annat kunna fylla uppgiften som serviceort föreligger ett obestridligt behov av att industrier tillföres orten.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få rikta följande fråga:

Hur bedömer statsrådet förutsättningarna att kunna tillföra industriföretag till Medelpads inland, närmast Ångeområdet, eller att eljest vidtaga åtgärder i syfte att förbättra sysselsättnings-

läget, och när kan i så fall sådana åtgärder förväntas?

Denna anhållan bordlades.

§ 16

Interpellation ang. skoindustrins framtidsutsikter

Ordet lämnades på begäran till

Herr JANSSON (vpk), som yttrade:

Herr talman! Läget inom svensk sko- och läderindustri fortsätter att försämrar. Den marknadsmässiga utvecklingen med skärpt utländsk konkurrens och försämrad ordertillgång har under de senaste åren minskat sysselsättningen främst inom skoindustrin, något mindre inom läderindustrin. Företagsnedläggelser och driftsinskränkningar har skapat ökad arbetslöshet. Där fusioner och sammanslagningar av produktionsenheter ägt rum har detta haft betydande rationaliseringar till följd och därigenom förstärkt tendensen av sysselsättningsrubbingar och arbetslöshet. I arbetsmarknadsstyrelsens rapport angående verksamheten under 1966—30/6 1967 heter det:

»För hela det näringsområde som omfattar läder-, hår- och gummivaruindustrin inkom under 1966 varsel om avskedanden och permitteringar (exkl. korttidsarbete) från 35 arbetsställen. Dessa varsel, som huvudsakligen hänförde sig till första halvåret, berörde 1 160 personer.

Under första halvåret 1967 inrapporterades varsel om driftsinskränkningar från 8 arbetsställen med tillsammans 553 berörda arbetstigare.

Årsmedeltalet försäkrade arbetslösa i procent av antalet arbetslöshetsförsäkrade inom sko- och läderindustriarbetarförbundet var 2,9 för 1966.

Efterfrågan på arbetskraft inom skoindustrin har under år 1966 och första halvåret 1967 varit obetydlig och utslutande gällt nätlerskor.»

Interpellation ang. ökad trafiksäkerhet för cyklister

De snabba strukturförändringarna inom sko- och läderindustrin gör det angeläget att åstadkomma en prognostisering av denna bransch. I »Veckans affärer» den 4 april 1968 uttrycktes den sannolika utvecklingen på följande sätt: »Branschen tröttkörd — 4 av 5 fabriker borta på 25 år.»

Som en händelse av stor räckvidd för den vidare utvecklingen inom skoindustrin måste det utländska uppköpet av vårt lands största skoindustri, Oscaria med dess ca 200 detaljaffärer, bedömas. Den utländska uppköparen, Bata Shoe Organization, är världens ledande företag inom denna bransch med 84 skofabriker i lika många länder. Det utländska uppköpet gör inte den svenska skoindustrins framtidsutsikter mindre svårbedömbara.

Batakoncernens uppköp av Oscaria-koncernen kommer sannolikt att leda till förändringar i produktionen, ökad rationalisering, koncentration och samordning av produktionen med tillverkningsenheter i andra länder, monopoliserad prissättning o. d. I pressen har förmodanden gjorts att Batakoncernen i främsta hand var intresserad av att överta Oscarias stora detaljhandelskedja. Oscaria tillverkar i år 950 000 par skor. Av betydelse för att bedöma framtidsutsikterna för skoproduktionen i Sverige är inte minst huruvida det utländska företaget avser att fortsätta produktionen i denna omfattning — och avsätta denna produktion inom Oscarias hittillsvarande detaljhandelskedja — eller om man avser att stimulera en ökad avsättning av skoproduktion från länder där löneläget möjliggör en prisbilligare tillverkning. Det är ägnat att inge oro bland de anställda inom denna bransch, att frågan om deras fortsatta sysselsättning genom det utländska uppköpet kommit att ligga i händerna på ett fåtal storfinansierare i andra länder.

Då staten ställt vissa ekonomiska garantier i utsikt för den fortsatta drif-

ten av Oscaria är det av intresse för såväl de anställda som för allmänheten, vilka sannolika perspektiv som uttalats angående den fortsatta driften av företaget. Den överenskommelse, som offentliggjorts om att Batakoncernens företrädare förbundit sig att avskeda högst 300 under en tvåårsperiod, inger de anställda stor oro. Det måste starkt ifrågasättas, om denna bortrationalisering av arbetskraft är försvarbar och nödvändig. Ett 70-tal avskedas redan under våren. Vilka förväntningar kan ställas på denna skoproduktion efter den 2-årsperiod som överenskommelsen mellan staten och Batakoncernen gäller, är en fråga som starkt sysselsätter de anställda.

Med hänvisning till vad som anförts hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få ställa följande frågor:

1. Vill statsrådet ge sin värdering av framtidsutsikterna för svensk skoindustri som de ter sig sedan Batakoncernen köpt upp landets största skoindustri?

2. Kan genom statliga åtgärder den förutskickade arbetslösheten bland skarbetarna förebyggas?

Denna anhållan bordlades.

§ 17

Interpellation ang. ökad trafiksäkerhet för cyklister

Ordet lämnades på begäran till

Herr RASK (s), som yttrade:

Herr talman! Det finns här i landet alltjämt ett betydande och enligt många bedömare växande antal cyklister. Enligt min mening är det av olika anledningar önskvärt att främja cyklismen och att förbättra trafikförhållandena för dess utövare.

Framkomligheten för cyklisterna på våra vägar och då särskilt på stadsgatorna har under de senaste åren starkt

försämrats på grund av den snabbt expanderande bilismen. Därmed har också olycksfallsrisken ökat på ett oroande sätt. För att förbättra förhållandena torde åtgärder av olika karaktär vara erforderliga. För den mera motions- och turistbetonade cyklismen behövs kanske framför allt ett betydligt bättre utbyggt system av cykelbanor än vi förfogar över för närvarande.

I den av statens planverk och statens vägverk utgivna skriften »Riktlinjer för stadsplanering med hänsyn till trafiksäkerhet» har det angetts som önskvärt att den framtida trafikplaneringen skiljer cykel- och mopedtrafiken från biltrafiken. Sådana arbetsprojekt synes mig för övrigt i stor utsträckning böra vara lämpliga som beredskapsarbeten. Även för cyklister i tätorterna bör villkoren kunna förbättras. De flesta av de åtgärder som behövs där torde det emellertid ankomma på kommunala organ att vidtaga.

Av grundläggande betydelse för att kunna bedöma behovet av åtgärder i den av mig här antydda riktningen är att kartlägga dagens situation inte minst beträffande olycksfallsriskerna. En sådan kartläggning synes mig därför böra komma till stånd med det snaraste.

Med hänvisning till det anförda får jag anhålla om kammararens tillstånd att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd att medverka till att förhållandena ur trafiksäkerhets-synpunkt förbättras för cyklister?

Denna anhållan bordlades.

§ 18

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962

(nr 381) om allmän försäkring, m. m., i vad propositionen avser medelsanvisning till folkpensioner;

nr 212, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt utbyggnad av akademiska sjukhuset i Uppsala m. m.;

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre anslag inom socialdepartementets verksamhetsområde; och

nr 214, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inskrivning och redovisning av värnpliktiga;

från andra lagutskottet:

nr 210, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring, m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, jämte i ämnet väckta motioner; samt

från allmänna beredningsutskottet:

nr 173, i anledning av motioner om förhandlingar med Norge för att förhindra vattenföroreningar i norra Bohuslän; och

nr 174, i anledning av motioner angående den psykiska hälsovården.

§ 19

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställts sju enkla frågor, nämligen av:

herr *Jansson* (vpk), till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet angående frivilliga medborgargården,

herr *Turesson* (h), till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet angående upprätthållande av ordningen under midsommarhelgen,

herr *Källstad* (fp), till herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet angående psykologutbildningen,

herr *Jonsson* (fp), till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående värdesäkring inom den frivilliga pensionsförsäkringen,

herr *Carlshamre* (h), till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet angående den ekonomiska krisen inom fiskerinäringen,

herr *Lundmark* (s), till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående teleservicen i glesbygderna, och

herr *Josefson* i Arrie (cp), till herr statsrådet och chefen för kommunika-

tionsdepartementet angående fortsatt propaganda för trafiksäkerhet.

§ 20

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 19.29.

In fidem
Sune K. Johansson
